

FACULTY OF PSYCHOLOGY AND
EDUCATIONAL SCIENCES

DRUK INDRUK HERDRUK

Kwalitatief onderzoek
bij jongeren met een diagnose
van 'gedragsstoornis'

Onderzoekers: Julie De Ganck en Dr. Nancy Vansielegem

Promotor: Prof. Dr. Stijn Vanheule

Onderzoeksrapport in opdracht van het
Kinderrechtencommissariaat, juni 2011

HOOFDSTUK 1	
PROBLEEMSTELLING EN SITUERING VAN HET ONDERZOEK	05
HOOFDSTUK 2	
ONDERZOEKSOPZET	07
1. Onderzoeksvragen	08
2. Onderzoekspopulatie	08
3. Onderzoeksbenadering en fasering	09
HOOFDSTUK 3	
FOCUSGROEPEN	11
1. Uitgangspunten en methodologie	12
2. Data-analyse	14
3. Bevindingen	15
3.1. Wie is de jongere met een gedragsproblematiek? Wat doet hij? Wat denkt hij? Hoe verschilt hij van iemand die geen gedragsproblematiek heeft? En wat wordt er gezegd?	
3.2. Wat helpt, wat helpt niet? En wat wordt er gezegd dat helpt?	
3.3. Is er een oorzaak?	
3.4. Wat is er belangrijk om te weten?	
4. Eindhoot	31
HOOFDSTUK 4	
VERDIEPENDE INDIVIDUELE GESPREKKEN & HET PORTRETTEREN VAN INDIVIDUELE LEVENS	34
1. Uitgangspunten en methodologie	35
1.1. De keuze voor kwalitatief onderzoek, diepte-interviews en het volgen van individuele levens	
1.2. Onderzoeksvragen	
1.3. Participanten	
2. Data-analyse en output van het onderzoek	36
3. Bevindingen	37
3.1. Hoe en wanneer in de levensgeschiedenis van de jongere werd de diagnose van een gedragsstoornis of ADHD vastgesteld?	
3.2. Hoe reageren jongeren op het krijgen van een diagnose en hoe denken ze over de manier waarop een diagnose wordt gesteld?	
3.3. Hoe benoemen en definiëren jongeren zelf gedragsstoornissen of ADHD? Enkele algemene beschouwingen door jongeren zelf.	
3.4. Fenomenologie van gedragsstoornissen en ADHD. Enkele concrete beschrijvingen door jongeren zelf.	
3.5. Hoe omschrijven en ervaren anderen de gedragsproblematiek van de jongere? Enkele beschouwingen door jongeren zelf.	
3.6. Wat vinden jongeren van medicatiegebruik?	
3.7. Wat helpt jongeren?	
3.8. Wat helpt jongeren niet?	
3.9. Geen op zich staande stoornis, maar een meervoudige problematiek	
4. Portretten	68
5. Conclusie	71

1

**Probleemstelling en
situering van het onderzoek**

Dit onderzoek situeert zich binnen de vaststelling –zoals beschreven in het **bestek van het Kinderrechtencommissariaat voor het uitvoeren van een onderzoekopdracht bij kinderen en jongeren met een ‘gedragsstoornis’**– dat er een *toenemende medicalisering, problematisering, isolering en individualisering is van ‘storend gedrag’* binnen de leefwereld van jongeren en kinderen.

Het gebruik van psychofarmaca door kinderen en jongeren is op korte tijd snel toegenomen. “Viermaal meer kinderen slikken Rilatine” kopte De Standaard op 10 maart 2010. Op basis van cijfers van het Ministerie van Sociale Zaken geeft het artikel aan hoe vandaag meer dan 26.000 kinderen en jongeren dagelijks “pillen tegen ADHD krijgen omdat ze hyperactief zijn en/of gedragsstoornissen hebben”¹. Dat zijn er 20.000 meer dan in 2004. Het artikel brengt nog meer cijfers. Steunend op een rapport van een Leuvense groep professoren over het toenemend gebruik van psychofarmaca², stelt het dat het gebruik van Rilatine tussen 2005 en 2008 van 1,7 naar 4,2 miljoen dagelijkse dosissen is toegenomen. Er vallen daarbij grote regionale verschillen te noteren. In Vlaanderen is het gebruik viermaal hoger dan in Franstalig België. West-Vlaanderen spant qua voorschrijfgedrag de kroon. 12 à 13% van de jongens tussen 8 en 11 jaar krijgt daar Rilatine of Concerta voorgeschreven. En er zijn nog cijfers. In 2009 onderzocht de CM het geneesmiddelengebruik bij haar leden van 0 tot 18 jaar. Rilatine staat hier op de achtste plaats in de top 10 van die geneesmiddelen die de hoogste uitgaven veroorzaken³. Het onderzoeksrapport noemt de sterke stijging van het gebruik van psychofarmaca bij jongeren, en zeker bij jongens, “verontrustend”.

De sterke toename van medicatiegebruik bij kinderen met gedragsstoornissen vinden we ook terug in de ons omringende landen. Zo stelt het NRC Handelsblad op 14 januari 2009 “Kwart meer kinderen met ADHD”⁴. In Nederland publiceert de stichting Farmaceutische Kengetallen jaarlijks cijfers over het medicatiegebruik. Eind 2008 waren er 750.000 Nederlandse kinderen tussen 5 en 15 jaar die een middel tegen ADHD gebruiken. Dat is twee keer zo veel als in 2005. In 2007 steeg het aantal meisjes dat gediagnosticeerd werd als kind met ADHD met 40% en in het eerste half jaar van 2008 met 33% procent. Bij jongens was die toename respectievelijk 34 en 23 procent. In The Guardian van 11 mei 2010 vinden we cijfers voor het Verenigd Koninkrijk terug⁵. Deze cijfers bevestigen de algemene tendens. De afgelopen 4 jaar is in de UK het aantal kinderen dat ADHD-medicatie neemt met 65% toegenomen.

Hoe moeten we dergelijke toenames van psychiatrische diagnoses in ontwikkelde landen duiden? ADHD staat hier centraal, maar deze psychische aandoening is een voorbeeld uit vele. Ook diagnoses zoals autisme, de bipolaire stoornis en diverse persoonlijkheidsstoornissen vallen immers steeds vaker. Gaat het om eeuwenoude biologisch bepaalde aandoeningen die tegenwoordig beter te diagnosticeren en te behandelen zijn? Of gaat het om een veranderende samenleving waarin ‘storend’ gedrag steeds meer wordt geproblematiseerd, geïndividualiseerd, geïsoleerd en gemedicaliseerd? En vooral, hoe gaan de betrokken kinderen en jongeren daarmee om?

¹ “Viermaal meer kinderen slikken rilatine”, De Standaard, 10 maart 2010

² http://www.kuleuven.be/metaforum/docs/pdf/wg_1_e.pdf (geraadpleegd op 27/12/2010)

³ http://www.cm.be/nl/100/infoenactualiteit/enquetes_en_onderzoeken/geneesmiddelengebruik-kinderen/index.jsp (geraadpleegd op 27/12/2010)

⁴ http://vorige.nrc.nl/binnenland/article2120137.ece/Kwart_meer_kinderen_met_ADHD (geraadpleegd op 31/12/2010)

⁵ <http://www.guardian.co.uk/education/2010/may/11/ritalin-adhd-drugs> (geraadpleegd op 31/12/2010)

2

Onderzoeksopzet

1. Onderzoeksvragen

Aansluitend bij de technische bepalingen zoals beschreven in het bestek voor het uitvoeren van een onderzoeksopdracht bij kinderen en jongeren met een diagnose van 'gedragsstoornis' betreft het doel van het onderzoek het in 'beeld' brengen van de variatie aan perspectieven en ervaringen bij kinderen en jongeren (8-18 jaar) met gedragsproblemen. Inhoudelijk focust het project op de ervaringen van jongeren met een gedragsproblematiek met de diagnosestelling. Wat doen jongeren met de diagnosestelling van een gedragsproblematiek? Wat denken ze? Wat zijn hun bekommernissen en wat vinden ze belangrijk? Wat is de impact van de diagnosestelling op hun leven? Hoe verhouden ze zich ten aanzien van deze diagnose? En hoe verhouden ze zich ten aanzien van het gebruik van medicatie als hulpmiddel? Hebben ze ruimte om zichzelf te zijn, of gaan ze gebukt onder een label? Het onderzoek concentreert zich dus op het in beeld brengen van de wijze waarop jongeren met de diagnose van een gedragsproblematiek, hun diagnosestelling en hun behandeling ervaren.

2. Onderzoekspopulatie

In concreto nemen minstens 30 kinderen en jongeren tussen 8 en 18 jaar met een gedragsproblematiek deel aan het onderzoeksproject. Om deze jongeren te bereiken hebben we een samenwerkingsverband aangegaan met de volgende drie instanties:

De Sassepoort te Gent

Een lagere school voor buitengewoon onderwijs type 3, voor kinderen van 3 tot 13 jaar die gedrags- en/of emotionele problemen hebben. Vanuit het principe dat kinderen het meest willen leren als ze zelf kunnen kiezen waarover ze gaan leren, kiest de school voor Freinetonderwijs en een institutionele werking. Concreet houdt dit in dat er naast het leren in de klas ook verschillende ateliers worden ingericht: een *houtatelier*, *tuinatelier*, *broodatelier*, *krantatelier*, *crea-atelier*, *soepatelier* en een *verhalenatelier*. Het uitgangspunt van deze ateliers is dat iedereen zijn verhaal of bekommernissen kwijt kan en iedereen zich op zoveel mogelijk manieren kan ontwikkelen.

Het huis van het kind te Gent - Steenakker

Een internaat voor kinderen en jongeren die les volgen in één van de Gentse stedelijke basisscholen of secundaire scholen. De afdeling te Steenakker bestaat uit 4 leefgroepen van 8 jongeren tussen 8 en 18 jaar, die voornamelijk les volgen in het buitengewoon onderwijs type 3. Naast een algemene zorg biedt het internaat diverse activiteiten en workshops aan die betrekking hebben op opleiding, culturele ontplooiing, sport en ontspanning.

VZW De Overstap te Antwerpen

De jongeren die door Den Overstap begeleid worden, zijn jongens tussen 14 en 18 jaar, die een als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd en bij wie de schoolcarrière problematisch verloopt. Het zijn jongeren die een eerste ernstig als misdrijf omschreven feit pleegden en/of die na een eerste herstelgerichte of andere maatregel hervallen.

De keuze voor deze drie instanties is gebaseerd op volgende variabelen: de bereikbaarheid van de jongeren, de leeftijd van de jongeren en de specifieke problematiek. Binnen dit onderzoek hebben we ervoor gekozen om te werken met een klinische groep van jongeren met een diagnose van ADHD of een gedragsstoornis.

De deelname aan het onderzoek gebeurt op vrijwillige basis waarbij de jongeren (en hun ouders) duidelijk geïnformeerd worden aan de hand van een 'informed consent': hieronder hoort het informeren over het doel, de methode, het verloop, en het recht om de deelname op ieder moment stop te zetten. De mogelijkheid om anoniem te zijn was tevens opgenomen.

3. Onderzoeksbenadering en fasering

Aansluitend bij de onderzoeksethiek van het Kinderrechtencommissariaat waarbij het perspectief van kinderen en jongeren centraal staat, vertrekken we vanuit een **emancipatorisch perspectief** en streven we ernaar dat deelnemende kinderen en jongeren op verschillende manieren betrokken worden in het onderzoek. De bedoeling is zo veel mogelijk de singuliere ervaringen en perspectieven van de betrokken jongeren en kinderen voor zich te laten spreken. Hiervoor opteren we voor **kwalitatief onderzoek**. De keuze voor kwalitatief onderzoek is ingegeven vanuit de onderzoeksvraag. Wij willen jongeren met de diagnosestelling van een gedragsproblematiek laten uitdrukking geven aan hun ervaringen en perspectieven en streven er daarom naar zoveel mogelijk de jongeren zelf aan het woord te laten en in beeld te brengen. Om het doel van het onderzoek te realiseren worden verschillende contexten opgezet: **participerende observatie, individuele gesprekken, reflexief-filosofische groepsgesprekken en de organisatie van creatieve workshops**. Door het naast elkaar plaatsen van verschillende contexten (focusgesprekken en het volgen van individuele levens en individuele gesprekken) is het de bedoeling verschillende dimensies van wat gezegd en getoond wordt onderling te laten resoneren.

Deze contexten werden opgezet in de volgende **onderzoeksfasen** in het project:

a. 1 maart – 15 maart: participerende observatie

In een eerste fase hanteren we de onderzoeksmethode van de **participerende observatie** binnen de drie meewerkende instanties. Binnen deze fase zullen de onderzoekers binnen het project een nauwere band opbouwen met de groep jongeren en kinderen die zullen deelnemen aan het onderzoek door te participeren aan de dagelijkse activiteiten in de 'natuurlijke' omgeving van de deelnemers. In concreto zullen de onderzoekers participeren aan de schoolactiviteiten in de *Sassepoort* en leefgroepactiviteiten in *Het huis van het kind* en in *Den Overstap*. Binnen deze eerste fase zullen voorafgaand aan de gesprekken en de participerende observatie de ouders en/of voogden geïnformeerd worden aangaande het project en zal van hen en de jongeren de toelating (**informed consent**) gevraagd worden voor verdere deelname aan het project.

b. 15 maart – eind maart: creatieve workshops

Vanaf midden maart organiseren we 2 verschillende creatieve workshops binnen *Het huis van het kind* en *VZW Den Overstap*. In concreto richten we een workshop in rond muziek en kabaal

(drum) en één rond beeldhouwen. Deze workshops zullen beide in zowel Het huis van het kind als in VZW Den Overstap georganiseerd worden voor telkens een leefgroep van *een 8-tal kinderen en jongeren*. De workshops worden respectievelijk begeleid door een muzikant en een beeldend kunstenaar. Twee onderzoekers en de cameraman nemen deel als participerende observator aan de workshops.

Met het organiseren van deze workshops beogen we *twee doelen*. Enerzijds willen we op deze manier kinderen en jongeren uit de leefgroepen een *creatief forum* bieden om uitdrukking te geven aan hun ervaringen. We willen hierbij voorbij het label van ‘jongere met een gedragsproblematiek’ gaan en in kaart/beeld brengen hoe deze jongeren zich spontaan ‘gedragen’ in een vrij open creatieve activiteit: Wat doen ze met het aanbod? Hoe gaan ze om met de kunstenaar? Hoe gaan ze om met elkaar? Hoe gaan ze om met het kader van tijd en ruimte? Anderzijds willen we via deze creatieve ontmoetingen jongeren enthousiasmeren om verder te participeren aan het onderzoek en uiting te geven aan de variatie aan perspectieven op gedragsstoornissen en medicatie via verdiepende individuele gesprekken en focusgroep-gesprekken.

c. 15 maart – eind april: individuele gesprekken, focusgroeps gesprekken en het intensief volgen van het leven van een 5-tal jongeren

Op basis van de participerende observatie en de organisatie van de workshops worden de jongeren uitgenodigd om deel te nemen aan focusgroepen en verdiepende individuele gesprekken.

3

Focusgroepen

Nancy Vansieleghem

1. Uitgangspunten en methodologie

Binnen de focusgroepen wordt gebruik gemaakt van de ‘methodiek’ van filosoferen met kinderen/jongeren. Zowel in het Huis van het Kind als in de Sassepoort worden groepsgesprekken georganiseerd. In concreto betekent dit dat we vier groepsgesprekken houden in het Huis van het Kind en vijf in de Sassepoort van telkens ongeveer één uur –hoewel we oorspronkelijk gesprekken van 2u hadden voorzien bleek dat in de praktijk niet haalbaar en ook niet wenselijk. Afhankelijk van de context werken we telkens met groepjes van twee tot vijf kinderen– soms zijn kinderen niet aanwezig op de dag dat de gesprekken gepland zijn, of hebben kinderen zich bedacht. Aan de gesprekken nemen in totaal 25 jongeren deel. Alvorens die gesprekken kunnen plaatsvinden, moet er echter eerst werk verricht worden. Wij komen daar niet binnen als iemand die wil te ‘weten’ komen wat er mankeert aan de gedragsgestoorde en zo vragen stelt om allerlei zaken bij te sturen. Wij komen daar als onderzoekers, wij willen ook zaken te weten komen, maar wij willen geen situaties of handelingen beoordelen, wij willen te weten komen hoe er gesproken wordt door jongeren over gedragsproblemen en -stoornissen. Onmiddellijk dergelijke gesprekken organiseren is daarom niet mogelijk. De jongeren zijn het gewoon dat gesprekken plaatsvinden, maar dan steeds in relatie tot behandeling en diagnosestelling. Omdat wij niet die bedoeling hebben, doen wij iets anders. Eigenlijk zijn wij vooral aanwezig. Af en toe zitten wij bij hen tijdens het avondeten, voetballen we met hen, zitten we naast hen tijdens het computerspel, of het huiswerk, we lopen door de gangen, we zien hen in het internaat en we volgen lessen mee op school... . We zijn er en we willen iets te weten komen waarvan het antwoord niet vooraf vastligt. Hierdoor krijgt het onderzoek een experimenteel karakter en veroorzaakt het een soort vervreemding en nieuwsgierigheid. Er wordt een ruimte geopend, maar wat die ruimte teweegbrengt weet je niet en hangt af van het gesprek zelf.

De bedoeling van de reflexief filosofische gesprekken is het in kaart brengen van het label ‘gedragsstoornis’ of het **portretteren van de ‘jongere met een gedragsproblematiek’**. De centrale vragen van waaruit wordt vertrokken zijn: ‘Wie is de gedragsgestoorde of de jongere met een gedragsprobleem?’, ‘Hoe dienen wij ons vandaag te gedragen?’, ‘Wat en wie telt er mee en wie en wat niet?’. Om deze vragen te beantwoorden laten we de kinderen en jongeren met een ‘gedragsproblematiek’ zelf aan het woord binnen de reflexief-filosofische focusgroepen. We laten de kinderen en jongeren met de diagnosestelling van een gedragsproblematiek spreken over wie de ‘jongere met een gedragsprobleem/gedragsstoornis’ is, hoe hij/zij zich gedraagt, wat als ‘storend gedrag’ wordt ervaren en wat niet. Concreet vragen we: ‘Wie is de jongere met een gedragsprobleem?’, ‘Wat doet hij en wat zegt hij?’, ‘Wat doet hij anders dan een jongere die geen gedragsprobleem heeft?’, ‘Wat is een gedragsprobleem?’, ‘Wie zegt en wie bepaalt wat een gedragsprobleem is en wanneer iemand een gedragsprobleem heeft?’, ‘Wat helpt en wat wordt er gezegd dat helpt en waarvoor?’. Aan de jongeren/kinderen wordt bovendien gevraagd of ze zelf iets aan het onderzoek willen toevoegen, wat van belang is dat geweten is over de jongere met de diagnosestelling van een gedragsproblematiek.

De keuze voor reflexief-filosofische focusgroepen is ingegeven vanuit de basisgedachte verschillende perspectieven en ervaringen niet te herleiden tot een objectief gezichtspunt over jongeren met een gedragsproblematiek. Bij het filosoferen met kinderen staat het in kaart

brengen van diverse perspectieven en ervaringen van jongeren niet in eerste instantie in dienst van het verwerven van objectieve kennis en informatie over de leefwereld van deze doelgroep, maar van **verbeeldingskracht**. Het uitgangspunt van het filosofisch onderzoek, en daarin verschilt het van bijvoorbeeld empirisch onderzoek, is dat het in eerste instantie uitgaat van pluraliteit en onvoorspelbaarheid van spreken en handelen, dat wat er gezegd wordt en gedacht niet vaststaat, maar veranderlijk is en dus vooral een **reflexief** karakter heeft.

Het betreft dus een onderzoeksbenadering die uitgaat van singuliere aspecten wat een uitwerking heeft van een resultaat dat tegenovergesteld is aan datgene wat we gewend zijn of verwachten. Zo wordt tijdens de filosofische gesprekken niet ingegaan op de inhoud van specifieke problemen die kinderen met een gedragsprobleem ervaren. Het zijn niet de dagdagelijkse of persoonlijke problemen of klachten die jongeren met de diagnosestelling van een gedragsproblematiek ervaren die in kaart worden gebracht met het oog op het aanreiken van concrete oplossingen. Niet dat er geen dagdagelijkse problemen of persoonlijke zaken aan bod kunnen of mogen komen. Sommige problemen zijn immers kenschetsend voor de ervaringen en perspectieven van deze jongeren. Het filosofische onderzoek naar de ervaringen en perspectieven van jongeren met de diagnosestelling van een gedragsproblematiek vermijdt dan ook deze problematieken niet. Ze laat ze bestaan. Zij het vooral met het oog op het ontdoen van hun 'dubbelzinnigheden' of 'abstracties' en ze terug te brengen tot de betekenis van het dagdagelijkse. De nadruk ligt hier dus niet op het begrijpen van de jongeren met een gedragsproblematiek, maar op het laten spreken los van labels of conventies. De filosofische gesprekken hebben met andere woorden niet zozeer tot doel kennis te verwerven. Haar doel bestaat eruit het spreken van het kennen te scheiden waardoor het teruggebracht wordt op haar essentie: namelijk het mededelen van **indrukken of gedachten van kinderen of jongeren met de diagnosestelling van een gedragsproblematiek**.

Door het spreken te beperken tot de opeenvolging van indrukken en gedachten en door geen verklaring te geven van het waarom, leidt het filosofische gesprek niet tot de kenmerkende essentie van de jongere met een gedragsproblematiek. Het filosofische gesprek heeft eerder de capaciteit van een bepaalde ambivalentie waarin het gesprek zowel betekenissen produceert als betekenissen onttrekt en verbindingen tussen woorden, indrukken en gedachten mogelijk maakt en ook verbreekt. Hiermee gaat het niet om een tegenstelling tussen empirische uitspraken en filosofische. Wanneer we het over filosofische uitspraken hebben, hebben we het niet over dit verschil: niet over het verschil tussen wat echt gebeurt en wat in onze hoofden afspeelt, maar over bewerkingen die het reflexieve karakter uitmaken van wat er op een bepaald moment gezegd wordt: **het spreken dat de ronde doet uitgedrukt door de ogen van het kind**. In die zin wordt het spreken hier niet gezien als de representatie van een simpele werkelijkheid. Filosofische gesprekken zijn in de eerste plaats bewerkingen, manieren om te spelen met oorzaak en gevolg. Die bewerkingen kunnen tal van vormen aannemen: de aanwezigheid van schijnbaar nutteloze uitspraken, een zinswending die de uitdrukking van een gevoel op de spits drijft of de perceptie van een idee complexer maakt; een woord dat in de plaats komt van wat er leek te worden gezegd, een vraag. Het is in die zin dat het filosofische gesprek uit uitdrukkingen of indrukken bestaat, of ze nu wel of niet betekenisvol zijn en men er wel of niet de vorm van identificeerbare gedachtegangen of personages in herkent. Het gaat er tijdens de reflexieve gesprekken dus niet om te zoeken naar verklaringen voor gedragsstoornissen of om het bespreekbaar maken van problematische praktijken waarin jongeren (kunnen) verkeren, eerder

gaat het om een zoeken naar openingen die ons denken op het spel zetten; openingen die ons doen verstommen; openingen die bestaande waarheden bevragen en anders laten klinken. Dat wil zeggen dat niet zozeer het verwerven van kennis en inzicht over gedragsproblemen bij jongeren centraal komt te staan, maar dat doorheen de gesprekken datgene wat gezegd en gedacht wordt over jongeren en gedragsproblemen op het spel wordt gezet waardoor het haar vanzelfsprekendheid verliest en de mogelijkheid ontstaat om opnieuw te denken over de jongere en over gedragsproblemen.

Het filosofische gesprek is daarmee een aanduiding voor twee dingen. Er is de simpele relatie met het gekende. En er is het spel van bewerkingen dat wij filosofie noemen en dat juist een verdraaiing van het gekende is of mogelijk maakt. Kortom, het filosofische gesprek duidt niet op tegenstellingen of gelijkenissen. Het maakt breuken. Daarmee **opent** of **creëert** het een andere dimensie: die van de directe confrontatie of directe inwerking van wat het kind zegt. Een inwerking die vooral getuigt van de mogelijkheid van andere of nieuwe manieren van denken, kijken, spreken... . Dit vermogen van het filosofische gesprek wijst daarmee op een verwantschap met de **literatuur**: het vermogen om vooruit te lopen op een effect en de blik te verplaatsen. Het geeft ons de mogelijkheid om die zaken te zien die zich (kunnen) voordoen, maar waar we meestal geen oog voor hebben.

Alvorens die gesprekken kunnen plaatsvinden, moet er eerst werk verricht worden. Eigenlijk zijn wij in het begin vooral aanwezig. Af en toe zitten wij bij hen tijdens het avondeten, voetballen we met hen, zitten we naast hen tijdens het computerspel, of het huiswerk, we lopen door de gangen, we zien hen in het internaat en volgen lessen mee op school... . Wij zijn er en we willen te weten komen hoe er gesproken en gedacht wordt door de jongere met de diagnosestelling van gedragsstoornis. De jongeren zijn het gewoon dat gesprekken plaatsvinden, maar dan steeds in relatie tot behandeling en diagnosestelling. Omdat wij niet die bedoeling hebben, krijgt het onderzoek een experimenteel karakter en veroorzaakt het een soort nieuwsgierigheid.

2. Data-analyse

Hier gaat het niet om het weergeven van individuele uitspraken, het gaat niet om het identificeren van wie wat zegt, jong, oud, meisje, jongen, autist of adhd. Maar het samenbrengen van deze verschillende vormen van spreken: het **registreren van de bewerkingen** of **bewegingen**. Enerzijds zijn de uitspraken dus individueel: individuele problemen, klachten, herinneringen, meningen... . Anderzijds zijn ze precies het verbindend element dat de gestalte van een gemeenschappelijk spreken vormt. Dat wil zeggen dat datgene wat gezegd wordt spreekt en dat uitspraken het gewicht hebben van realiteiten, dat uitspraken elkaars krachten als betekenisdragers wederzijds versterken. Een analyse die gewijd is aan relaties tussen uitspraken of bewerkingen vormt dan ook het kader van waaruit de bevindingen uit het onderzoek worden weergegeven en geselecteerd.

Om deze doelstelling van registratie kracht bij te zetten, wordt bovendien geopteerd voor het maken van de **documentaire HERDRUK**. Deze documentaire begrijpen we als een verlengde van en toevoeging aan het reflectief-filosofische gesprek. Het is de **her-druk**. Enerzijds omdat ook

hier diegene die de documentaire maakt ook diegene is die de idee voor de documentaire ontwikkelt. Anderzijds omdat de documentaire bestaat uit een aaneenschakeling of verwerving van reeksen singuliere beelden die geregistreerd zijn met de camera. Tegelijk is de documentaire ook de capaciteit die de kracht van indrukken kan verenigen met het vermogen van de montage. Door vrijelijk betekenissen te combineren, beelden te herzien en op een andere manier aaneen te schakelen, kan hun uitdrukingskracht worden beperkt of uitgebreid. Hiermee staat de documentaire niet tegenover de realiteit. Alleen vormt de nabootsing van de realiteit niet het belangrijkste doel, maar het vinden van de juiste afstemming van de relatie tussen wat er gezegd en getoond wordt en wat niet. Het gaat erom met de camera beelden vast te leggen die voor zichzelf spreken. Op die manier misschien andere vormen van spreken en denken mogelijk te maken.

Hiervoor wordt eveneens van de onderzoeker/regisseur verwacht dat hij/zij gewetensvol handelt. Dat is vanuit een engagement en betrokkenheid met datgene wat zich voor de camera afspeelt en in beeld komt. De documentaire heeft dus eveneens niet zozeer, of niet in eerste instantie tot doel de realiteit te representeren, maar een realiteit te construeren vol van nog onbestemde verbanden en resonanties – indrukken dus of interpretaties van wat het zou kunnen zijn. Het is dus niet alleen een kwestie van het doorbreken van stereotiepe ziens- en denkwijzen, maar vooral ook van een gewaarwording dat beelden zelfstandige gebeurtenissen zijn die aanspreken. Zo raakt de documentaire het hart van kwalitatief onderzoek, het samenvallen van het vermogen om datgene te laten spreken dat niet spreekt (het singuliere of het jonge) en het vermogen tot zelfreflectie.

3. Bevindingen

Wat wordt er gezegd, gedacht, wat zijn de perspectieven en ervaringen van jongeren met de diagnosestelling van een gedragsproblematiek?

De gesprekken worden beheerst door twee schijnbaar tegenstrijdige patronen. Het eerste plaatst het abnormale of problematische tegenover het normale, het medische tegenover het natuurlijke, opsluiting tegenover vrijheid, geweld tegenover veiligheid. Het tweede daarentegen maakt van die dichotomieën, elementen die hun betekenis uitsluitend ontleen aan de combinaties die ze aangaan: combinaties met andere betekenissen of ideeën maar ook met andere visuele of akoestische elementen. Persoonlijke problemen, klachten en ervaringen leggen vaak verbanden die uitspraken zin geven, of beter gezegd verbanden die van de bijeengebrachte uitdrukkingen, indrukken maken, met andere woorden, relaties tussen datgene wat gezegd wordt en wat het kan betekenen. Het is bijgevolg niet de bedoeling hier tot algemene bevindingen te komen. Eerder zou kunnen gezegd worden dat datgene wat volgt een **collage** is van uitspraken die gedaan worden door die kinderen die gemarkeerd worden als kinderen met gedragsstoornissen. Meer dan dat deze collage ons informatie oplevert over deze jongeren, geeft ze dus een beeld: een beeld dat zoals eerder aangehaald vooral te denken geeft over 'de (gedrags-)gestoorde': Hoe hij/zij in het leven staat en zich verhoudt tot de wijze waarop hij/zij gelabeld en geproblematiseerd wordt.

3.1. Wie is de jongere met een gedragsproblematiek? Wat doet hij? Wat denkt hij? Hoe verschilt hij van iemand die geen gedragsproblematiek heeft? En wat wordt er gezegd?

Iemand met een gedragsproblematiek is ...

*Iemand die **wild** is, die heeft meestal **rare** modekledij.*

*Dat is niet waar, hij heeft geen rare modekledij, zijn **gedrag is gewoon heel anders**.*

*Soms heeft hij **geen schaamte voor andere mensen**, minder dan iemand die normaal is alleszins.*

Hij kakt op handdoeken. Dat is niet waar.

*Hij **lacht** aan tafel.*

*Hij heeft **minder remmingen**.*

***Hij kan iets wat een ander niet kan.** Ik bijvoorbeeld. Ik kan voetballen, ik kan ook goed sporten. Meestal ben ik bij sporten op de eerste plaats, of de tweede. Soms ook de derde. ... ik kan ook goed tekenen.*

*Hij is veel te **snel afgeleid** door dingen... . Hij is meer gefocust. Ja, wij zijn **meer op andere dingen gefocust**.*

*Hij kan zich nooit lang op iets concentreren. Hij heeft niet zoveel geduld. Gelijk met Jessica, wat was het weer? Niet vorige week, maar de week daarvoor? Jessica schreef iets aan het bord en wij zaten allemaal geluiden naar elkaar te maken en zaken naar elkaar te gooien en wij doen allemaal zo: pok, pok... . En waarom doe je dat? Gewoon omdat wij **niet lang kunnen stilzitten**.*

Als er kinderen vechten met juffen dan vindt hij dat leuk, soms. Ja, ikke.

*Drank drinken, al aan de sigaretten zitten of al aan de drugs, hij doet zaken die **ouders niet weten**.*

*Hij denkt **anders dan normale mensen**, ... hij pakt pillen, cocaïne, coffeïne.*

*Hij **houdt zich niet aan de regels**. Gaat **meer domme dingen doen** dan andere.*

*Hij **vliegt rapper uit** dan een normaal iemand. Bijvoorbeeld. Ik ben kwaad en ik beseft niet wat ik doe. ... Ik heb geshot op een ijzeren kast en nu staat dat hier helemaal blauw en rood en ik weet niet wat.*

*Hij luistert niet naar de leraar. Hij **roept en tiert**. Dus bijvoorbeeld je bent met hout bezig en je hebt het niet goed gedaan en de meneer zegt opnieuw om uit je fouten te leren. Dat bedoelt hij. En dat je dat niet weet en zegt: "Ik ben niet in fout", en boos begint te worden. Gelijk ik soms. Zoals je boos bent voor niets. Ge begint weg te lopen.*

*Hij respecteert zo iedereen, maar **als hij boos wordt, is hij boos op iedereen**.*

Als hij **vecht**, vecht hij niet als een normaal mens, hij vliegt er gewoon op. Hij pakt je gewoon, hij **stopt nooit**, ... gelijk flippen.

Hij **heeft zo de simpele strategie van gij flipt tegen mij, ik flip tegen u**. Jij flipt altijd tegen mij, ik flip altijd tegen u. ... tot dat zijn tanden eruit liggen.

Hij is altijd **gevoelig**, als hij vecht bij een klein woordje wordt hij direct boos.

Hij **wil het altijd drijven tot hij gelijk heeft** en uiteindelijk komt er ruzie van.

Als er iemand ouder tegenover hem staat, dan zou hij niet zoals iemand anders weglopen, dan zou hij er gewoon voor gaan. Hij **wilt zich niet laten doen**.

Hij **durft meer**. Bijvoorbeeld, hij heeft met iemand ruzie en hij neemt zijn blad af en hij zegt, ik ga knippen hoor, dan zou hij wel durven knippen hoor. ... Hij zou het wel doorknippen.

Hij heeft **meer gewoontes**. Een normale jongere die heeft geen gewoontes, die doet dat of die doet dat. Iemand die ADHD heeft of een gedragsstoornis, doet dat niet. Hij komt thuis, gaat in de douche direct Iemand met ADHD, een gedragsstoornis of autisme gaat meer risico's nemen, die is meer onzeker. Hij is **onzeker over zichzelf**. Hij is meer onzeker en daardoor **ordent hij meer zijn leven** en **wordt het ook meer voor hem geordend**.

Hij organiseert zijn eigen dag, eerst gaat hij dat doen, dan dat en zijn planning kan hij niet meer veranderen... Heel strikt, een **soort obsessie**. Ik ken bijvoorbeeld iemand uit mijn klas. Als hij thuiskomt zegt hij: "Ik maak eerst mijn huiswerk, dan kan ik pas buitenkomen", of zo. Voor zichzelf zegt hij: "Ik mag niet buitengaan na een bepaald uur want het is veel te laat op straat", of zo. **Een normale jongen is subtieler**. Kan beter omgaan met andere mensen. Ik heb dat af en toe. Als het over iets belangrijks gaat. Als je een nul op tien kunt krijgen als je je huiswerk niet gemaakt hebt, dan kan ik dat ook soms hebben. Maar als het niet zo belangrijk is, als het maar gaat om huiswerk om huiswerk te geven, dan heb ik soms het gevoel van waarom doe ik dat eigenlijk, dan heb ik **andere dingen te doen**.

Er zijn ook veel jongens die **als honden zijn**. Ja, hij heeft in mijn hand gebeten. Die denkt dat hij een hond is. Hij heeft al in mijn hand gebeten. Jullie liegen allebei.

Hij weet het van zichzelf dat hij niet gelijk anderen is. Hij doet niet hetzelfde... .

Iemand met meer adrenaline, een andere houding, iemand die gehandicapt is

Iemand die gewoon niet goed in zijn hoofd is, die slecht gedrag heeft altijd.

Als je praat over een gedragsprobleem is het niet over stout, krapuul of zo. Een gedragsprobleem is meer hoe je je gedraagt, welke **houding je aanneemt**.

Veel meer adrenaline in u hebben, veel meer durven dan de andere... iets wat een ander niet zou durven, van iets hoogs springen of zo.

*Die zijn wat gehandicapt, die zijn **gehandicapt op hun hersenen**.*

Hij leeft in zijn eigen leven.

Gedrag dat sterker is dan zichzelf...

Hoe komt dat dat zo is? Dat hij bepaalde zaken niet of anders doet?

*Gewoon, hoe moet je dat zeggen. **Je eigen lichaam zegt: "Nee, doe dat niet!"**. Als je dat doet word je echt lastig. En ge wilt dat niet. Ge wilt dat niet dat je lastig wordt. Je wordt boos. Ergens dat je zegt: "Nee, dat gaat niet en dat gaat niet". Ze zeggen: "Leg je vork daar, bestek daar, kuis de tafel". En je zegt: "Nee, ik heb dat niet gedaan", en zo. Ze zeggen: "Je kunt dat wel kuisen voor die anderen". "Nee, ik wil dat niet doen voor die andere, ik heb dat niet gedaan", en zo verder. "Raap dat papier op!", en je doet dat niet. Je zegt: "Dat is niet van mij".*

Hij is kwaad en hij beseft niet wat hij doet.

*Hij wil gewoon hem slaan. Hij wil gewoon slaan. Waarom is dat? Omdat hij het **niet kan verdragen**.*

*Als hij anderen ziet **vechten**, dan wil hij **meevechten**.*

Zo heb ik mijn vriend. Ze waren een paar jongens in elkaar aan het slaan. Ik zeg ok. Ik zag hem daar aan het wenen, blauw oog, lip kapot. Ik vroeg hem: "Wie heeft dat allemaal gedaan?". Ik ben naar buiten gegaan en ze allemaal tegen de grond geklopt. Sindsdien hebben ze niets meer tegen mijn vriend gedaan.

*Hij kan zijn **eigen lichaam niet beheersen**... .*

*Als hij boos is en als hij vecht dan voelt hij dat wel. En wat voelt hij dan? **Zenuwen, dat hij meer wil vechten**.*

Gedragsproblemen die geen gedragsproblemen zijn...

Je kunt ook een gedragsprobleem hebben zonder dat je ADHD hebt, Puberteit, maar dan een tikkeltje erger. Bijvoorbeeld, je hebt mensen die in hun puberteit zitten die heel onzeker zijn, die echte stemmingswisselingen hebben. Maar dat is geen ziekte. Na de puberteit zeggen ze die hebben een zware puberteit gehad. Vooral meisjes hebben daar last van.

Er zit iemand in mijn klas die praat niet met ons, die is gewoon mega-asociaal. Dat is ook een gedragsprobleem.

Is er een verschil tussen een gedragsprobleem en een gedragsstoornis?

*Een gedragsstoornis is een ziekte. Als **het stoort voor andere mensen**, snap je. Welnee, een stoornis. Wel het stoort toch andere mensen. Wat is het verschil? Jij zegt een ziekte,*

maar voor jou heeft het ook te maken met het storen van andere mensen. Ja, met medemensen. Als iemand een gedragsstoornis heeft, ADHD of autisme dan kan dat soms voor sommige mensen storen. Ja.

Gedragsproblemen verschillen van 'normale' problemen?

Is dat verschillend van gewone jongeren?

Nee. Verschillend dat kan je nooit weten, je weet nooit wat verschillend is. Ik ben één van deze met gedragsproblemen. Ik kan nooit iemand zijn die geen gedragsproblemen heeft.

Wij zijn type drie. .. mijn vorige school was ook een type drie school.

Jongeren die gedragsproblemen hebben, die durven dat gewoon niet toegeven dat ze gedragsproblemen hebben. Ze vinden dat niet leuk dat anderen dat zeggen.

Verschillende vormen van gedragsproblematieken

*Je hebt verschillende vakken in ADHD. Je hebt dat je **agressief** bent, dat je **concentratieproblemen** hebt. Ik ben actief. Niet rustig. Ik kan **niet rustig zijn**. Dat is **hyperactief**.*

Wat betekent het dat je je niet kan concentreren?

Ge zit in de les en ge ziet bijvoorbeeld een mug en ge begint te lachen voor dat ding in plaats van op te letten voor je toets. Je kunt je niet concentreren op je toets. Ah daar loopt iemand daar, ge doet het raam open, ge let niet op uw toets.

*Je kunt ook een **betweter** zijn. Of blijven praten. Als je echt in alles een betweter zijt, dan steekt dat soms zo tegen dat dat niet waar is, en als je echt eens fout bent, dan word je echt lastig.*

*Of blijven praten. Dat je zegt je **praat wat teveel**, zoals Jason, die praat wel veel. Maar dat noem ik geen ADHD, dat is gewoon druk doen. Maar hij heeft wel ADHD. Drukte dat heeft ook te maken met ADHD. Je hebt veel verschillende dingen. Ik heb ook ADHD maar alleen maar met concentratieproblemen.*

***Type 9 of type 8**, denk ik, is autist. Dat weet ik wel. **Type 3 is meestal ADHD**. Maar je kunt ook ADHD hebben en autist zijn. Dan zie je dat direct, dat merk je direct. Dat moet je zelfs niet vragen.*

*Dinge zijn type is een **kwartje acht en de rest is type 1**....*

Gedragsproblemen worden uitgedrukt in procenten

Sommige kinderen hebben ADHD en andere niet. En wat is dat ADHD? **Dat is Dat is in procenten.** Je hebt sommige ADHD, je hebt sommige dat je niet stil kan zitten en je hebt sommige... dat ik het niet weet.

Ja, ADHD is met procenten. Mijn vriend die heeft **vijftien procent** ADHD, die wonen op het Witte Kapoenplein. Wat betekent dat dan vijftien procent ADHD? Vijftien procent dat is niet zoveel maar dat is toch ADHD. En wat is ADHD? ADHD? Als hij vecht, vecht hij niet als een normaal mens, hij vliegt er gewoon op. Hij pakt je gewoon, hij stopt nooit, altijd onbeschoft en al, gelijk als flippen.

Ik heb ook ADHD. Heb jij ADHD? Ja, **één procent.** ... Eén procent? **Nul komma nul procent.**

Er zijn hier zelf kinderen op school die **honderd procent niets** hebben.

De psycholoog 'weet' wat een gedragsprobleem is, weet wie een gedragsprobleem heeft

Ik weet niet hoe iemand met een gedragsprobleem anders is dan een gewoon iemand, want ik ben één van deze met een gedragsprobleem.

De psychologen, zij weten wel hoe andere kinderen zijn. Wij zeggen dat gemakkelijk. **De psycholoog zegt precies** wat dat is. Wij zeggen: "die is niet zoals andere mensen, die is veel agressiever". Maar die (**de psycholoog**) zegt: "**die heeft ADHD, die heeft concentratieproblemen**", en zo.

Die mensen (de psychologen) hebben gemakkelijk zeggen ze zitten dat op papier te schrijven en ze zitten dan te schrijven dat wij rapper ADHD hebben. Ze schrijven wat gij zegt, en ze kijken dan naar andere verhalen, en zo. En toch zeggen ze sowieso dat je ADHD hebt. Zij weten dat niet, **zij raden dat gewoon.** Omdat je vijf seconden niet kunt stil zitten zeggen ze: "je hebt ADHD".

Je **ziet** dat dat ook zo is. Dat ze ook zo zijn. Hoe zie je dat? Aan hun gezicht. Aan hun houding. Hoe houden zij zich anders? Veel wilder, veel agressiever. Als je ze gewoon ziet, zie je dat aan de houding dat ze zich agressiever gedragen.

Ze zijn **opener naar mensen.**

Ge kunt dat zien altijd, ge kunt dat zien. Wat is het dat je ziet? De drukte. Ge ziet dat. Tien jongens zijn normaal, en er is één die ADHD heeft, **je ziet dat direct.** Ge ziet dat meestal. Die passeert en die begint direct te praten. Dat is **meestal diegene die het meest praat.**

3.2. Wat helpt, wat helpt niet? En wat wordt er gezegd dat helpt?

Lief, hobby, gamen, vrienden, alleen zijn, ... helpen (niet)

Sommige moeten **hun computer** hebben, sommigen moeten **hun lief** hebben om kalm te worden. Ik moet mijn lief hebben dat is het enige wat bij mij helpt. Wat is dat dan, wat gebeurt er dan, wat doet je lief? Niets. Ik zit bij haar te chillen, ik zit bij haar op een bank, te slapen, openbaar, bij haar. En dat helpt? Gewoon samen zitten? Ja met mijn lief.... Of met **mijn vrienden**.

Tuurlijk, als dat ook vrienden zijn gelijk u dan ga je natuurlijk rondhangen en een beetje domme dingen doen, dus: beter, betere vrienden hebben. Of gewoon als ze domme dingen doen dat je niet meedoet.

Er zijn heel veel jongeren met een gedragsprobleem. Er zijn veel jongeren die problemen hebben, maar het wordt niet gezegd. Omgekeerd. Mijn vriend vroeg mij: "Heb je ADHD?" "Nee", zei ik. Hij is er achter gekomen en dat is niet erg. Al twee jaar. Hij is er zelf achter gekomen. Hij heeft het opgezocht op internet. De vriendschap is niet veranderd.

Jullie gaan dikwijls op de computer, is dat iets dat helpt?

Dat is iets dat ons bezighoudt. Bezighoudt of helpt? Dat doen normale mensen ook. 't Is dat. Maar nu moeten ze ook niet beginnen zeggen dat computer weer iets persoonlijks is van de ADHD-er. **Gamen** is een kick, om ter best spelen online. Je kunt toch niet zeggen ze hebben allemaal ADHD. Ik ben de enige van mijn broers die ADHD heeft. Al de rest kan heel de dag op de computer spelen. Die kunnen heel de dag stilzitten. Ik kan dat niet. Ik moet rondlopen.

Een **hobby**. Als je geen hobby hebt zou je nog veel drukker zijn, zou je veel meer last hebben. Wat is een hobby? Wat is dat voor iets? Voetbal, tekenen. Dingen die je graag doet. Waar je je energie toch een beetje kwijt kunt, dat is een hobby. Moest ik geen hobby hebben en hele dagen niets doen, ik denk dat ik al lang last zou hebben...uh.

Voetbal is echt een hobby die de helft van zijn leven betekent, ja van mij ook. Wat is er goed aan voetbal? Gewoon door een voetbalwedstrijd, ik kom tot rust. Dat is zo. **Je kunt daar naar kijken en je kunt daar uren naar blijven kijken, zonder dat je eigenlijk, ja zonder dat je eigenlijk ...** . Ja dat is waar. Voetbal is met emoties, voetbal geeft emoties. Je ziet dat vaak op tv, dat of dat gebeurt, of op het voetbalveld zelf dat men gefrustreerd geraakt. Maar voetbal zorgt ook voor agressie. Ja, wat zeg ik? Bij de ene wel, bij de andere niet. Dus eigenlijk zou je kunnen zeggen dat het evengoed niet helpt? Voor sommige werkt het wel en voor sommige niet. **Sommigen zetten hun hobby om in frustraties**. Hoe moet je dat nu uitleggen. Je hebt mensen die een grove tackle willen doen, waardoor je een blessure hebt of zo, dat is dan eigenlijk een verkrachting van je eigen hobby.

In het begin als je zo **echt stress** hebt dan kan je **daarover praten** met een psychiater of met vrienden, of gewoon echt een beetje alleen zijn, gaan rusten.

Pillen helpen (niet)

Anders kan ik mij niet concentreren, als ik dan mijn huiswerk moet maken is dat heel moeilijk, dan schrijf ik meestal overal op elke oefening een nulletje.

Wat betekent dat dan, u niet goed kunnen concentreren? Gewoon niet goed kunnen nadenken. Uw hoofd er niet bijsteken en direct ervaar je dat het gelijk een heel moeilijke oefening is. Terwijl als je de volgende dag uw pilletje pakt en je hebt dezelfde oefening dan heb je hem in één twee drie.

Mijn papa zegt dat ook. Hij wilt mij dat (medicatie)niet geven. Omdat het ook ... niet bestaat. Omdat hij dat ook niet gelooft dat van die pilletjes, dat ze dat ook niet doen, ook niet geloven in Afrika.

Ja, dan kan je **goed opletten**, die pilletjes neem ik. Die van honderd neem ik. Wat van 100? Ik dacht dat ik die pilletjes had van honderd, maar neen het was van twintig. Die dacht dat hij pilletjes nam van honderd.

Het **helpt meestal als je pilletjes pakt**, maar bij sommige mensen helpt het niet.

De dokter heeft gezegd dat het **er misschien kan uitgroeien als ik elke dag mijn rilatine pak** en van die zever.

Dat helpt niet. Als je daarmee stopt. Bijvoorbeeld ik heb dat vroeger genomen omdat ik echt agressief was. Even ben ik, misschien een jaartje, geholpen en daarna was dat er direct weer. ... Achter een jaar of twee **herval** je weer omdat je weer terugdenkt aan die tijd, dan word je weer agressief.

Het kan weggaan, maar het kan ook erger worden. Bij mij is het nu al een paar keer erger geworden. Want eerst moest ik 10 mg pakken, dan 20 en nu moet ik al 30 mg pakken.

Pillen, **ja sommige pillen helpen wel.** Dokters kunnen niet anders hé dan u vol doen met pillen. Maar als ge crazy pilletjes slikt? Dokters kunnen u niet anders dan pillen voorschrijven? Iedereen die ik ken waarvan vastgesteld is dat ze ADHD hebben, die moeten van die rare pillen nemen.

Als hij pillen neemt dan werkt het soms, maar als hij **er geen genomen heeft dan zie je het wel.** Zien de andere het. Bij sommige kinderen zoals mijn vriend op school, hij heeft dat eens niet genomen en hij kan de ganse klas op stelten zetten, dingen kapot maken zelfs.

Je zegt dat het wel helpt medicatie? Ja, nee. Voor sommige mensen..... Wat helpt er dan? Medicatie. Toch medicatie? Ja, toch medicatie. Daarnet zei je: "Medicatie helpt niet", maar nu zeg je: "Medicatie helpt wel". Wat vind jezelf? Ja. **Medicatie helpt. Voor mij helpt het niet maar voor anderen helpt het wel.**

Pillen zijn niet goed voor uw hoofd. Ze doen uw hoofd pijn. Dat is niet goed. De dokter heeft dat gezegd. De dokter heeft gezegd **nooit meer rilatine nemen, dat is niet goed voor uw hoofd.**

Eigenlijk geloof ik niet zo in dat pilletje. Het is een pilletje en ineens ben je zo gewoon, zo anders.

*Ik geloof **niet dat het iets doet bij het gedrag**. Bij het gedrag geloof ik het niet zo. Ik geloof het **wel bij het concentreren**.*

Ik pak dat al mijn hele leven. Ik pak dat al van mijn zes jaar. En als je het niet neemt, dan is er iets mis met je gedrag? Nee, dan ben ik gewoon een beetje anders en een beetje raar in de klas en een beetje abnormaal.

Rilatine, rilatine c., Denk je dat dat helpt misschien pilletjes? Dat helpt niet hoor pilletjes, druppels en al. Waarom helpt het niet? Omdat dat gewoon wat van dat ding is. Welk ding? Ik weet dat niet. Ge zit gewoon wat te zeggen. ... dat zit daar in hé.

Mijn broer, die heeft ADHD. Denk je dat die pilletjes helpen misschien? Buskruid. En waarom helpt het niet? Die is veel te wild en al.

Ja, ik zeg ook pillen helpen niet. En zeg eens waarom? Omdat dat drugsverslaving is. Het is gewoon verslaving aan pillen.

*Je moet pillen pakken om rustig te worden omdat andere mensen er mee zouden kunnen leven. Als ik weiger, dan weiger ik. **Niemand heeft te bepalen over mij**. Ik heb al geweigerd. Mijn ma wilt dat, die dokter wilt dat. Ze proberen mij te overhalen. Niemand kan mij dwingen. En wat maakt dat je overtuigd wordt? Ze praten dan met mij dat het al veel beter gaat,.... Ik zeg neen, **ik ga hier niet als een halve zombie zitten de hele tijd**.*

*Gewoon, **nu kan je rondwandelen en zo, en als ge die pillen pakt dan zit je op je bureau en je blijft op uw bureau zitten, je bent u eigen niet meer**.*

Er zat hier over laatst zo iemand, die ook zo pillen pakte. De dokter had een briefje geschreven. Hij lag hier half te slapen op zijn bureau. Ik zeg nee dank u. Ik neem geen pillen, nooit.

Jij neemt geen pillen? Neen. Ze willen mij er geven maar Ik zeg neen elke keer.

De school helpt (niet)

*Ik zit hier bijvoorbeeld omdat ik op mijn vorige school heb gezien van mij zelf dat ik **niet in grote groepen kan samenwerken** en toen zat ik daar met twintig of zo. En ik heb dat zelf gezegd dat ik naar een andere school wou omdat ik in veel te grote groepen zat en toen heeft mijn mama mogen kiezen tussen twee scholen en ze heeft die school gekozen.*

*Eigenlijk vind ik dat **beter bij de normale school**. Hier vind ik niets leuker dan de normale school. En wat is er anders op een normale school? Allé, **de leerlingen**. **Hier zijn ze allemaal zo onnozel bezig, daar is dat leuker**. Wat is er onnozel? Veel hoor, allé, geef eens een voorbeeld. Zijn het de kinderen die onnozel zijn, of andere dingen? Ja, de leerlingen. Hier zitten veel onnozele kinderen. Ja, bijna iedereen.*

Vertel mij eens over dat onnozele, wat doen ze dat onnozel is, wat stoort je? Alles. Bijvoorbeeld, ... allé ik weet niet. Bijvoorbeeld ik heb een stylo en je zegt dat kost vijftig cent, en die andere zegt ik heb er één van twee euro. Zo dingen, allé ik weet niet. Ze zijn

zo onnozel, zoals kinderen van vijf jaar zo. En dat geldt voor alle kinderen die hier zitten, of geldt dat niet voor iedereen? *Ik weet het niet. Vraag dat... ik weet niet hoe het voor die kinderen is.* Spreken jullie daar soms over tegen elkaar? **Er zitten hier allemaal onnozele.** Zegt iedereen dat van elkaar? *Ik weet niet of iedereen dat vindt van elkaar.*

Het is **beter** dat kinderen **gewoon tussen andere kinderen zitten.** Maar **eigenlijk weet niemand dat van mijn vrienden dat ik op zulke school zit. Zo schaamtelijk.** Wat vind je er schaamtelijk aan? *Dat ze zeggen gij zit in zulke school en zo. Waarom zou je je daarvoor schamen? Ewel omdat ze zouden zeggen gij zit in zulke school.* En wat vinden ze daar zo mis aan? *Ik weet het niet.* Ze hebben jou graag maar ze zouden niet willen weten dat je in zo'n school zit? *Ik weet niet. Ik zeg dat niet hoor.*

Ik heb nog geen enkel mens gezien die ik ken die normaal is hoor, die niet in type drie zit. Wij zijn type drie. .. mijn vorige school was ook een type drie school.

Het is begonnen in Observatiecentrum X in Brugge. Ken je dat? Dat is een observatiecentrum en daar is het begonnen en dan ben ik overgekomen naar hier... en nu is het helemaal gedaan en is het gelukt.

Ze praten hier altijd over hun job, dat is ambetant. Wij moeten hier werken. Zij werken niet (...). Eigenlijk doen ze toezicht, ze springen dan op de trampoline gewoon. Misschien hebben ze het ook eens nodig om te springen? Maar die kunnen dat na de school doen. Zij moeten toezicht doen hé. Ze zijn hier om te werken, niet om te springen. Ja?

Ateliers, dieren helpen (niet)

*Wij doen hier ateliers. Om **beter te leren omgaan met kinderen die wij zo haten.** Dat hebben ze gezegd. Dat er hier ateliers zijn, als je hier bent en iemand die je haat is hier ook, dat je tijd met hem kunt doorbrengen en dat je **die beter leert kennen** en zo.*

*Die ateliers. Neen dat helpt niet. Je staat hier **tussen allemaal hysterische kinderen.** Ja altijd zo geroep, dat maakt uzelf wild door die andere kinderen die ook wild zijn. Het maakt u wel even **rustig en even uit de klas,** maar helpen gaat dat niet doen.*

*Gewoon hout doen, dat heeft toch niets te maken met ons te helpen. Gelijk gewoon, de meeste kinderen hier gaan naar het beroeps en TSO. Het is u gewoon voorbereiden op volgend jaar. Die ateliers dat helpt niet. Dat **helpt je alleen achterstand krijgen in de klas.** Ik heb liever meer klassikaal aan bord dan heel de tijd iedereen op een ander niveau, dan kan je je eigenlijk niet vergelijken.*

*Je hebt ook nog jongeren die een gedragsstoornis hebben, die **rustig** worden **van beesten.** Wel ja, sommige, sommige niet. Er zijn er die ze gewoon super veel pijn doen.*

*Dieren soms. Ik heb thuis ook veel **dieren** omdat mijn mama weet dat **type drie kinderen daar zeer rustig van worden.** De school weet dat ook, want er zijn hier veel kippen en zo.*

*Ze hebben dat hier vorige keer gezegd. Jeroen dacht ik, heeft gezegd dat het **wetenschappelijk bewezen** is dat kinderen die gedragsproblemen hebben dat dat helpt met dieren.*

Ze zeggen dat dieren bij type 3's helpen. Ze zeggen dat? Ja. En wat denken jullie daarover? I don't know. Ik ben **bang van kippen**. Oh gij mietje.

Voor sommige kinderen helpen dieren, maar sommige kinderen **mishandelen** ze ook.

Maar ja, dat helpt. Ik kan er wel rustig van worden, als ik bij dieren ben. Sommige mensen worden rustig van dieren of van knutselen of van iets maken. Ik word daar rustig van.

Weet je zelf iets waarvan je rustig wordt? Ja, met dieren omgaan. Heb je dieren? Ja ik heb een poes. Wedden dat die poes dunner is dan u?

Praten helpt (niet)

Het is soms beter zo, door dat aan een hele hoop mensen te vertellen.

Iedere donderdag kunnen wij ook naar de directie gaan. Praten of als wij schilderen, kunnen wij gaan praten bij Jeroen als er problemen zijn thuis, of je wil iets kwijt of zo, dan kan je dat zeggen tegen hem en dan schrijft hij dat allemaal op, op een blad en dan steekt hij dat op het einde van dat uur in je map en op het eind van het jaar....ik weet niet wat er dan gebeurt. ... Dan wordt dat allemaal verbrand.

Helpt het ook, die gesprekken met Jeroen? Bij mij wel. Bij jou niet? Je zegt nochtans dat je het wel belangrijk vindt om te praten zodat iedereen het weet. Ja maar bij Jeroen niet. Ik had hem de vorige keer gezegd dat er thuis iets was gebeurd en opeens wist heel de school het. Dan vind ik dat wel niet goed hoor. Mijn mama is ook psycholoog geweest en zij zelf zegt: "**psychologen verzwijgen niets**".

Er zijn gesprekken maar veel minder dan een paar jaar geleden.

En zeg je dat soms, is het iets wat je misschien niet tegen je vrienden zegt, maar wel tegen anderen?... Nee, ik denk dat gewoon maar.

Opsluiting helpt (niet)

Allé, de leerlingen, hier zijn ze allemaal zo onnozel bezig

Een **uitraaskot**. Ik heb daar vroeger veel gezeten. Betekent dat het helpt? Neen want daar zit je opgesloten. Zo een kleine ruimte dat dat is. **Het wordt alleen maar erger**.

Ik zit al van mijn drie jaar in X in Gent. En daar zat ik soms acht keer per dag in de time out. Waar zat je? In de time out. Soms acht keer per dag, in zo'n **kalmeerhokje**. Ken je dat? Ja, een kalmeerhokje. Ja, acht keer per dag, in ... ja, in de time out.

Ik denk dat alle kinderen die hier zitten in **een verbeteringsgesticht moeten**. Dat is gelijk een gevangenis maar dan voor kinderen die het zeer moeilijk hebben. En waarom zou dit helpen? Dat is een soort van instelling... Ik denk dat toch...dat is een home. En waarom zou dat helpen? Er zit daar politie en zo en als je daar dan een keer iets mis doet dan pakken ze u direct vast met knuppels. En dan ga je misschien wat kalmer zijn. Dus jij

denkt dat je moet geslaan worden om kalm te worden? *Nee.* Maar dat is toch wat je zegt? *Ja, als ze heel erg stout zijn, zullen ze waarschijnlijk met knuppels slaan.* Is dat iets wat je goed vindt of niet goed vindt? *Nee, het is eigenlijk een beetje goed, maar eigenlijk kinderen slaan mag ook niet.*

Als er nooit niets helpt, dan is er maar één oplossing in de gevangenis steken voor altijd, of doodschieten.

*Nu hoor je toch dat dat allemaal zever is. Kindergevangenissen. Hallo. Dat is allemaal zever... **Schaamtelijk.***

*Het internaat die weten, die voelen dat aan als er iets zal mislopen. En wat doen ze dan? Ze zeggen **ga even naar je kamer.***

Dus alleen zijn is toch een oplossing?

Nee. Dat helpt niet, je hebt weer het gevoel dat ze je gaan opsluiten, gelijk in dat kot waarin ik heb gezeten. In zo'n kot wil ik niet meer zitten. Zo'n kot dat ongeveer de helft van dat kot hier is.

Kinderen met gedragsproblemen die willen vooral heel veel buiten spelen. En rond spelen en niet binnen zitten.

(Op)groeien helpt (niet)

*Het kan dat die persoon er nooit aan denkt, dat hij dat **ontgroeit.** Dat hij heel misschien terug normaal wordt. Dat is een kans op de zoveel miljoen. Misschien weggaan, maar het kan ook erger worden.*

Een koud bad helpt

*Soms denken ze zo: ik ga mij eens **een koud bad nemen,** dan denk ik dat ik me weer zal beter voelen. Dat zijn dingen die je zelf zoekt, of wordt dat ook gezegd? *Dat zijn dingen die jezelf zoekt.* Zijn er nog zo dingen die je zelf zoekt? *Een hele nacht soms eens buiten zitten. Zijn dat dingen die je ook doet? Ikke niet, misschien andere wel. Je denkt dat dat iets is dat helpt.* En waarom zou dat iets zijn dat helpt? **Zonder kleren naar buiten gaan, dan zal dat koud zijn en een nachtje niet slapen, dat denk ik dat helpt.** Vooral de kou helpt. Als ik je hoor, een koud bad, 's nachts buiten zitten als het koud is. *Dat helpt ook denk ik.* Dus de koude helpt? *Ik denk van wel. Heel warm kan ook helpen denk ik. Zo dat je zegt aaaaaah.**

Ouders helpen (niet)

Het liefst van al ben ik bij mijn mama, maar dat gaat nu niet.

Ik kan alleen mijn gedrag veranderen, zegt men

*Ik kan alleen mijn gedrag veranderen en dat kan mijn meester of mijn mama niet doen. Zeggen ze dat of weet je dat zelf? Ze zeggen dat, dat ik er alleen iets aan kan doen. Wat betekent dat dan? Wat doe je daar dan mee? Gewoon **langs het ene oor erin en het andere eruit.***

*Je kunt eraan werken zodat je gelijk de andere zijt. Is dat dan iets dat met jezelf te maken heeft? Neen, je kunt er zelf aan werken. En wat betekent dat, dat je er zelf kan aan werken? Als ze zeggen doe dat niet dan doen wij dat niet. Je probeert dat zelf van zo te houden. **Je probeert te doen wat anderen zeggen wat goed is voor je. Dat is de beste manier.***

3.3. Is er een oorzaak?

Tegenwoordig ga je bij een psycholoog. Je bent druk. Het eerste wat ze zeggen als ze praten is: "je hebt ADHD, hier een voorschrift, ga maar om relatine". Dat gebeurt dus echt hé.

Zou je ook kunnen zeggen dat het een ziekte of een probleem is dat met de samenleving te maken heeft? Of is dat iets waar jullie niet over nadenken en is dat een rare vraag?

Bedoel je met de samenleving dat dat iets is dat die ziekte een naam geeft? 50/50 want tegenwoordig zeggen ze nogal gemakkelijk je hebt ADHD. Dat zeiden ze vroeger niet.

*Ja, **tegenwoordig is het mode. Ze zeggen nogal vlug je bent druk, je hebt ADHD.***

*Tien jaar geleden, ADHD, dat noemden ze zelfs hyperkinetisch, dat was een totaal andere naam, dat was nog iets vreemd, niemand wist wat dat precies was en nu iedereen weet wat ADHD is, en iedereen heeft het. **Hoe meer mensen die weten dat het bestaat, hoe meer mensen die het hebben.***

Meestal zeggen ze, als je druk bent, "je hebt ADHD". Dan zit dat in je hoofd en dan raak je dat niet meer kwijt.

*Als ze zeggen je hebt ADHD dan ga je ermee in je hoofd zitten en dan ga je ADHD krijgen omdat je daarmee in je hoofd zit en dan ga je het krijgen. **Je gaat je ernaar gedragen. ja, je gaat je ernaar gedragen als ADHD en dan gaan ze sowieso zeggen je hebt ADHD.***

Maar als ik nu ga zeggen, ik ben gehandicapt, ik ben gehandicapt, ik zal dan toch niet gehandicapt worden. Wie zegt dat? Allé allé. Snap je wat ik bedoel? Ik denk dat dat niet klopt. Elke mens kan gehandicapt worden.

*Ik denk dat de meeste kinderen zo ADHD gekregen hebben. Je denkt die psychiater heeft gezegd dat ik ADHD heb, en dan gaat men zich ook gedragen als een ADHD-er. **Na een tijdje zijn ze dat toch gewoon hoe ze dat moeten spelen, ADHD, dat ze dat blijven doen.***

Ik durf wedden dat alles soms door die dokters is.

*Dat een psycholoog er snel vanaf wil zijn, **gewoon een stempel op je gedrukt** heeft, zo **snel**. Ze zeggen te snel iets terwijl ze nog niet lang onderzocht hebben, ze zouden beter veel meer gesprekken hebben.*

*Het is ook van de **ouders die aan de jongeren een slecht voorbeeld geven**. Dat kan ook de oorzaak zijn. Het is iets wat je nadoet. Mijn mama, vroeger, niet haar vaste vriend, die waarvan ze gescheiden is, maar daarna heeft ze een andere vriend gevonden en zo en dan het was gedaan en weet je wat hij mijn mama gedaan heeft? Hij doet zo: hij pakt haar vast aan haar keel en steekt met een mes. Hij zit achter mijn mama aan en al. De dokter denkt dat het door dat is gekomen dat ik ADHD heb.*

Als je iemand je ouders hebt zien slaan dat je daardoor gedragstoornissen krijgt, denk ik.

ADHD kan je niet zomaar krijgen, dat moet je bij je geboorte krijgen. Je krijgt het alleen maar bij je geboorte, zoals ik gezegd heb, als je moeder drugs gepakt heeft, of veel alcohol gedronken heeft.

Vroeger heeft mijn papa mij erbij betrokken dat het door mij was dat het gedaan was... daardoor heb ik het gekregen.

*Bij sommige kinderen is dat zo. **Sommige kinderen worden er mee geboren** als de moeders drugs of zo namen tijdens de zwangerschap. Of dat komt gewoon uit **problemen thuis**.*

*Bij mij is dat van **vroeger**. Ik heb vroeger op een kleine school met gedragsproblemen gezeten en ze hadden daar ook normale kinderen. En bij mij was dat zo dat als ze mij begonnen uit te maken voor Janet, ik ben erop beginnen slaan. Maar als ze dat tegen normale gasten zeggen, dan lopen die gewoon door en die zeggen niets. Zo ging dat, zo is het begonnen bij mij.*

Daarom worden wij ook veel agressief, omdat er veel kinderen zijn in onze klas... Veel kinderen die gevoelig zijn.

Je hebt ADHD maar ik wou het niet geloven, maar het was zo. Mijn gedrag is vanaf die dag verergerd.

Wij kunnen er ook niets aan doen, wij hebben dat gewoon, een gedragsstoornis.

3.4. Wat is er belangrijk om te weten?

Dat er minder problemen zijn thuis, minder geweld

Minder vaders die hun moeders slaan, allé... ik leef nog liever zonder vader dan zo'n vader. Ik leef met mijn moeder en oma.

Dat er minder problemen zijn thuis.

Dat er minder geweld is.

Dat gedragsstoornissen niet bestaan, wel labels en stigmatiseringen

Gedragsstoornissen bestaan eigenlijk niet. Type drie bestaat, maar gedragsstoornis niet.

Gedragsstoornis. dat woord alleen al: stoornis. Dat is gewoon, soms flip je een keer, soms niet. Is het iets dat iedereen heeft? Ja, iedereen wordt wel eens super boos hé. En waarom zegt men dat dan? Omdat wij meer... omdat als wij vlugger boos zijn, wij meer willen slaan dan andere kinderen... zeker? Ik weet het niet. Het is zo.

Ik vind dat de ouders het moeten weten als je ADHD hebt, maar de rest moet het niet weten. Als ze het weten denken de meeste mensen: dat is een rare, ik zit er niet meer naast. Ze beginnen je te haten. Dan verandert er veel... de leraars, de leerlingen. Wel voor jezelf, zelf moet je het wel weten.

Ik heb ook nog iets te zeggen, iets van de juffen. Als de juffen...Ik ga het niet vertellen

Dat ook jongeren met een gedragsproblematiek het recht moeten hebben om te studeren

*Ik vind wel dat we ook het **recht hebben om dezelfde studies te krijgen** als op een normale school. Dat vind ik wel. Wij krijgen bijna geen huiswerk. Het is precies omdat we gedragsproblemen hebben dat we veel gemakkelijker werk moeten krijgen. Wij zijn niet dom of zo. Ik ben op stage geweest en mijn baas zegt dat ik eigenlijk niet op die school moet zitten dat ik ook ASO of TSO kan volgen. Ik ben op zich wel een slimme. Het is alleen, die dokters sturen me naar daar alleen maar voor mijn karakter. Dan zijn ze verwonderd waarom we zo dom zijn. Bijvoorbeeld in het bijzonder onderwijs, je krijgt geen Frans of Engels. Je krijgt ook geen computerlessen. Wij krijgen alleen rekenen en taal. En het is gemakkelijk. Dingen van eerste en tweede leerjaar, zo dingen krijgen wij. Het enige wat wij moeten doen op school is rekenen, taal en werken. En het meest is gewoon werken. Negentien uur praktijk.*

We kunnen kiezen, maar je kunt niet weggaan. Je moet eerst toestemming krijgen van de dokter om naar een normale school te gaan. Ik heb al gehoord van juffen en de meesters dat ik slim genoeg ben en naar de normale school kan gaan. En is er een kans? Ja er is een kans, maar het is al te laat om naar de normale school te gaan. Dus je kunt niet meer overstappen? Ik zit al in het vierde, stel je voor van het vierde nog overstappen. Dat gaat niet lukken. Je hebt ook niet gestudeerd. Als je al van in het eerste TSO hebt gestudeerd, maar als je pas in je vierde moet overstappen, dan is het bijna onmogelijk om alles in te halen.

***Ze moeten ons niet achteruit steken, omdat we iets anders zijn. Ze moeten ons niet apart steken.** We zijn misschien wel anders, door ons karakter, maar **we zijn geen beesten of zo.** We eten ze niet op hé op een normale school.*

*Ik heb onlangs geleerd over kinderrechten. Ken je dat? Kinderrechten. **Je hebt niets van rechten hoor hier in deze wereld. Ge moogt niets doen. Gewoon doen wat ze zeggen.** Je hebt het recht om te drinken, om te eten, dat is al.*

Wij willen gewoon onderwijs ipv buitengewoon onderwijs. Als ik dat zeg tegen vrienden die op normaal onderwijs zitten. Ik zeg dat niet hoor. Ik zeg dat ik naar TSO of ASO ga. Misschien vinden ze dat wij zoals brave beesten zijn, maar als je de hele tijd op school zit, dan word je ook zo. Het is gewoon heel de tijd plezant.

Je zou het een keer moeten proberen: ADHD-mensen in het gewoon onderwijs steken en zien wat er van komt. Maar ja, we kunnen niet naar het gewoon onderwijs gaan omdat wij niet de vakken hebben gestudeerd om voort te studeren.

Ik vind het erg om niet te mogen studeren. Als ik vraag aan meester om dat of dat te mogen studeren, zegt de meester: "wij hebben die meesters niet". Ik zit in schoolraad. Ik heb computers gevraagd en die hebben we nu ook gekregen. Ik heb dat al twee jaar geleden gevraagd. Twee jaar op voorhand vragen. Met een paar klassen, ik heb dat gevraagd aan een paar leerlingen. We moesten allemaal eerst stemmen en meer dan de helft heeft ja gezegd. Ik heb meegeholpen aan het maken van een pc-klas. Maar we hebben nog steeds geen les over computer gekregen. Alleen face book. Alleen over domiaanactie of over veiligheid krijgen we les... maar computerlessen krijgen we niet. Dat is niet mogelijk, er zijn geen leraars toepasselijk voor de bijzondere school om computerlessen te geven.

Na deze school zal ik iets anders leren. Je krijgt kindergeld tot je 25 en ik zal proberen. Normaal moet ik dat eerst vragen aan de dokter, ik zal het vragen.

Voor ons is het te laat om naar een hogeschool te gaan. Als ik op een normale school had gezeten was ik nu misschien een computerman geworden.

Dat de jongere er zelf mee kan leven, dat het niet zo vreemd is...

Dat wij ook nog leuke dingen kunnen doen, dat wij ook nog wijze kinderen zijn. Dat wij niet anders zijn dan de andere kinderen. Dat wij een beetje anders doen. ***We zijn normaal, maar soms doen we iets abnormaal, maar we blijven normaal.*** We zijn niet abnormaal. We doen soms eens abnormaal maar we zijn niet abnormaal. En soms maken we over kleine dingetjes een groot ding, in plaats van iemand die geen gedragsprobleem heeft ...

Het is niet omdat wij gedragsproblemen hebben dat wij niet overeen kunnen komen met iemand.

Iedereen is verschillend. Allé jullie zeggen: "jullie zijn zo", maar eigenlijk is iedereen verschillend. Dus er is niet zoiets als jongeren met een gedragsprobleem? Allé een beetje wel maar ***normaal is iedereen.*** Als iedereen zoiets een keer doet moet iedereen naar deze school komen omdat... allé, bij iedereen is het wel eens dat hij boos wordt of iets.

Het is niet omdat wij gedragsproblemen hebben dat wij niet overeen kunnen komen met iemand.

*Het zijn problemen die je hebt en zo, maar **ik vind daar eigenlijk niets erg aan**. Niet erg, allé, als ik dat nu heb, ik vind dat niet zo erg. Het maakt eigenlijk geen verschil voor jou zelf? Soms wel. Dat ik rapper boos word of zo dat is wel niet leuk, of als ze mij uitdagen.*

***Ik ben er content mee, ik kan er mee leven, maar als zij er niet mee kunnen leven, dat interesseert mij niet.** Voor mij mogen ze het aan de hoogste boom hangen. Ik leef ermee, zij niet.*

*De oude mensen zeggen zo, ok laat hem, die plaagt. Ik luister niet die gaat wel vanzelf stoppen, maar wij, wij horen dat, wij worden boos en dan willen wij zo slaan. **Dat is eigenlijk bij iedereen zo die een kind is.***

*Ik vind dat **niet wijs dat je gedragsproblemen hebt, dat dat bestaat.***

*Ik vind dat wel wijs. Ik kan rapper mezelf verdedigen, dan mij eerst twintig keer op mijn kop te laten schijten voor ik er iets aan doe. Ik verdedig mij altijd van de eerste keer. **Ik verdedig altijd mijzelf.***

Dat als ik mezelf kan maken, ik mezelf opnieuw adhd geef

*Moest ik mezelf kunnen maken, ik zou mezelf opnieuw ADHD geven. Iedereen verklaart mij gek waarschijnlijk nu. Ik zou mezelf terug ADHD geven. Je bent jezelf, je kent jezelf, je hebt jezelf onder controle. Je hebt altijd energie. Als je een auto koopt zijn er ook nadelen. Als je een nieuwe computer koopt, soms crasht hij. Ze crashen soms ook bij ADHD. Wel ... Maar het meeste is positief. Je hebt veel energie. En **er zijn veel nadelen, maar het leukste is dat je altijd levendig bent, altijd happy, graag lacht.** Maar er zijn ook negatieve kanten, maar dat is bij alles.*

***Ik zou mezelf terug ADHD geven... maar zonder medicatie. Zodat je je persoon zelf bent.** Ja gewoon. ADHD maar dat ik geen medicatie neem.*

Ik begrijp je. Je begrijpt mij niet.

4. Eindnoot

Als we het hebben over kinderen of jongeren met een gedragsproblematiek dan wordt er vaak gesproken over kinderen en jongeren op een negatieve manier. We zien het kind of de jongeren met een gedragsproblematiek vaak als iemand die het bijvoorbeeld moeilijk heeft om zich te beheersen, die wild is, graag vecht, roept en tiert. Het is vaak iemand waarvan gezegd wordt dat hij minder remmingen heeft, zich minder schaamt, zich moeilijk aan de regels kan houden, andere of rare gewoonten heeft. Iemand die niet kan niet stilzitten en zich moeilijk kan concentreren. Het is ook vaak iemand waarvan gezegd wordt dat hij gemakkelijk begint te flippen. Vanuit deze negatieve manier van spreken is het dus vaak iemand die problemen heeft. Maar het is ook iemand die gevoelig is, iemand die graag lacht en meer durft dan een ander. Iemand die zich niet laat doen en bijvoorbeeld ook extreem goed kan zijn in sport of tekenen.

Iemand met een creatieve geest en een groot uithoudingsvermogen. Iemand die heel erg gefocust kan zijn.

Maar eigenlijk zou men ook kunnen zeggen dat het om iemand gaat die net zoals andere kinderen heel erg gewoon is. Heel erg dagdagelijkse dingen doet, maar daar dikwijls heel erg in opgaat, bijna in de betekenis van een obsessie. Duidelijk is dat het hier niet gaat om een handelen en een opgaan dat in het teken staat van het verwezenlijken van een door anderen vooropgezet plan of taak. Deze jongeren lijken niet zo zeer bezig met het bereiken van doelstellingen en eindtermen. Ze lijken niet erg taakgericht. Waar deze jongeren zich sterker dan anderen mee bezig lijken te houden is met iets dat zich aan hen opdringt. Een bezigheid die het karakter heeft van iets waaraan men niet kan ontsnappen, iets wat zoals ze zelf zeggen sterker is dan zichzelf. Men zou kunnen zeggen dat het hier gaat om een bezigheid die een zelf of een persoon tot stand brengt en vorm geeft. Het kind voelt een zekere behoefte om te lachen, te vechten, te tekenen, te bewegen, te studeren, te praten, te gamen, te voetballen, te discussiëren, te roepen en te tieren. Een behoefte die men misschien wel kan omschrijven als een noodzaak. Waarbij het niet beantwoorden aan deze zaak het kind (de jongere) als persoon zelf in het gedrang brengt. Waar het voor het kind of de jongere met andere woorden dikwijls om lijkt te gaan is een werken aan of een uitproberen van het eigen bestaan, en dit lijkt niet zo zeer te zijn om uit te zoeken welke bestaansvormen het meest efficiënt en relevant zijn, maar omdat het hen behaagt om de eigen mogelijkheden uit te proberen. Omdat vechten, roepen, tieren, springen, voetballen... plezier bezorgen en een bron van energie openbaren: omdat het hen levenskracht geeft. Zo lijkt het eigen bestaan te worden ervaren als een dimensie die een zekere kracht geeft om een zeker lijden te doorstaan en de pijn van het leven te dragen.

Een samenleving nu die deze pijn wil verlichten door haar programma's aan te bieden of medicatie is dan ook misschien wel een samenleving die de aanwezige levenskracht niet zo zeer openbaart en mogelijk maakt, maar neutraliseert. Zelf-ontplooiing lijkt een nieuwe richting te hebben gekregen waarin pijn en last meer en meer ingezet worden in een 'pillen-industrie' die effectief en efficiënt is: door het gebruik van medicatie en aangepaste programma's verhogen de prestaties en neemt de last immers aanzienlijk af. Maar het tast ook de singulariteit van het kind aan, zijn mogelijkheden op persoonsvorming – en het zoeken naar manieren om met de last van het leven om te gaan. Medicatie en labels zorgen ervoor dat het kind zijn plaats niet meer moet veroveren, dat het leven minder zwaar wordt en meer vanzelf gaat: de taakgerichtheid neemt toe. Tegelijk gaat alles daardoor echter ook steeds meer op elkaar lijken en wordt alles steriel. Alles lijkt in relatie te staan tot betere prestaties. Niets lijkt daarmee nog de diepte en het volume te hebben van een geleefd en waar leven. Een leven waarin men zelf aanwezig is en men een plaats in de samenleving moet verwerven – met de hulp van ouders, vrienden, leerkrachten, dieren, hobby's, studies, ateliers, het onderwijs,...

Onderwijs creëert settings om leren mogelijk te maken, maar het blijft leren binnen een bepaalde context – meer en meer deze waarin opbrengst wordt gegenereerd en iedereen wordt aangesproken om zichzelf te zien als bron van investering. De jongeren zeggen: geef mij een plaats waar ik kan studeren, waar ik een computer kan leren gebruiken. Niet om de nadelen van bijvoorbeeld Facebook te leren kennen, maar om te zien wat mogelijk is, hoe het besturingssysteem in elkaar zit.... Ze willen niet dom gehouden worden. Eigenlijk vragen ze om een plaats te krijgen in het gewone onderwijs. Inclusief onderwijs tracht aan deze vraag

tegemoet te komen. Het wil gelijke kansen creëren voor iedereen. Er worden allerlei condities gecreëerd om iedereen zoveel mogelijk gelijke leerkansen en ontwikkelingskansen te geven. Het gaat er echter nog steeds niet om iedereen samen te zetten, maar te onderscheiden naar doelgroep en leerbehoeften: het gaat om type 1, type 2, type 3, het gaat om jongeren met ADHD, 10%, 20%, 100% of zelfs met 0 %. Men tracht zoveel mogelijk in te spelen op diverse leerbehoeften. Inclusief onderwijs wordt op die manier gereduceerd tot het voortdurend opnieuw bepalen van individuele leernoden en -behoeften. In essentie wordt de taak van het onderwijs hierdoor een soort van management van leer- en ontwikkelingskansen en lijkt het nog weinig te gaan om een 'letterlijk' samen zetten van kinderen en persoonsvorming. Dit stellen de jongeren in vraag. De jongeren vragen om hen niet apart te behandelen en niet te zien als beesten, maar als kinderen of jongeren die datgene wat gezegd en gedaan wordt (nog) niet als vanzelfsprekend ervaren.

Toch lijkt deze nieuwe samenleving die zich sterk focust op medicatie, labelen en leerprestaties (nog) niet sterk genoeg om de weerbarstigheid van het jonge kind tegen te gaan. Het 'gedragsgestoorde kind' lijkt wel een virus tegen deze programma's en kansen. Een verzet dat er geen is. Een stem die niet gehoord mag worden – verborgen zodat men haar niet kan horen. Nochtans zou men kunnen zeggen dat het om een stem gaat die meer dan ooit van belang is omdat ze ons misschien een weg toont om uit onze steriel wordende maatschappij te geraken.

De wreedheid van de pijn – genieten van het lijden, omdat je geniet van je eigen, met het wezen van het leed verbonden persoonlijkheid. Het laatste toevluchtsoord voor de honger naar leven en de dorst naar genot (F. Pessoa)

4

Verdiepende individuele gesprekken & het portretteren van individuele levens

Julie De Ganck

1. Uitgangspunten en methodologie

1.1. De keuze voor kwalitatief onderzoek, diepte-interviews en het volgen van individuele levens

In het spreken in termen van pure klinische categorieën (in casu gedragsstoornissen en ADHD) schuilt het gevaar dat de onderzoeker of beoordelaar geen oog meer heeft voor het unieke van het kind met een gedragsproblematiek. De onderzoeker ziet wat hij vanuit de categorisering wil zien en de kennis die gebruikt wordt bij het diagnosticeren/beoordelen van anderen (in casu de jongeren met een gedragsproblematiek) wordt doorgaans afgescheiden van deze anderen, daar ze niet participeren in de productie van deze kennis.

Binnen dit onderzoeksluik bieden we een antwoord op dit spanningsveld door **het singuliere van het kind** of de jongere met een gedragsstoornis of ADHD centraal te stellen. We willen in eerste instantie het **levensverhaal** van de jongere doorheen en voorbij het label en zijn perspectief op de eigen problematiek laten verschijnen. We vertrekken hierbij van de assumptie dat menselijk gedrag niet kan begrepen worden zonder te refereren naar de betekenis en motieven die personen geven aan hun acten⁶. We kiezen hierbij voor **kwalitatief onderzoek** omdat dit type onderzoek geen kennis of informatie beoogt om de ander –in casu de jongere met een gedragsproblematiek –onder controle te houden, maar net de **human agency** wil bevorderen door de **onderzoeksparticipant tot volwaardige collaborateur te zien binnen het onderzoek**. Betekenis verlenen aan geleefde ervaringen van zij die het ‘onderwerp’ uitmaken van de studie is de focus van kwalitatief onderzoek⁷. Als onderzoekers vertrekken we hierbij vanuit een **constructivistisch-interpretivistische positie**⁸ waarbij we ervan uitgaan dat er **meerdere evenwaardige werkelijkheden en perspectieven** bestaan die geconstrueerd worden in het denken en spreken van de verschillende actoren (in casu de onderzoeker, de documentairemaker en de jongeren met een gedragsproblematiek). We gaan ervan uit dat betekenis pas verschijnt doorheen diepe reflectie en gestimuleerd kan worden door een **interactieve dialoog** tussen onderzoeker en deelnemer. Binnen constructivistisch onderzoek staat dan ook de **de interactie en de overdracht tussen onderzoeker, het onderzoeksonderwerp en de deelnemers** aan het onderzoek centraal. Het is doorheen de participerende observaties van onderzoeker en filmmaker en het inrichten van creatieve ateliers dat een diepgaand interpersoonlijk contact met de deelnemers aan het onderzoek kan ontstaan. En het is via de methodiek van het **diepte-interview** en het –als een compagnon de route –**volgen van de individuele levens van jongeren met een gedragsproblematiek** dat een **interactieve dialoog** tussen onderzoeker en onderzoeksonderwerp kan gerealiseerd worden.

⁶ Guba, E., & Lincoln, Y. (1994). Competing Paradigms in Qualitative Research. In D. Lincoln, *Handbook of Qualitative Research* (pp. 105-117). California: SAGE Publications.

⁷ Marecek, J. (2003). Dancing through minefields: towards a qualitative stance in psychology. In P. Camic, & J. & Rhodes, *Qualitative research in Psychology* (pp. 49-69). Washington: American Psychological Association.

⁸ Ponterotto, J. (2005). Qualitative research in Counseling Psychology: A primer on Research Paradigms and Philosophy of Science. *Journal of Counseling Psychology*, Vol.52, No.2, 126-136.

1.2. Onderzoeksvragen

Binnen deze **interactieve dialogen** adresseren we de volgende **concrete vragen**: *Waarom ben je hier?, Wat is je probleem?, Wat vinden mensen van je gedrag?, Hoe benoemen ze het?, Hoe ga je zelf om met je 'probleem/diagnose'?, Wat helpt er jou/aan wat heb je steun?, Wat helpt er jou niet?, Wie helpt/steunt er jou en wie niet?, Welke invloed heeft je medicatie op je leven?, Wat vind jij belangrijk?, Hoe kijk je naar jezelf?, Wanneer heb je het moeilijk?, Hoe zou je willen dat anderen jou zien?, Kan je voldoende jezelf zijn en wat betekent dat dan?*

Via deze vragen zullen we expliciet peilen naar **het interpretatiekader** dat elk van de kinderen of jongeren hanteert. Op die manier willen we enerzijds de **complexiteit en uniciteit** van elk verhaal in kaart te brengen. Anderzijds willen we het perspectief van het kind of de jongere op zijn of haar eigen probleem en op de factoren die er een invloed op hebben duidelijk laten spreken.

1.3. Participanten

Binnen dit onderzoeksluik werkten we samen met VZW *De Overstap* en internaat het *Huis van het Kind*.

Creatieve ateliers

In VZW De Overstap werden twee creatieve ateliers rond kabaal en drum georganiseerd onder leiding van muzikant Teun Verbruggen. In het Huis van het Kind werd één workshop ingericht rond beeldende (geur)kunst onder leiding van kunstenaar Peter De Cupere. In totaal participeerden **18 jongeren** tussen 7 en 18 jaar aan deze creatieve ateliers.

Diepte-interviews

Op basis van de participerende observaties werden **17 jongeren**⁹ tussen 7 en 18 jaar uitgenodigd en geselecteerd om deel te nemen aan een verdiepend, individueel gesprek. De gesprekken duurden gemiddeld een uur (of langer).

Het volgen van individuele levens

Op basis van de participerende observaties en de individuele gesprekken werden de levens van een **5-tal jongeren** verder gevolgd. De kinderen werden hierbij gefilmd binnen hun eigen leefwereld.

2. Data-analyse en output van het onderzoek

Op basis van de interactieve dialogen tussen de onderzoeker, filmmaker en de jongeren ontwikkelden zich **twee realisaties**; een documentaire en een geschreven neerslag van de individuele gesprekken met jongeren met een gedragsproblematiek. Deze audiovisuele en geschreven realisaties beogen op een persoonlijke manier in beeld te brengen *hoe* individuele

⁹ 12 van deze 17 jongeren namen ook deel aan de creatieve ateliers die binnen het project werden gerealiseerd.

kinderen en jongeren zelf 'hun gedragsproblematiek' ervaren en wat de impact ervan is op hun dagelijkse leven.

De documentaire 'DRUK' (regie, camera en montage: Ivan Boeckmans) portretteert jongeren die aangeduid worden als 'jongeren met een gedragsproblematiek'. Deze portretten tonen jongeren voorbij hun label binnen hun dagelijks leven op school, tijdens het sporten, op straat, op weg van de instelling naar huis,...De film geeft tevens indrukken van hoe jongeren met een gedragsproblematiek omgaan met het aanbod van een vrij open creatieve activiteit (de creatieve ateliers). Met deze documentaire pogen we primair *de geleefde ervaringen* die plaatsvinden binnen een historisch-sociale werkelijkheid te begrijpen vanuit het perspectief van het kind zelf.

Een geschreven montage van bevindingen op basis van de individuele gesprekken

Binnen de geschreven realisatie focussen we op de *inhoud van de gedragsproblematiek* (hoe rapporteren verschillende jongeren over hun diagnose, de behandeling ervan en medicatiegebruik?), eerder dan op de *vorm* van een gedragsproblematiek (het aan- of afwezig zijn van bepaalde symptomen). Het belicht de variatie aan perspectieven van hoe jongeren denken over hun diagnose en de behandeling ervan door een *thematische analyse* door te voeren op de 17 interviewnarratieven. Over de transcripties van interviews heen wordt gezocht naar recurrente betekenispatronen of thema's in verband met *hoe* jongeren met een gedragsproblematiek zich verhouden ten aanzien van hun diagnose, ten opzichte van het gebruik van medicatie en andere hulpverleningsinterventies. Het waardevolle van thematische analyse is dat deze onderzoeksmethode zowel het particuliere, als het meer universele en overkoepelende in rekening brengt. Thematische analyse laat dus toe verschillen en gelijkenissen tussen individuen en binnen individuen in kaart te brengen. We belichten deze verschillen en gelijkenissen in de volgende sectie.

3. Bevindingen

3.1. Hoe en wanneer in de levensgeschiedenis van de jongere werd de diagnose van een gedragsstoornis of ADHD vastgesteld?

De school als vaststeller van een probleem

Verschillende jongeren geven aan dat de diagnose van een gedragsproblematiek of ADHD *vroeg in de levensgeschiedenis* werd gesteld. Bij meer dan de helft van de bevroegde jongeren, zelfs reeds in de *kleuterklas* of in de eerste jaren van de *lagere school*. Hierbij is het vaak de school of leerkrachten die ouders meedelen dat er een 'probleem' is met hun kind waarvoor psychologisch-psychiatrische hulp moet gezocht worden. In enkele gevallen wordt dit 'probleem' door leerkrachten, leerlingbegeleiders of de school reeds concreet *benoemd als ADHD of een gedragsstoornis*.

Dat is echt al lang geleden. Ik denk in het eerste of het tweede kleuterklasje. Ik werd er altijd uitgezet en ik moest altijd in de hoek gaan staan. Altijd heel druk. Zodanig dat de leerkracht aan mijn mama gezegd heeft van je moet eens naar een psycholoog gaan of een psychiater. Ik weet niet meer wat van de twee. Die hebben dat dan onderzocht, dat weet ik nog. En die hebben me dan gezegd dat ik redelijk zware ADHD heb en dat ik medicatie moet nemen. Ik neem al bijna gans mijn leven medicatie.

Het zijn leerkrachten die dat tegen mijn mama hebben gezegd. En het is mijn mama die naar een psycholoog is gegaan en daar hebben ze het dan onderzocht. En dan bleek dat ik ADHD had. Maar hoe ze dat precies verteld hebben, weet ik niet meer, dat is al zolang geleden.

In de kleuterschool hebben ze mijn mama aangesproken. En hebben ze gezegd dat ik **drukker was dan andere kinderen**, dat ik me **minder kon concentreren** en...ik werd **rapper in de hoek** gezet. Ik was sneller afgeleid en al. (...) **Toen was ADHD nog hyperkinetisch of zo**, zeiden ze daartegen. **We denken dat hij dat heeft en het bleek inderdaad zo te zijn.** Zo hebben ze dat dus gezegd tegen mijn mama. **En mijn mama heeft ook ADHD dus hé.**

Op school merkten ze dat ik zo'n beetje **niet geconcentreerd** was. En dan hebben ze mijn moeder **voorgesteld om eens naar 't ziekenhuis te gaan om te kijken voor ADHD.** En dan hebben ze gezien dat ik dat had. Dan zeiden ze dat ik om de zes maand moest komen.
(Deze jongere kreeg de diagnose toen hij vijf was)

In enkele gevallen lijkt een singuliere gebeurtenis de reden geweest te zijn om een kind psychologisch-psychiatrisch te onderzoeken.

Dat is ontdekt in het vierde leerjaar, dus dat is 9 jaar geleden. 10 jaar geleden zelfs. Op mijn 8 jaar is dat ontdekt dat ik dat had. Omdat ik **met een stok naar een auto had gegooid.** Omdat die mij bijna had overreden, had ik een stok gepakt en dat raam ingegooid. **En dan hebben ze mij laten testen en ik was ook altijd heel druk. Mijn mama heeft me dan laten testen en daar kwam een zware vorm van ADHD uit.**

Toen mijn vader gestorven was – ik was dus 15, 14 jaar – moest ik naar de psychiater om me te laten testen voor ADHD. Maar daarvoor hadden ze dat al lang gezegd, hoor, tegen mij dat ik dat had. Dat was zo een dokter, die heel de tijd met ons praat. Dat was eigenlijk geen dokter, dat was een leerlingbegeleider die dat tegen mij en mijn broer had gezegd.

Wanneer de jongeren verder bevraagd werden, bleek echter dat de vraag het kind diagnostisch te laten onderzoeken vanuit de school kwam, omdat ze zich niet konden concentreren en niet stil konden zitten.

Hysterische buien krijgen. Dat vonden de medeleerlingen dan niet plezant. Dan zei ik 'sorry', dat was ook geen probleem, die bleven niet lang kwaad. Daardoor had ik ook **veel problemen met leerkrachten.** **In de lagere school, ik werd soms buiten gegooid**, dan moest ik bij de directrice taken gaan maken. En zo is dat ter sprake gekomen dat ik mij moest laten testen op ADHD.

Bij mij is dat gewoon, als ik terugdenk aan de lagere school, dan is dat bij mij heel de tijd druk. Niet kunnen stilzitten. Het is niet enkel bepaald door hetgeen met die stok, het zal aan heel wat andere factoren ook liggen. Geen huiswerk maken, koppig zijn, heel druk zijn altijd. **Een grote mond als klein manneke** hebben.

Meerdere diagnoses

Vaak krijgen jongeren meer dan één diagnose; ADHD gecombineerd met een gedragsstoornis, een internaliserende problematiek (meestal een depressieve stoornis), een leerstoornis, autisme, een slaapstoornis of een hechtingsstoornis.

Mijn probleem? Dat ik **ADHD** heb, en een **gedragsstoornis** en **leerachterstand**.

*Ik zit op internaat omdat ik een **gedragsprobleem** heb. Ik heb **ADHD**, ik heb **autisme**, ik heb de juffrouw van mijn vorige school met een schaar in haar been gestekt omdat ze op iemand heeft gescholden in de klas. Dus dan moest ik naar hier.*

Geen hulpvraag

Veelal hebben kinderen of jongeren echter zelf geen concrete hulpvraag en dus geen behoefte om een arts, psycholoog of andere ‘professional’ te raadplegen voor het krijgen van een diagnose.

*Het was **niet mijn keuze** (naar een psychiater te gaan). Het was de keuze van, ja, instellingen en mijn ouders, allee mijn moeder. Mijn moeder wilde dat (medicatie) gewoon proberen wat dat met mij deed. Maar ja **die dokterspraatjes** dan.*

Hierbij aansluitend worden jongeren ook –soms via gerechtelijke tussenkomst –gedwongen op internaat gestuurd, omdat dit voor hen ‘de beste oplossing’ zou zijn. Dit gebeurt vaak niet in overleg met de jongere zelf.

*Ik heb thuis al gezegd dat ik word gefilmd. En mijn ma zal blij zijn. En mijn ma zal dan zeggen, ah zo zijn de andere kinderen op internaat, hé. En dan zien ze mij ook nog eens, als ik weg ben op internaat. Omdat ik hier nooit echt graag zit. Nee. **Ik ben hier gedwongen**.*

*Een goede 7 jaar geleden is het begonnen. Mijn mama en de juffrouw van mijn school vonden dat er iets aan de hand was met mij. Ze vonden mijn gedrag niet goed. Dan hebben ze mij nog één kans gegeven op die school. Maar mijn gedrag was niet in staat om te verbeteren, daarom ben ik naar hier (het internaat) moeten komen. (...) Ik herinner me niet veel meer van mijn gedrag vroeger.
(De jongen was vijf jaar toen hij op internaat werd gestuurd.)*

Dat zij zelf geen hulpvraag hebben, betekent echter niet dat de jongeren geen problemen hebben, we komen daar later op terug in onder andere het onderdeel ‘portretten’.

3.2. Hoe reageren jongeren op het krijgen van een diagnose en hoe denken ze over de manier waarop een diagnose wordt gesteld?

De jongere en zijn diagnose

Jongeren *reageren verschillend* op het krijgen van de diagnose ADHD of een gedragsstoornis. Sommigen accepteren het onmiddellijk en anderen trekken de diagnose in twijfel. Dit heeft veelal te maken met de leeftijd waarop een diagnose gesteld werd. Jongere kinderen ‘aanvaarden’ het makkelijker, omdat ze ermee opgroeien. Het lijkt deel uit te maken van hun identiteitsontwikkeling: het is wie ze zijn. Adolescenten zijn kritischer en trekken de diagnose van een gedragsstoornis of ADHD vaker in twijfel.

*Dus het is **nooit** zo geweest dat ik het **niet geaccepteerd** heb. Ik heb het altijd geaccepteerd. Ik heb dat **gewoon**. Ik ben daarmee opgegroeid met ADHD. Als ik drie, **vier jaar** was, ADHD. **Je bent dat gewoon**, dus... Ik zou natuurlijk niet weten wanneer ze het zeer laat zouden ontdekken, op mijn 13, 14 jaar,*

en dan ADHD. Ik zou niet weten hoe ik dan zou reageren. Ik heb het **heel vroeg ontdekt en dan accepteer je het ook direct**. Ik vind het niet erg.(...) Ik weet dat ik ADHD heb.

Die diagnose **betekent eigenlijk veel** voor mij, allee. Dan **weet ik dat ik niet alles in orde heb** en zo met mijn gedrag. En dat ik weet dat ik in **mijn eigen wereldje** soms leef. Maar ik probeer zoveel mogelijk dat te onderscheppen, zodat ik daar niet aan denk en zo.

(Deze jongere kreeg op zijn 6 jaar de diagnoses ADHD, autisme en gedragsstoornis.)

Op dat moment **besepte ik dat niet goed wat dat eigenlijk was**. Ik had zoiets van 'ja, dat zal wel kloppen zeker?'. Want veel interesseerde mij op dat moment eigenlijk niet. Ik kreeg dan **medicatie voorgeschreven**.

(Deze jongere kreeg de diagnose ADHD en gedragsstoornis op zijn 8 jaar.)

De manier waarop een diagnose wordt gesteld

Het al dan niet 'aanvaarden' van een diagnose hangt ook af van de manier waarop een diagnose gesteld wordt. Sommige jongeren stellen hierbij *de expertise van de professional in vraag*: een diagnose wordt te snel gesteld, zonder dat de jongere voldoende wordt beluisterd en gehoord. Ze geven aan dat zogenaamde professionals hen hierbij niet vragen naar de mogelijke oorzaken van hun gedragsproblematiek.

En ja, die schrijven soms pillekes voor voor mensen, voor kinderen, **terwijl ze zelf de oorzaak niet weten van wat is zijn probleem**. Die **schrijven gewoon direct iets op**. Dat was waar ik **niet mee akkoord** was. Die hebben met mij **geen testen** gedaan of zo, die hebben een paar vragen gesteld aan mij en die zeggen dan: 'Ja, neem maar Dipiperon, euh Rilatine'.

Die specialist heeft **direct zo'n voorschrift** gegeven **voor den apotheker** en die heeft een stuk of 2 dooskes **Rilatine meegegeven**. Ja. Allee van de tweede keer eigenlijk, want we zijn daar eerst eens op bezoek geweest en dan heeft die eigenlijk in 't rap vastgesteld dat ik een **gedragsstoornis** had. En de tweede keer moesten we nog eens terugkomen en dan ging hij een deftig, grondig onderzoek doen. Dan stelde hij vast dat ik **ADHD** had.

Eén jongere gaf impliciet ook aan dat diagnoses ook gesteld worden *op basis van het effect dat medicatie al dan niet resorteert*. Werkt de medicatie niet, dan is er geen sprake van ADHD, en is Rilatine ook niet langer wenselijk.

Omdat de dokter ooit tegen mij gezegd heeft: **'We zullen zien hoe dat dat werkt bij u**. Als dat omgekeerd werkt bij u, dan is dat niet het probleem'. Bij mij werkte dat dus omgekeerd. Ik moest geen Rilatine meer nemen.

Diezelfde jongere trekt ook de diagnose van een gedragsstoornis in twijfel door te beargumenteren dat *mensen met eenzelfde diagnose toch sterk van elkaar verschillen*.

Het is niet terecht dat ze zeggen dat ik een gedragsstoornis heb. Gedragsprobleem dat is...Als ge ziet, **mijn broer en ik, dat is een groot verschil**...En tegen mijn broer zouden ze zeggen: 'Ge hebt een gedragsprobleem'. Maar tegen mij zouden ze ook zeggen: 'Ge hebt een gedragsprobleem'. Nee, dat is gewoon, **iedereen is anders**. Klaar. **Niemand kan perfect zijn en niemand is rustig**.

Vooroordelen van de ander en schaamte bij zichzelf

Jongeren geven aan dat niet iedereen op de hoogte moet worden gebracht van hun diagnose. Voor henzelf en hun familie kan een diagnose belangrijk zijn, omdat het inzicht kan geven in de problematiek en omdat de familie de diagnose kan plaatsen binnen een bepaalde context en het kind kent. Het op de hoogte zijn van de diagnose van een jongere kan bij derden (leeftijdsgenoten, klasgenoten, maar ook begeleiders en leerkrachten) echter vaak leiden tot *stigmatisering*: de jongeren krijgen een stempel waar ze niet meer vanaf geraken. Jongeren hebben ook *angst* dat als anderen op de hoogte zijn van hun diagnose (gedragsstoornis of ADHD) ze de jongeren zullen laten vallen. Een diagnose leidt in vele gevallen dus *niet* tot *empowerment*, maar resulteert vaak in angst, schaamte en schuld bij de jongeren. *Een diagnose* verwordt tot een *bijkomend probleem* waarvoor de jongere verantwoording dient af te leggen.

Ik kan dat eigenlijk nooit zeggen tegen de mensen dat ik ADHD heb, op dit moment. Ik word daar ambetanter van, snap je. Ik krijg dan nog meer een rot gevoel, omdat ik mezelf wil helpen, omdat ik dat zelf niet wil. Het is alsof er mij iets wil wegduwen, snap je. (...) Mensen zeggen tegen mij als ik die ADHD, als ik me druk begin te voelen dat ik dat moet zeggen tegen de mensen. Maar als ik me op dit moment druk voel, dan kan ik dat niet zeggen tegen de mensen. Ik kan dat niet doen. Dat is een rot gevoel, als ik dat zeg. Dan begin ik mezelf te haten. Dan heb ik het gevoel dat ik op iets wil kloppen, dat ik mijn eigen zeer wil doen, op een paal slaan of zo. Dat ik mijn vuisten zeer doe. Dat is een keirot gevoel. Daarom wil ik dat nooit zeggen tegen mensen.

Ik vind het niet echt goed dat ze een naam geven aan mijn problemen. Dat ze jou gelijk een stempel geven, je hebt slecht gedrag en zo. En daar geraak je niet vanaf en daar zit je dan mee opgescheept.

Tegenover mijn familie vond ik het goed dat zij zeiden dat ik een gedragsstoornis en ADHD heb. Die weten dat en snappen dat. Maar tegenover kinderen in mijn klas toen, die zeiden zo iets van: 'Pas op voor den diene, dat is zo ene en zo ene'. Dat vond ik nu niet plezant, want die kennen mij niet. Die gaan gewoon af op het eerste gevoel. En dat vond ik niet plezant. Dus daar kon ik niet goed mee om. Maar de leerkrachten naarmate die me goed begonnen te kennen dan hadden die ook zo iets dat ik altijd apart moest zitten in de klas omdat ik dan anders met weet ik veel wat bezig was.

Soms waren mijn klasgenoten wel een keer vriendelijk omdat ze wisten dat ik direct boos ging kunnen worden als ze iets verkeerd zeiden of zo, maar dan 's avonds als we doorgingen naar huis dan begonnen die zowat (...) goh op nen grotere toon te spreken tegen mij. Zo van die grove woorden en zo over mij dan.

Voor mijzelf levert die diagnose geen voordeel op. Want dan denk ik: 'Hoe moet ik dat nu weer gaan uitleggen tegen iemand die ik ken of zo?' Dan gaat die mij direct, ik heb zo het gevoel dat die mij direct gaat laten vallen of zo. Dat is mijn gevoel altijd. (...) Dat gebeurde niet... Maar ik had altijd dat gevoel. Als ik iets moest zeggen tegen iemand dat over mijn eigen ging, dat eigenlijk een beetje erg was, zal ik zeggen, dat zij niet wisten, dan had ik het gevoel dat die mij precies gingen achterlaten, precies laten stikken. Dat is altijd zo wat geweest, mijn gevoel.

De ander kan nu rekening houden met mij

Slechts in enkele gevallen geven jongeren aan dat het krijgen van een diagnose ook voordelen kan hebben, omdat ze dan aan anderen kunnen vragen er rekening mee te houden. Het valt hierbij op dat vaak goed bedoelde interventies van de omgeving echter leiden tot een isolering van het kind: het kind krijgt bijvoorbeeld een aparte plaats op de speelplaats of in de klas.

Ik ben blij dat ik dat weet, dan moet ik daar meer op letten, snap je? Dan moet ik dat niet zo achterhouden. Ik zeg dat tegen de mensen als ik ze eerst zie. Bijvoorbeeld mijn baas, ik zeg altijd tegen hun: 'Ik heb ADHD, dus let daar een beetje mee op'. En zij zeggen: 'Ok, het is goed, ik ben blij dat ge dat zegt'. Dat is ook al.

De leerkrachten (...) die hebben me dan altijd apart gehouden in de klas en op de speelplaats waar dat de leerkrachten stonden, daar stond ik altijd. Zo dus, om mij wat in het oog te houden.

3.3. Hoe benoemen en definiëren jongeren zelf gedragsstoornissen of ADHD? Enkele algemene beschouwingen door jongeren zelf.

Ziek versus normaal

Verschillende jongeren geven aan dat anderen denken dat ADHD een ziekte is, maar definiëren het zelf (vaak) *niet als een ziekte of een stoornis*. Ze beargumenteren dat door te stellen dat heel veel mensen ADHD hebben of symptomen die geassocieerd worden met een gedragsstoornis of ADHD. Wat anderen aanduiden als een probleem, ervaren zij zelf niet als 'het' probleem.

Sommigen zeggen dat het een ziekte is. Maar ik ervaar dat niet als een ziekte, ADHD. Ja, ADHD, is ADHD hé. Ik bedoel, het zou erg zijn, mocht iedereen mensen met ADHD links laten liggen. Ik bedoel, kweenie hoeveel mensen hebben ADHD.

Kinderen uit mijn klas zeiden: 'Ge zit met zo'n ziekte en zo'. Ik zei dan: 'Ik zit niet met een ziekte'. En dan allemaal zever daar rond. Dat was met iedereen van de klas zo, behalve met een gast waar ik nog altijd contact mee heb. Dat is wel nen goeie maat van mij.

Dat is geen stoornis, ik denk dat veel mensen geen zin hebben in huiswerk maken.

Verschillende jongeren geven aan dat normaliteit of dé normale mens niet bestaat, dat iedereen wel een 'afwijking' heeft.

Iedereen heeft wel ergens een afwijking. Bij mij is dat ADHD en veel mensen op de wereld hebben dat ook.

Als normale mens moet ge met iedereen overeenkomen, normaal met mensen praten en u niet te hard laten opvallen, op de achtergrond blijven, sociaal zijn. Sommige mensen hebben een gedragsstoornis door asociaal te zijn. Die dan ook zo een afwijking hebben. Dus een normaal functionerende mens is iemand die graag buiten zit, zo van die dingen. Sport doet. Maar iedereen heeft een afwijking. Iedereen is wel eens druk. Iedereen kan niet alles even goed doen. Maar eigenlijk ben ik dus vrij normaal, zeker en vast.

Ik zou graag hebben dat ze mij zien als iemand die normaal is. Ook al bestaat dat niet echt normaal zijn.

Ook al gaan jongeren er veelal zelf vanuit dat normaliteit niet bestaat en dat niemand perfect kan zijn, toch benoemen ze ook zelf zogenaamd 'afwijkend' gedrag bij anderen (voornamelijk

leeftijdsgenoten en familie) als 'abnormaal' of 'ziek'. Ook jongeren zelf hanteren psychiatrische labels om uitspraken te doen over anderen.

Maar op het moment, toen we voor mij naar de psychiater gingen, begon mijn zus ook te flippen. Zij heeft ook een ADHD, denk ik, maar mijn mama zegt van niet. Als ze haar zin niet krijgt, begint ze te flippen. Als we haar pesten begint ze te flippen. Het is alsof zij koning is. (...) mijn ma denkt dat ze geen ADHD heeft. Maar al mijn broers...het is misschien ons enig zusje, maar...ze is toch om te killen.

Normaliteit mag dan al niet bestaan, maatschappelijke normen wel. Verschillende jongeren geven aan dat ze zichzelf ook zoveel mogelijk conform deze (maatschappelijke) normen willen gedragen. Dat ze zich zoveel mogelijk willen gedragen op een manier die de ander van hen verwacht; als een deftige jongen, een braaf meisje, een geadapteerd kind.

Nu op mijn werk, ik moet dat wel doen hé. Ah ja, ik kan niet beginnen flippen of de mensen zitten scheef naar mij te kijken hé. Dat doe ik niet, ze. Ik ben, laat ons zeggen, ik wil een deftige jongen voorspelen. (...) Wat deftige jongens doen? Niet te laat opblijven, niet feesten, gewoon thuis zitten TV te kijken. Of gaan fietsen. Gewoon alles. Tand en poetsen. Ik wil gewoon nen normale gast zijn. Tonen aan de mensen dat ik dat ben. En niet zo iemand met een vurt karakter. Dat is kut dat ze dat zeggen tegen mij. Dan word ik daar ook ambetant van.

Ik zou willen dat ik die gedragsstoornis niet had. Dat ik eigenlijk normaal kon zijn, gelijk de meeste kinderen, maar ja. Soms ben ik daar wel verdrietig om. Niet dat ik dat veel toon. Ik toon dat eigenlijk zelfs niet, maar... Dat is niet makkelijk om dat weg te steken. Maar ik probeer mijn best te doen. En als het dan op een bepaald moment niet meer lukt, dan ligt het er gewoon uit.(...) Ik probeer me zo sterk mogelijk te houden.

Het zit in de familie

Verschillende jongeren geven aan dat (ze of anderen denken dat) één van hun ouders, broers of zussen ook ADHD of een andere (gedrags)problematiek heeft.

Mijn mama heeft ook ADHD, maar wanneer zij dat vastgesteld hebben...? Ze zei dat ze vroeger ook was zoals mij. Maar ze heeft niet zo heel erge ADHD als mij. Ja, ze neemt ook medicatie. Hetzelfde als mij. Ook Rilatine. Maar ik weet eigenlijk niet hoeveel, daar heb ik eigenlijk nooit op gelet. Ik denk minder dan mij, want ze heeft het niet zo heel erg. Maar als ze iets kwijt is, dan wordt ze zot. Ze verliest veel, ze is heel vergeetachtig. Door haar ADHD laat ze haar sleutels soms liggen. Onlangs in december hadden we frietjes besteld. Ik had drie keer aan mijn mama gezegd, een medium speciaal met stoverijsaus. En dan had ze een kleintje met mayonaise besteld. Ik heb het haar drie keer gezegd, hé. Daaraan kan je zien dat ze ADHD heeft, dat ze echt vergeetachtig is. Ze flipt ook altijd wanneer ze iets kwijt is: 'Mijn sleutels, mijn sleutels!'

En bij mijn broer hadden ze net ontdekt dat die ADD had en stemmingswisselingen. En dat ik er soms heel heftig tegen reageerde. En dat ik er zelf mee begon te vechten, met mijn broer. En daardoor is de mama, want de papa heeft dat ook, maar die heeft dat nooit laten testen en wilt dat ook niet toegeven. Mama denkt dat ik dat van mijn papa heb. Daarom wou die mij laten testen, want de mama wist dat papa ADHD heeft.

Iets dat opkomt en weer weggaat: een emotie die verschijnt

Verschillende jongeren omschrijven een gedragsstoornis of ADHD als iets dat niet continu aanwezig is, maar iets dat opkomt in bepaalde periodes en tijdelijk of voorgoed weer weggaat.

Nu voor het moment heb ik geen gedragsstoornis. Het is niet dat ik nu agressief of storend ben voor iemand. Vroeger wel.

Mijn broer had ook ADHD, maar dat was op een ongewone dag gestopt bij hem. Ik weet niet waarom, hoe dat dat kwam.

Ja, als ze dat zeggen tegen mij, terwijl dat ik mijn ADHD heb, dan voel ik mij gekwetst en dan vlieg ik nog rap uit. Heel rap, ontzettend rap.

Ik heb ook meestal ADHD als ik zo druk ben.

Opmerkelijk hierbij is dat jongeren **gevoelens** of bepaalde interacties **gelijkstellen aan ADHD**. Het gevoel of de interactie valt dan samen met de 'stoornis'; *ADHD is dan het depressieve gevoel*, ADHD valt dan samen met een kwaadheid die verschijnt binnen een bepaalde verhouding.

Als ik thuis mijn ADHD krijg, dan, ik moet mij stil houden, want ik heb 7 oudere broers, hé, dus ja, ik kan daar niks tegen doen hé.

Mijn lief helpt mij, maar ze heeft me ook al veel ADHD gemaakt.

Maar de laatste tijd, als ik mijn ADHD laten werken heb, is toch al redelijk lang geleden. 3 weken geleden of zo. Of 4 weken, 5 weken. Bijna een maand normaal.

3.4. Fenomenologie van gedragsstoornissen en ADHD. Enkele concrete beschrijvingen door jongeren zelf.

Alle Dagen Heel Druk

Wanneer jongeren bevestigd worden naar de nadelen van hun 'gedragsproblematiek' of 'ADHD' sluiten ze vaak aan bij de gangbare fenomenologische omschrijvingen van een persoon met ADHD of een gedragsstoornis als iemand die *druk, ongeconcentreerd, ongehoorzaam, ongeremd, impulsief en luidruchtig* is. Verschillende jongeren omschrijven het als 'Alle Dagen Heel Druk'.

Dat ik soms te druk ben. Dat ik niet kan stoppen. Dat ik geen grenzen weet. Als andere mensen zeggen 'stop', dat ik toch nog doorga. Dat ik mijn grenzen niet weet, dat is het enigste nadeel dat ik mijn grenzen niet ken, van druk zijn en praten. Het voordeel is wel energie natuurlijk.

Ik ben meestal stout in de klas. Ik doe onbeleefd en luister niet naar de juffrouw. Dan moet ik weeral straf schrijven thuis. Ik zeg dan: 'Juffrouw, ge zijt zo stom!' Als ik op straf sta, zeg ik dat. (...) Ik zeg iets tegen de juffen, maar die luisteren dan niet. En daarom ben ik wild. (...) Ik vind het niet leuk om wild te zijn. Als ik kalm ben, dan vind ik dat beter.

Ik was niet geconcentreerd. Als wij les of zo moesten doen, dan was ik eigenlijk niet bezig met de les. Dan zat ik heel de tijd door het raam te kijken, naar de vliegen, er zaten vliegen en zo.

*Meestal was ik met van alle andere dingen bezig. Ik kon **nooit mijn aandacht op de leerkrachten** of op het bord houden. Ik was meestal bezig met iets anders. Gewoon met **papierkes frutselen** en wat dingskes opschrijven, en **vliegerkes rondgooien**.*

*Ik heb een zware vorm van ADHD. Ik kan mij, als ik mijn pillekes niet heb gepakt, heel **moeilijk onder controle** houden. Als mensen mij uitdagen of iets staat mij niet aan, dan word ik **snel boos**. En **zware concentratieproblemen** dan.*

*ADHD is voor mij **'alle dagen heel druk'**. Altijd **onrustig** zijn, **niet kunnen stilzitten**, **niet kunnen concentreren**. Als mensen u uitlokken, dan **direct reageren**. **In plaats van te negeren** en slimmer te zijn dan andere mensen, er **direct op reageren** en er **direct op ingaan**. Die willen dat ik boos word en dan word ik ook **onmiddellijk boos** en dan denk ik er niet bij na. En dan doe ik eerst dingen voor ik er bij nadenk.*

*Stil zitten, en **rap boos** worden. Ja, als ze op mijn teen trappen dan begin ik direct uit te schelden en te roepen en te **dreigen dat ik ga slaan**. Ja, dat is mijn probleem.*

***Regels**, ik ben dat niet gewoon. **Ik heb daar moeite mee**. Vroeger was ik altijd in open instellingen, zoveel regels waren er niet. Toen dacht ik eigenlijk ook altijd: **'Als ik nu ga weglopen of ik volg de regels niet, wie gaat mij iets doen?'**. Die bellen efkes naar mijn moeder en meer gebeurt er niet.*

*Ik ken kweenie hoeveel mensen, wanneer dat die iets kwijt zijn, dat die niet flippen. Ze blijven rustig en zeggen: **'Ja, waarom moet je daarvoor flippen? Je lost daar toch niks mee op?'**. Dat is dan wel waar, maar ik kan niet zo denken. Dat gaat niet. Als ik iets kwijt ben, dan moet ik het terughebben en kan ik **niet slapen**. Dat is gewoon zo bij mij. Dat is toch raar, hé. (...) Ik denk dat mensen met ADHD, als zij iets kwijt zijn dat ze het direct moeten hebben.*

*ADHD zelf betekent, bijvoorbeeld bij een kind, dat die met **een serieus probleem** zit. Voor mij betekent dat met **gedragsproblemen** zitten en met **concentratieproblemen** zitten. Dat ge niet kunt opletten in de klas en **dat ge zowat het beest uithangt** in de klas en thuis. Dat betekent ADHD voor mij. Dat ge niet weet wat ge doet.*

Hysterie en paranoia

In het beschrijven van de fenomenologie van hun gedrag gebruiken jongeren zeer vaak psychiatrische categorieën, zoals hysterie en paranoia. Psychiatrische concepten worden hierbij inwisselbaar ingezet en gebruikt om een zogenaamd storend gedrag of soms een gevoel aan te duiden.

*Als kind was er met mij al iets aan de hand. Er was een heel groot bos en we gooiden dennenappels van kamp naar kamp. En dan overdreef ik er wel in van met van die grote takken te gooien. Dan was dat op iemands been of zo en dan lag die te wenen. En dan bleef ik gewoon verder gooien met die dingen. En dan werd ik uit het bos gezet en dan mocht ik het bos niet meer in voor een bepaalde tijd. Dat was heel rot, maar ik heb dat dan wel op dat moment nodig. Anders kan het uit de hand lopen dat ik helemaal hysterisch word. (...) **Hysterisch is voor mij paranoia**, dat niks meer mij interesseert en als ik zou vechten, dan zou ik ervoor gaan. Als die mij vastpakken of als mensen mij pijn doen, op dat moment word ik hysterisch, pak ik iets vast en gooi ik dat ernaar toe. Ik word echt helemaal paranoia. Dat betekent dat.*

Agressie en brute taal

In mijn schriftje stond dan dat ik iemand heb geslagen. Dat was nog van vroeger. Ik was nog klein, hé. Euhm, vijf jaar was ik. Ik was toen nog een pruts.

Tevens aansluitend bij de maatschappelijke en gangbare opvattingen over gedragsstoornissen associëren verscheidene jongeren 'hun' ADHD of gedragsstoornis met uitgesproken momenten van agressie; slaan, flippen, doorslaan,...Dit 'doordraaien' of 'flippen' verschijnt echter steeds binnen een bepaalde context of verhouding; veelal op momenten waar ze geraakt worden door de ander op niveau van hun eigen persoon. De ander bedreigt hen, pest, beledigt, valt aan,...

Ja ik zie het als een aanleiding als mensen zeggen 'Ge hebt uw pillekes niet gepakt. Of ge zijt weer druk, doe eens normaal.' Dat vind ik een aanleiding, als ge dat zegt, dan doe ik dubbel zo erg. Dan doe ik dat effectief ook. Dan blijf ik die koeioneren. Wat uitlokken, wat schelden, en dan tegen de leerkrachten zeggen 'Ja die heeft dat en dat gedaan' en dan blijf ik die pesten tot die uit de klas worden gegooid.

Ik word agressief in de klas, als ik een nota krijg, als ze mij beginnen uitmaken, als de leerkracht zegt 'Allee kom' en als ze mij een nul geven ook. (...) Of als een leerkracht zo roept, dan doet ge anders en dan begint ge kwaad te worden. Vorige keer had ik mijn andere gsm daardoor in twee gebroken, tot mijn armen kramp begonnen te krijgen.

Ze hebben mij concentratiepillen gegeven omdat ik niet meer studeerde op school. Maar dat was slecht en hielp mij niet. Ik wou niks meer, trok mij van niks meer aan. En ik had vrienden, gevaarlijke vrienden, die met dezelfde problemen zaten als mij. En mijn broer werd afgeperst. En ik ben op die bus gegaan met mijn zakmes en ik heb die gast gewoon gepakt aan zijn keel. Ik heb gezegd dat hij mijn broer met rust moest laten, anders zwaait er wat. Mijn broer was aan het wenen. Hij dacht niet dat ik dat ging doen. Ze hebben mijn broer wel met rust gelaten, maar twee dagen later hebben zij hem bedreigd met een boksbeugel. En dan ben ik uitgevlogen. Ik ben op die bus gegaan en dan is er een steekpartij geweest, met messen naar elkaar. Mijn broer stond blauw, dan zijn we naar de dokter geweest. Dat stond gans ontstoken, zijn gezicht. Hij had ook een oog die opgezwollen stond. Mijn mama zei dat ik mij moest kalm houden. Maar dat ging niet. Mijn papa zei ook dat ik mijn manieren moest houden op de bus, maar ik heb gezegd tegen hem: 'Moest u 500 euro afgeperst worden, zou je dan ook niet voor die 500 euro teruggaan?'. Hij zegt 'ja' en ik zeg: 'Het is juist hetzelfde voor uw broer dan, hé.' Dan heeft hij mij toch nog gelijk gegeven.

Ja, dat is ook zo wat doordat ik ADHD had, dan kon ik niet stoppen met slaan, zal ik zeggen. Dan dacht ik van diene heeft mij uitgemaakt, die heeft ervoor gezorgd dat ik op iemand aan het slaan ben. Dan kon ik niet stoppen met slaan, totdat die eigenlijk op de grond lag en niks meer deed.

Ik word soms agressief in de lessen, omdat de leerkrachten ons kwaad maken en dan maakt gij hen ook kwaad. Dan wordt gij ook kwaad en dan begint ge ook te roepen tegen de leerkrachten. Dan stopt ge niet en dan moet de directeur komen en dan begint hij u te kalmeren. Veel helpt dat niet. En dan begint ge ook de leerkrachten uit te maken van 'ge zijt nen eikel', 'ge hebt geen leven', zo van die dingen. Ik heb zo eens, omdat ik echt kwaad was, heb ik zo eens een blaadje met allemaal scheldwoorden geschreven. (...) Een blad voor en achterkant. Vol met Franse vuile woorden, Turkse woorden allemaal achter elkaar op een blad. Frans ken ik niet, maar 'ge zijt een vuile hoer', ge zoekt dat op in de woordenboek en dan schrijft ge dat over. Putain, dat wist ik al, dat was vrouwelijke hoer. 'Ta mère la pute', dat wist is ook al.(...) Dan had ik op het einde geschreven: 'Ik hoop dat gij dat goed hebt gelezen want ge zijt niks beter dan die scheldwoordjes'. Hij schijnt altijd

zijn leerlingen zelf ook uit. 'Ge kunt niet leren' en al. 'Ge zijt ne domme gast'. Dat zegt hij ook allemaal. Dan word ik kwaad.

De 'agressie' verschijnt tevens op momenten waar de ander niet verschijnt op het appel of onvoorspelbaar is; de ander houdt zich niet aan zijn woord, hoort de jongere niet,... Er is iets dat hen uitlokt of uitdaagt waar ze geen ander antwoord op kunnen bieden dan via een verbaal of fysiek 'agressieve act'. Veelal gaat dit gepaard met gevoelens van schaamte en schuld bij de jongeren. Anderen (kunnen dan vaak niet anders) reageren op de agressie van de jongere dan met een agressief of repressief wederwoord; de jongere wordt in bedwang gehouden, de agressie wordt neergehaald, de hulp van politie wordt ingeroepen.

Ik heb juist last van veranderingen. Nu op mijn school. Er komt een nieuwe juf, omdat mijn juf nu directrice is. Daarom veranderen alle regels, en daar heb ik last mee. Omdat de nieuwe juf strenger is, daar heb ik last mee. Het zijn grotere veranderingen waarmee ik last heb. (...) Soms reageer ik kwaad...vooral kwaad eigenlijk. (...) Ik doe dan van alles. Gewoon doordraaien, eigenlijk. Roepen en zo. En soms agressie gebruiken. Waar ik niet trots op ben, als ge dat soms denkt!

Dan heb ik me eventjes niet in de hand. Dan schop ik ergens tegen. Maar ik doe nooit expres iemand kwaad. Dat nooit. Soms wel eens per ongeluk. Dan zeg ik wel eens sorry. Alleen maar als ze me het echt hebben beu gemaakt. Meestal als mensen me serieus hebben gekwetst en daarna nog hebben zeer gedaan, want echt de laatste tijd...Bijvoorbeeld vorige week vrijdag, toen een jongen op school me zo'n klopp gaf met zo'n ding. Auw! En toen was ik kwaad en zei de juffrouw: 'Allee, ga je je toets nu eens verder maken?' En ze had het gezien en ze stond er gewoon op te kijken. En ik vond dat echt niet meer normaal. (...) En toen was ik aan het wenen. En het snot kwam uit mijn neus, jong. En ik heb mijn gezicht niet eens kunnen zien.

Flipping ADHD is zo heel boos worden en ge wilt vechten, maar je vindt niemand om te vechten. En je doet dan beu in de klas. En de juffrouws beginnen dan te roepen tegen mij en dan begin je te stellen tegen de juffrouws, snap je. Dan begin je te zeggen: 'Flip niet tegen mij'. En dan begin je haar uit te maken. Dat had ik vroeger. En dan ja, tenslotte komt het op het einde dat ze met drie op mij lagen, mijn juffrouws, omdat ik aan het flippen was. Ze lagen met drie op mij. En dan ja, politie gestuurd naar mij en zo.

(Over een voorval in de lagere school)

Kuren is voor mij gewoon wanneer ze op mijn tenen trappen, of ze maken het mij lastig. Ja, dan word ik lastig, heel lastig. En als ze het mij dan nog lastiger maken dan krijg ik mijn kuren en dan begin ik uit te maken. En als ze dan terug beginnen te reageren tegen mij, van 'ge zijt een stomme kip of ge zijt nen stomme kleine', bijvoorbeeld de juffrouws of de meesters. Bijvoorbeeld vroeger in het MPI. Ik heb dat ooit gedaan met een juffrouw. Dat was een hele lieve juffrouw. Maar ze heeft me ooit eens uitgemaakt, en toen ging ik naar haar. Ik geef haar een schop en ik heb haar dan nen keer geslagen op haar armen en al. Toen kwamen de meesters en de juffrouws. En ze kwamen op mij liggen. Op mij liggen, allee ja, mijn armen op de grond, mijn benen. Tot ik daar stil lag op de grond.

(Over een voorval in de lagere school)

Enkele jongeren omschrijven een moment binnen de agressieve act waarop ze ophouden te voelen, waarbij ze als persoon worden uitgeschakeld. Alsof ze 'robotten worden die enkel nog uitvoeren'.

Dan weet ik dat niet meer. Als het echt zo losbarst, dan voel ik niks meer. Dan zie ik en denk ik niks meer. Net alsof ik uitvoer, gelijk een robot zo, alsof ik zo word uitgeschakeld en ik weet niet wat er

dan gebeurt. Ik weet het niet en dan word ik weer wakker op dezelfde plaats als ik zat, maar dan denk ik een kwartier later.

Als ik bijvoorbeeld uitgelokt word, en direct kwaad word eigenlijk. Maar dat is zo efkens en dan hou ik me terug onder controle. Het is zo **efkens dat ik niet weet wat ik aan het doen ben**. Bijvoorbeeld **als iemand me uitscheldt of zo**, dan weet ik eigenlijk niet wat ik ga doen. Als ik de klik in mijn hoofd krijg voor te zeggen, ga ik erop en weet ik niet meer wat ik ga doen. Dan weet ik, dan vlieg ik er direct op. **Als het gedaan is ga ik naar huis en weet ik niet meer wat er gebeurd is die dag.**

Spijt, schaamte en een rot gevoel

Verschillende jongeren gaan gebukt onder schuld en een 'rot gevoel' wanneer ze zich hebben kwaad gemaakt, zichzelf niet hebben kunnen beheersen of zichzelf niet hebben kunnen conformeren aan de maatschappelijke normen. Depressieve gevoelens verschijnen dan als keerzijde van de agressie. 'Ze hebben het weer niet gekund'. Eén jongere gaf nadrukkelijk aan dat hij helemaal niet trots is op het gegeven dat hij vaak agressief is, ook al denken anderen van wel. Een andere jongere wilde meedoen aan het project om aan de anderen te tonen dat hij zich vaak schuldig voelt om hoe hij zich gedraagt. Hij vroeg mij om uitdrukkelijk zijn naam, Mounir, te vermelden.

Heb je al eens opgemerkt dat ik altijd raar doe? Dat weet ik. **Soms vergeet ik wel eens dat ik mij moet beheersen**. Soms nen keer, als ze mij kwaad maken. Echt waar, als ik zo kwaad word, als...(zucht). En daarna stopt het dan weer, en **dan voel ik me zo rot van binnen dat ik het weer niet heb kunnen doen**, mij beheersen.

Mijn papa heeft mijn een keer concentratiepilletjes gegeven, voor school en dat helpt ook niet. **Toen ik in het eerste leerjaar zat, dan dacht ik al aan de dood**. Elk kind dat problemen heeft thuis, denkt al aan de dood. En die zegt al: 'Wat zou dat daar zijn?' Dan wil je dat te weten komen en dan **als ge kwaad zijt, dan wilt ge eigenlijk dood**. Ik heb mij een keer doen **verdrinken in bad**, maar het lukte niet. Mijn mama heeft mij naar boven getrokken en ze zat te wenen. En dan heeft ze mijn nonkel gebeld, **mijn mama haar broer, en die heeft mij dan proberen uitleggen dat het niet slim is. Ik zeg dat ik het weet dat het niet slim is, maar ik wil niet verder leven en zo. En dat blijft zo.**

De kleinste kinderen vonden het zeer moeilijk om te praten over hun 'gedragsproblemen' omdat ze zich er vaak over schamen en het niet leuk vinden dat ze 'stout' zijn in de klas. Ze wilden liever een andere film maken, praten over hun liefjes, of tekenen. Sommigen zeiden dat ze zich bepaalde 'feiten' niet meer konden herinneren, anderen schakelden op punten dat het voor hen moeilijk werd over naar een fantasieverhaal.

ADHD: niet altijd een last, maar ook een levenskracht

Nee. Van mijn ADHD heb ik echt, écht geen last. Maar ik weet ook niet wat het is om geen ADHD te hebben, dus...Maar ik heb er echt geen last van.

Verschillende jongeren benoemen ADHD echter tegelijk als iets positiefs en associëren het met *vitaliteit, creativiteit, mondigheid, het hebben van veel ideeën*, een groter uithoudingsvermogen,...Ze beschrijven het, zoals eerder al aangegeven, als *een gevoel, een gedrevenheid, een energie* die kan getransformeerd en gesublimeerd worden en tegelijk als een kracht die ingezet kan worden om zichzelf te realiseren, om te creëren en zich te

bewegen door het voor hen vaak complexe leven. Opmerkelijk hierbij is dat ze om gebruik te maken van wat ze zelf omschrijven als positieve effecten van ADHD, ze de medicatie achterwege laten.

*Als ik aan **ADHD** denk, dan denk ik maar aan één iets. **ENERGY!** Energie. En concentratie, dat zijn eigenlijk de enige twee woorden waar ik aan denk. Eigenlijk drie: **chaos, energie en concentratie**. Dat zijn de drie woorden waarbij ik aan ADHD denk.*

*Ik vind het eigenlijk **wel leuk al die energie**. Door mijn ADHD heb ik altijd kweenie hoeveel energie en kan ik blijven praten. Echt **een spraakwaterval**. Het heeft zo zijn voor- en zijn nadelen. Evenveel voor- als nadelen, denk ik.*

***ADHD** is eigenlijk altijd **handig**, behalve als je je grenzen niet kent, dan is het niet handig. Maar als je er goed mee omgaat, is het alleen maar **leuk**. Je hebt **ten eerste altijd energie** en je hebt **ten tweede altijd creativiteit** en je kan **meestal heel gemakkelijk op iets komen**. Ik kan ook heel **gemakkelijk gedichten schrijven**. En als je geen ADHD hebt, dan heb je dat ook, maar dan niet echt alles tezamen. Ik heb en chaos in mijn hoofd en ben druk en ik probeer lollijg te zijn en ik praat graag en ik **loop heel gemakkelijk** en ik heb heel veel energie en ik ben 's morgens nooit moe. Er zijn dus **meer voordelen dan nadelen** hé.*

*Afgeleid zijn, wild zijn, **opera zingen** voor gans het internaat, roepen. (...) En de ganse tijd **praten, praten, praten**, zoals nu. Maar vooral roepen in feite. **Lawaai maken, hoge decibels**. Dat is mijn **specialiteit**. Ja, daar kan ik gebruik van maken.*

*Ik vind dat **cool, ADHD** hebben. Dat is mijn eigen mening. Ik vind dat **wijs** ADHD hebben. Dan ben je **sportief**, dan kan je **alles doen met je eigen lichaam**. Dan kan ik mensen pesten wanneer ik wil. Maar **soms is het slecht**. (...) Maar **soms kan ik het goed gebruiken**. Ik kan mijn ADHD, als ik ADHD krijg, kan ik **het gebruiken in mijn werk**, snap je. Ik heb ook meestal ADHD als ik zo druk ben. Ik kan mijn drukte overschakelen in energie. En van energie kan ik sporten en alles doen. Ik kan al mijn kracht, al mijn ADHD-kracht in mijn energie steken. En dan kan ik weer een ganse namiddag door.*

*Ik vind dat ook niet spijtig dat ik ADHD heb, dat **kan soms wel helpen als ik lang moet lopen** of zo. **Dan pak ik mijn pillekes niet** en dan kan ik veel langer lopen. Ik heb ook een veel **groter uithoudingsvermogen** dan andere mensen. Dat helpt mij wel.*

3.5. Hoe omschrijven en ervaren anderen de gedragsproblematiek van de jongere? Enkele beschouwingen door jongeren zelf.

We zijn een last voor de anderen

Ik vind niet dat ik echt grote problemen heb. Omdat ik dat meestal afreageer op de computerspellekes. Zelf vind ik dat niet zo een groot probleem eigenlijk.

Sommige jongeren geven aan dat ze zelf geen hinder ervaren van hun 'gedragsprobleem' of ADHD, maar dat hun 'problematiek' vooral de limieten aftast van wat anderen aanvaardbaar en te verdragen gedrag vinden. De 'last' wordt dus door sommige jongeren niet singulier aan hun kant *gesitueerd*, maar *binnen de verhouding en ervaring van anderen* die met hen omgaan (ouders, opvoeders, leerkrachten, leeftijdsgenoten). Ze zijn een last en boosdoener voor en in de blik van de anderen.

Een probleem voor mij is dat niet, want ik heb dat zelf niet echt door. Een **probleem voor anderen** wel; leerkrachten, leerlingen die mij dan heel druk vinden. En die dan **commentaar** geven. **Daar kan ik dan ook niet goed tegen.**

Mijn ADHD, allee, ik merk er zelf niet zoveel van, het is vooral mijn omgeving die er last van heeft, van mijn druk zijn. In de klas ook, leerkrachten die soms zeggen: 'Jonas, ge zijt in overdrive'. Terwijl ik het zelf niet doorheb. Moesten de leerlingen dat niet zeggen dan zou ik heel druk zijn en overdrijven ook. **Soms is dat wel raar dat anderen dat wel zien en ik zelf merk dat dan niet.** Dan is dat wel raar, dan vraag ik mij af: 'Wat doe ik nu weer verkeerd? Ik doe toch niets?'. Dan zeggen ze van: 'Ja, je bent weer druk'. Dat is soms wel moeilijk dat anderen het wel zien en gij zelf hebt het niet door. **Dat is dan door mijn ADHD waarschijnlijk?**

Ik krijg te veel nota's. 'Je tettert teveel in de klas'. Wat wilt ge? Ge neemt het voorbeeld aan van de leerkrachten hé: aan het bord tetteren. Die blijven zagen, blijven zagen.

Vroeger had ik veel problemen met mijn gedrag. Ik kon niet opletten in de klas, ik was de **boosdoener in de klas** eigenlijk.

Ik vind het zelf niet echt een afwijking maar soms valt het tegen dat ik dat heb. Zoals bijvoorbeeld toen ik op internaat zat, had ik mijn pillekes niet bij en dan ben ik veel drukker. Dan weet ik dat, maar ge beseft dat eigenlijk niet. En dan is dat **wel ambetant in zo'n soort situaties.**

Mijn leraren vinden het niet zo leuk. Dan doe ik ook mensen na, en dan doe ik zo toneeltjes en toestanden. En dan doe ik onnozel. In begin lachen de leerkrachten dan wel mee, maar omdat ik niet kan stoppen, kunnen ze **kwaad** worden. Vorige week maandag ben ik nog **uit de klas gezet.** Omdat iemand met een borstel achter mij liep. Dat zijn van die momenten...en dan doe ik mee. Omdat ik snel afgeleid ben, doe ik redelijk snel mee. En dan ben ik uit de klas gezet. Voor de eerste keer in één jaar tijd. Ik moest dan voor twee uur buiten staan, allee zitten en dan had ik nul voor de les. Dan is dat wel...dat je zegt: 'Jammer'.

Leerkrachten en andere volwassenen omschrijven hen dan ook als storend, te druk, lastig en impulsief. Ze omschrijven jongeren met een gedragsstoornis of ADHD als jongeren die geen gezag kunnen aanvaarden, beïnvloedbaar zijn en die het moeilijk hebben met het volgen van regels.

Soms storend, soms te druk. En **impulsief**, dat ik dingen doe **zonder er bij na te denken.** (...) Maar echt last hebben ze niet van mij. Dat gaat in periodes. Als ik soms drukke periodes heb, dan hebben ze **soms wel last van mij.** Maar niet extreem last of zo. Dan nemen ze me gewoon even apart, en zeggen ze: 'Je moet wat rustiger zijn, want zo kan het niet verder'. Dan word ik wakker geschud en ben ik de volgende periode weer heel rustig. Allee rustig... Druk, maar dat ik mijn grenzen weet. Soms moet ik eens wakker geschud worden.

Ze zeggen dat ik **beïnvloedbaar** ben. Dat ik snel beïnvloed word. Als iemand aan mij iets vraagt dat ik dan niet nadenk of zo. Ik zeg direct: 'Ja, oké ik kom af'. Zoals nu met dat feit. Die jongen vroeg: 'Kun jij dat (drugs) bijhouden?'. Ik heb niet nagedacht, ik heb direct gezegd: 'Ja, oké ik zal dat bijhouden, geef maar.

De meeste zeggen –oké dat is misschien waar –dat ik geen gezag kan aanvaarden, en dat ik me niet op één ding kan blijven concentreren, maar dat is wel.

Verschillende jongeren hebben het in de eerste plaats vooral moeilijk met deze reactie van de anderen (voornamelijk leerkrachten, opvoeders en ouders) op hun gedrag en persoon.

Maar echt moeilijkheden heb ik nog niet echt gehad. Soms word ik er wel uitgezet door mijn druk gedrag, dat kan dan soms wel moeilijkheden opleveren. Dat ik soms zodanig druk ben, dat ik uit de les word gezet. Dat is eigenlijk het enigste, voor de rest heb ik er eigenlijk zelf geen last van.

Eén jongen gaf aan dat er *nochtans wel plekken* of momenten bestaan, *waar zijn gedrag niet als storend door de ander zou worden ervaren; in de opera bijvoorbeeld.* Ook leeftijdsgenoten zijn soms milder in hun commentaar en percipiëren het gedrag van jongeren met een gedragsproblematiek als grappig en amusant.

In een operaal. Daar zou dat niet als storend...of op een plaats waar mensen samen willen zijn en ze willen eens lachen, dan kan ik onnozel doen. Op zo'n momenten is dat ideaal eigenlijk. Of als we in een klas zijn en er moet eens gelachen worden, dan maak ik gewoon een grapje, en is dat eigenlijk wel goed dat ik ADHD heb.

Klasgenoten vinden het juist leuk. Allee soms. Ze vinden mij dan grappig.

De jongeren gaven ook aan dat de *kunstenaars* die de creatieve ateliers leidden op zo'n manier met hen omgingen dat ze zich uitgenodigd voelden om iets te creëren waar ze trots op konden zijn en dat ze zich erkend voelden.

Teun lachte altijd naar ons. Ik dacht eerst: 'Een workshop, wat gaat dat nu weeral zijn?'. Ik had nog nooit gedrumd, maar Teun zei: 'Dat is niet erg, doe maar'. En dat ging en was heel leuk. Teun mag elke week langskomen. Ik zou zelfs in het weekend naar Den Overstap komen daarvoor. Ik zou veel oefenen. Hij gaf ons zo'n goed gevoel. Hij vond het goed wat we deden. Ge kunt dan trots zijn op uzelf, omdat ge dat zelf hebt gedaan. Ik kon al mijn gevoelens zo kwijt in de muziek. Ik dacht: 'Misschien moet ik wel muziek gaan maken, in plaats van op straat rond te hangen'. Die twee uur, dat was zo voorbij. Dat was gelijk een half uurtje. En dan moesten we terug naar de instelling en dat was erg.¹⁰

Ik heb die plasboom¹¹ van die kunstenaar opgezocht op internet en getoond aan mijn moeder. Zij vond dat ook wijs. En ik heb haar laten ruiken aan die geurkaarten. (...) Wat gaat er nu gebeuren met onze werken? Staan die al in dat museum? Ik wil mijn werk wel graag terug.

Jongeren met een gedragsstoornis zijn schoolmoe en horen thuis in het BUSO of in een internaat

Het komt voor dat jongeren omwille van een gedragsproblematiek of ADHD doorverwezen worden naar het Buitengewoon Onderwijs, ook al vragen ze daar zelf niet om. Het is een realiteit dat het nemen van Rilatine soms een impliciete voorwaarde is om in het regulier onderwijs les te kunnen blijven volgen.

Mijn ouders die zagen dat slecht gaan, nog slechter en slechter. Tegenover de leerkrachten die vonden dat ook niet leuk. En daarom hadden mijn ouders en die leerkrachten een beslissing genomen om me

¹⁰ Compilatie van de woorden, zinnen en betekenissen die door de jongeren werden gearticuleerd tijdens een groepsgesprek. Een gesprek dat ze zelf hadden ingericht omdat ze het effect dat het creatief atelier op hen heeft gehad wilden delen en uitdrukken.

¹¹ Installatiewerk van kunstenaar Peter De Cupere.

naar een speciale school te sturen. Ik was toen 4 of 5 jaar. Een gedragschool. En daar is dat naarmate verbeterd. Ja, allee zo bijzonder onderwijs. Niet alleen voor gedrag, maar voor kinderen met het één en het ander van problemen zo.

Dan hadden ze mij eerst gezegd, omdat ik al pillekes pakte, gingen ze mij proberen in een gewone klas van die school te zetten.

Internaat is voor kinderen met een gedragsprobleem.

Voor de leerkrachten in de kleuterklas was ik storend, want die hadden zo iets van 'Wat doen we nu met zo enen in de klas?'. Allee die zeiden van 'Ja, ge zou beter naar een andere school gaan, naar ergens waar ze u kunnen helpen'. Omdat ik daar niet kon volgen en zo. En dan mijn ouders die hadden eigenlijk iets van: 'We moeten er eens mee naar nen dokter'. En dan zijn wij twee of drie keer naar een ziekenhuis geweest naar nen speciale dokter. Dan heeft die mij onderzocht en heeft die vastgesteld dat ik ADHD had, zodus...

Het doorverwezen worden naar het Buitengewoon Onderwijs gaat voor verschillende jongeren en ouders gepaard met een gevoel van schaamte. Anderen (voornamelijk leerkrachten) zouden hen percipiëren als schoolmoe, lui, niet gemotiveerd om te studeren. Nochtans geven verschillende jongeren aan te willen studeren en graag een diploma te willen behalen. Jongeren beschrijven verschillende factoren die het voor hen moeilijk maken zich goed te voelen en mee te kunnen op school; zoals faalangst, taalachterstand, aanhoudende negatieve commentaar van leerkrachten, verwachtingen van de ander (ouders, leerkrachten) die ze niet kunnen waarmaken.

Ze mogen allemaal mijn kloten kussen. Het is een goede vakantie geweest, maar op school loopt het minder. Al die technieken. Al dat gedoe, van je moet je haar kort knippen en zo. Dat is veel te moeilijk. Sinds dit jaar doe ik het niet meer graag, en daarom begin ik ook meer te spelen in de lessen. Slecht rapport halen. Mijn papa daaraan durf ik dat te vertellen, maar aan mijn ma niet, ze. Die zou megakwaad zijn. Ze zou zeggen: 'Ik heb al dat geld voor uw school voor niets betaald'. (...) School is soms stresserend. Als je iets fout doet, dan heb je faalangst, dat heb ik. Je denkt dat je gaat falen en dan weet je dat je gaat falen en dan faalt ge. Daarom heb ik altijd een slecht rapport. Mijn papa zegt ook dat ik faalangst heb.

Voor mij is school, ik denk eigenlijk zo van dat ik dat niet nodig heb. Want op school dat is altijd schrijven. Maar bij mij, ik leer eigenlijk meer als ik naar iets kijk, dan wanneer ik schrijf. Dan leer ik eigenlijk niets. Want dan word ik dat snel beu en dan verveel ik mij snel en dan doe ik er niks aan. Maar als ik stel naar een documentaire kijk of een film dan leer ik eigenlijk meer.

Nu heb ik absoluut geen zin meer om te werken voor school, omdat ik toch weet dat ik altijd ga falen. Waarom moeite doen, als je er toch altijd voor faalt?

Ik weet niet hoe ik dat moet vertellen, dat ik mijn richting niet meer graag doe want mijn mama en mijn papa betalen megaveel voor mijn richting, maar ik weet niet hoe ik moet zeggen tegen mijn ouders dat ik die richting niet meer wil doen. Ik weet niet hoe ik dat moet zeggen. Ik heb gans de nacht niet kunnen slapen, omdat ik aan het piekeren was voor ja, hoe ga ik dat zeggen? Wat gaat mijn mama daar tegen zeggen? Ze gaat flippen. Dat kost 2000 euro per jaar hé. Ik deed dat zo graag, maar als ge dat allemaal ziet, dan wil ik dat niet meer doen. Het komt door leerkrachten, mijn punten, en dan begon ik dat ook niet meer graag te doen. Soms ben ik helemaal niet mee. Ik ben niet meer de traagste van de klas, dat is alleszins zo...En er gaan er vijf dit jaar niet door zijn. En ik ben er één van. Dat weet ik al. (...) Ik weet niet wat mijn ouders erover gaan zeggen. Mijn mama heeft gezegd dat als ik er niet door ben, dat ik gans de twee maanden zal mogen werken. Dan ga ik niet meer moeten buiten spelen of met mijn vrienden

moeten afspreken. Ik ga tuiniertje mogen spelen. Onkruid en zo. Ze heeft gezegd: 'Ik ga mijn gras nu nog niet maaien, ik ga dat doen tegen dat jij erdoor zijt'. Ik probeer dan mijn best te doen, maar het gaat niet. **Ik zou er graag door willen zijn, maar ja als je de richting niet graag doet, dan kunt ge er moeilijk door zijn hé.** (...) Ik studeer niet graag, ik deed mijn richting graag en dan begon ik ook te studeren. Maar op den duur, ik weet het niet meer ze.

3.6. Wat vinden jongeren van medicatiegebruik?

Medicatie vanaf de kleuterklas

Dertien van de zeventien bevroegde jongeren (76%) nemen of namen medicatie, veelal Rilatine en Concerta. Ze benoemen het als concentratiepillen, methylfenidaat,...

Rilatine. Maar het heeft een andere naam in Nederland. **Methylfenidaat** of zoiets. Het heeft zo'n speciale naam en het verandert ook constant. Het **is vies** ook Rilatine. Als dat zo op uw tong is, dat smaakt zo raar. Het is **geen lekkere medicatie**.

Meer dan de helft van deze jongeren startte met de *medicamenteuze behandeling* reeds op *erg jonge leeftijd*; veelal in de kleuterklas of in de lagere school. De anderen in de eerste jaren van het middelbaar onderwijs. Vaak *weten* ze op zo'n jonge leeftijd *niet waarom ze medicatie moeten innemen*, omdat het voor hen niet aanvoelt dat zij een gedragsprobleem hebben of omdat hen de ware toedracht van de medicatie niet wordt verteld.

Van mijn vier of vijf jaar neem ik medicatie. Het was echt vroeg. In den beginne dacht ik: '**Waarom moet ik die pilles nemen?**'. Dat was eigenlijk omdat ik niet doorhad dat ik zo gedrag toonde in de klas en thuis en zo. Ik besepte dat vroeger nog niet en nu als ik daar op terugkijk dan was dat echt wel nodig toen.

Ik moet die pilles (hij neemt Rilatine) nemen om groot en sterk te worden.

Sinds dat mijn moeder zag dat mijn gedrag achteruitging, hebben ze mij Rilatine aangeduid. Ik was toen 8 jaar.

In de meeste gevallen stelt een psychiater of neuroloog de diagnose en wordt door hem of haar medicatie voorgeschreven. De medicamenteuze behandeling wordt slechts in een uitzonderlijk geval gecombineerd met psychologisch-psychiatrische begeleiding of therapie.

Ik ga al lang niet meer naar de psychiater. Toen ik heb ontdekt dat ik **ADHD en autisme** heb, dan heeft hij me aangeraden om **om de week bij hem** te komen. Voor een beetje **therapie** en zo, om een beetje te **praten** over de week. Of alles goed verlopen is. En dat is heel erg snel beginnen verbeteren. Dan heeft hij gezegd: '**Ga naar de huisdokter en vraag een beetje Rilatine.** Want het kan zijn dat hij nog een keer een tik krijgt en dat het weer gebeurt'. En dan heeft mijn ma mij dat een paar maanden gegeven. Maar ik heb dat bijna nooit genomen en ik bleef rustig. En dan heeft diene dokter aangeraden om dat gewoon niet meer te nemen omdat de kans dan groot is, dat ik wel agressief zou worden door die Rilatine.

Een neuroloog heeft vastgesteld dat ik **hyperactief** ben. **Op mijn zes jaar, vijf jaar** is dat ontdekt. En dan was dat **om de zes maand dat ik naar het ziekenhuis moest** gaan om te kijken of dat al verbeterd was. Zoals nu, ik moet volgende week naar het ziekenhuis, terug **om te gaan kijken of mijn dosis moet verhoogd** worden of niet.

Veranderende dosissen

Uit de gesprekken bleek vaak dat de dosis van de medicatie (meestal Rilatine) varieerde over de tijd heen. Sommige jongeren geven daarbij ook aan dat de dosissen die worden voorgeschreven vaak te hoog zijn.

Drie keer per dag, maar het is al een paar keer veranderd. Het zwaarste ooit dat ik al genomen heb, is 3 of 4 maand geleden, maar daar zijn we mee gestopt, omdat ik er gelijk stil van liep, eigenlijk te stil. Dat was vorig jaar en dat was een anderhalf 's morgens, een anderhalf 's middags en één 's avonds. Dus dat zijn er redelijk veel. En nu ben ik verlaagd naar gewoon drie per dag. 's Morgens, 's middags en 's avonds. Maar ik vergeet het heel veel, als ik er niet aan denk, vergeet ik het gewoon.

Dat was ook omdat ik veel te actief was. En veel te rap boos worden, zogezegd. Maar dat kan misschien zijn, maar die hadden me in begin geen 20 druppels in één keer moeten geven.

Adhd dat had ik. Dan moest ik zo pilletjes pakken, dat heb ik al eens gezegd. In begin was dat één pilleke en dan op een dag werden dat twee, drie pillekes per dag.

Ik moest in het begin maar met een kwartje van dat pilleke beginnen, omdat er anders hoofdpijn en van die bijzaken bijkwamen. Dan ben ik dat beginnen pakken en ik voelde mij veel rustiger.

Verschillende jongeren geven ook aan dat ze verschillende (types) medicijnen voorgeschreven krijgen; één om te concentreren, één om beter te kunnen slapen, of nog een andere om de agressie te onderdrukken. Naast Methylfenidaat, kregen tevens veel kinderen antipsychotica (zoals Dipiperon en Risperdal) voorgeschreven, zonder zelf de ware toedracht van het middel te kennen.

Er is een keer iets ter sprake gekomen van Risperdal voor het slapengaan te nemen omdat ik soms niet kon slapen. Dat hielp eigenlijk niks. En ook zo eens een Concerta te nemen. Dat is voor de hele dag. Maar dat helpt helemaal niks. Daar had ik zelfs hoofdpijn van. Ik heb dat een week volgehouden, maar het hielp niks en dan ben ik terug naar Rilatine overgestapt.

Altijd Rilatine, behalve als ik vrijaf heb

Enkele jongeren geven aan dat ze in het weekend en in de vakanties geen Rilatine innemen, omdat ze dan niet geconcentreerd moeten zijn of omdat er dan toch niet veel anderen in de buurt zijn.

In het weekend neem ik nooit mijn medicatie. Ik ben dan drukker...maar in het weekend zijn er ook niet veel anderen om me heen, hé. Dus ik kan niet snel afgeleid worden. Ik ben alleen bij mijn mama. Mijn mama heeft ook ADHD. Maar echt problemen...? Ik heb mezelf onder controle. Ik heb ze ook niet nodig in het weekend, mijn medicatie. Ik moet mij niet concentreren. Ja, als ik huiswerk heb, dan neem ik dat dan wel. Maar voor de rest, ben ik nog altijd mijzelf.

Ja, in de vakanties durf ik wel eens een ganse week stoppen. Maar echt twee, drie weken, heb ik nog nooit gedaan. Een week misschien. Maar na een week zit er dan een dag tussen dat ik ze terug neem. Dan weer een dag of vier, vijf niet en dan weer een dag. Als ik zin heb om ze te nemen, neem ik ze. En

als ik geen zin heb om ze te nemen, ja...**Mijn mama vindt dat niet leuk, maar ja, in de vakanties heb ik ze toch niet nodig.**

Medicatie: de vraag van de ander en de autoriteit van de dokter in vraag

Het vergeten van de pil

Het op de voorgeschreven tijdstippen innemen van medicatie (veelal Rilatine) is voor de jongeren zelf vaak geen 'vanzelfsprekendheid'. Het zijn meestal de anderen uit de omgeving, zowel leeftijdsgenoten als volwassenen, die van jongeren verwachten dat ze medicatie innemen. Wanneer er geen andere is die de jongere herinnert aan het innemen van hun medicijnen, vergeten ze het geregeld.

***J**uist dat ik **medicatie** moet nemen. Dat is het enige waar ik last van heb. Dat vind ik niet leuk, medicatie nemen. **Dat vergeet ik altijd**, mijn medicatie nemen. Dat is zo stom, iedere keer je pilletje nemen en ge merkt daar zelf niks van dat ge dat neemt, want **ik heb echt niet het gevoel dat dat werkt**. Maar **anderen merken dat wel**.*

***D**at zou **kweenie hoe cool zijn, mocht ik mogen stoppen met medicatie!** Dan **moet ik niet meer aan mijn Rilatine denken**, dan stoppen ze met aan mijn hoofd te zagen. Ze zagen aan mijne kop als ik mijn Rilatine niet mee heb of zo.*

***V**anaf het moment dat ik in de klas ben. Wij zitten met allemaal jongens in de klas, dat is altijd druk, druk, druk. En dan ben ik ook veel drukker en dan denk ik ineens in mijn eigen, als ik de commentaar krijg 'zijt eens rustig', dan is dat zo van: 'Ja pillekes'. Dan zeg ik: 'Ja meneer, mag ik mijn pillekes pakken?'. Dan merk ik dat wel aan zijn reactie.*

***H**et is 2 dagen geleden dat ik mijn **medicatie** heb ingenomen. Maar **ik heb er tekort deze week**, dus dat wordt alweer een probleem. **Als ik dat subiet moet zeggen tegen de juffrouw zal ze ook zeggen: 'Goh, dat meen je niet! je hebt geen medicatie voor deze week.'** Het is dus al lang geleden dat ik ze heb genomen. Vandaag heb ik nog niks genomen.*

***I**k moet dat heel **regelmatig innemen**, dat is nog altijd **moeilijk voor mij** want ik ben nogal **vergeetachtig**. **Mensen helpen mij** er ook bij, met die medicatie in te nemen. 's Morgens moet mijn mama mij daar meestal aan **herinneren**. **Omdat ik dat soms vergeet**. Meestal neem ik dat zelf in, omdat ik dat al gewoon ben, maar soms vergeet ik dat, omdat ik gehaast ben en de bus moet halen. 's Middags heb ik mijn **vaste plekje bij mijn leerlingenbegeleider om dat in te nemen**. Zodat ik dat zeker niet vergeet. Omdat ik anders heel druk ben in de klas. En 's avonds kom ik thuis, het eerste dat ik doe is mijn pillekes inpakken. Dat is 't.*

***D**an kom ik de klas binnen, dan doe ik mijn ding. Als ik ze niet heb gepakt, zet ik mij aan de bank en begin ik met iedereen te praten, rondlopen, niks doen. Als ik een opmerking krijg, terug gaan zitten en hetzelfde doen. Mensen zo wat porren en zo wat plagen. In het begin is dat grappig, maar op den duur zeggen die: 'Ja, **ga uw pillekes pakken**'. **Meestal komt de leerlingbegeleider zelf na een half uur zeggen dat ik niet ben langs geweest**.*

Anders dan bij een pilletje tegen pijn, ervaren veel jongeren immers vaak zelf geen 'signalen' of symptomen in het hier en nu waartegen ze Rilatine zouden moeten innemen. Sommige jongeren geven tevens aan dat ze niet geloven dat een pil een gedragsprobleem kan veranderen, maar dat vele mensen goedgelovig zijn en autoriteit toekennen aan dokters en reclames die medicatie voorschrijven.

Mensen zijn goedgelovig in pillekes en die toestanden, en in dokters en TV-programma's en reclames en... Dat is iets dat ik niet geloof. Pillekes zijn maar pillekes. Dus ja. Je hebt een pilleke en een pijnstillertje. Een pijnstillertje is niet hetzelfde als een pilleke dat uw gedrag... Een gedrag is een gedrag, dat kun je niet veranderen. Dat kunde jij alleen, uw eigen en geen pilleke. Daar moet je zelf aan werken, dat vind ik.

Pillen nemen, omdat de ander het wil

Hierbij aansluitend voelen sommige jongeren ook de druk tegemoet te komen aan de vraag van de ander (vaak de school en ouders) medicatie te nemen, ook in situaties waarin de jongere het zelf niet wil of niet nodig acht. Sommige jongeren stellen dat anderen willen dat ze medicijnen innemen, omdat de jongeren hen niet meer tot last zouden zijn. Eén jongere gaf aan, dat je dan even goed dood kan zijn.

Ik vind het niet goed dat kinderen pillen moeten slikken. Ik vind dat niet kunnen. Omdat die mensen geen tijd hebben om u te kalmeren. Omdat die kinderen pillen nodig hebben om de andere mensen gelukkig te maken dat ze een beetje kalmeren. Dat ga ik niet forceren ze. Om mijn eigen te kalmeren? Al die pillen, ik kan evengoed...Ik heb ook eens gezegd...Mijn mama zei: 'Ge moet pillen pakken' en ik heb gezegd in mijn eigen: 'Vergeet het jij maar! Weet ge wat? Ik zal eens een pilleke pakken dat ik op tien seconden dood ben, dan heb je ook geen last meer van mij, dan heb je niks meer aan mij. Dan moet je mij niet meer kalmeren, want dan ben ik dood.' Dan begon ze te roepen.

Dat ik naar een psychiater geweest ben. Ze hebben mij gezegd dat ik ADHD heb en dat ik pillen moest nemen. Ik heb dat eerst geweigerd, maar na verloop van tijd heb ik zelf beseft dat ik dat nodig had. Zelfs in de klassen en al. Want hier op het internaat werd ik ook zodanig gestraft dat ik me kalm moest houden. Dan heb ik zelf tegen mijn eigen gezegd: 'Het is goed, ik ga die pillen nemen'. (...) Dan zeg ik dat tegen de meesters op school. En ja, ze zeggen zelf tegen mij dat ik verstandig geweest ben om dat te beslissen en dat ik dat meer moet hebben. Dat dat een goed teken is dat ik dat zelf kan begrijpen.

Mijn eerste gedacht was, no way! Geen gedachten aan, geen pillen. Ik heb dat dan tegen mijn ma gezegd.

Mijn vader gaf me concentratiepillen, maar zei dat niet. Hij zei 's avonds: 'Moet je niks meer drinken?' En dan stak hij daar een concentratiepil in. Dat was zo een klein klutske. En ik wou dat niet nemen, daarom stak hij dat in mijn glas en ik wist dat. Of hij zei dan: 'Moet je een snoepke hebben?' Ik heb 'ja' gezegd en dan stak hij dat in mijn mond. En ik heb dat altijd uit mijn mond gehaald en onder mijn kussen gestoken. Omdat ik dat niet wou nemen. En dan vond hij dat en was hij echt kwaad.

Ook ouders die aanvankelijk tegen medicatie waren, voelen soms de druk vanuit de school om hun kind toch Rilatine te laten innemen.

Van de juffrouws en de meesters hoor ik dat ik medicatie zou moeten nemen. De juf probeerde me eerst te overtuigen. Ze riep mij naar haar bureau voor wat te praten, omdat het beter zou lukken. (...) Mijn broers willen dat ik een normaal leven leid. Mijn ma wil dat ook, maar ze begint nu toch te twijfelen of ik dat (Rilatine) moet nemen, want ze wil ook niet meer hebben dat ik te druk word. Dat ik niet geslaagd ben op school en zo. Je weet wel, hé, geslaagd voor het volgend jaar en zo. Ze wil dat ik een normale gast wordt. En kalm voor een diploma ga. En mijn eigen leven leid. Dat wil iedereen, maar dat wil ik niet. Ik wil wel een normaal leven leiden, maar ik wil geen pillen nemen.

Jongeren durven het dan ook meestal niet zeggen aan ouders, leerkrachten of begeleiders dat ze gestopt zijn of willen stoppen met de medicatie.

Zelfs als ik een namiddag mijn medicatie niet genomen heb, dan durf ik het niet te zeggen. Want dan wordt de meester kwaad. En ook al probeer ik het geheim te houden, hij ontdekt het toch altijd. Hoe hij het doet, tja...? Aan de manier waarop ik beweeg en dan heeft hij het door dat ik het niet neem. Dus ik zou het zeker niet geheim kunnen houden. (...) Dan zouden ze dat misschien wel onderzoeken in mijn boekentas. En zo zouden ze dat ontdekken.

Ik had niet gezegd dat ik gestopt was met de medicatie. Nee, maar van de eerste dag had mijn juffrouw dat door dat ik ermee was gestopt, omdat ik ineens heel druk was. Leerlingen denk ik niet echt. Ik denk niet dat ze dat van de eerste dag doorhadden. Maar volwassen mensen hebben dat veel sneller door dan kinderen. En die wisten dat wel. Mijn oma wist dat ook direct, omdat ik binnenkwam met groot kabaal. En als ik normaal binnenkom, ben ik moe.

Ze pogen de anderen (opvoeders, leerkrachten, ouders) er dan van te overtuigen dat ze medicatie hebben ingenomen, ook al is dat niet zo.

Ik pakte die Rilatine altijd wel aan, maar ik pakte ze niet in. Innemen, onder mijn tong steken, water drinken. 'Ja ze zijn binnen.' En dan heb ik die gewoon erna **uitgespuwd**. Mijn mama had dat al de eerste dag door. De leerkracht had dat de eerste dag door.

Nee, meestal merken ze dat ik het neem. Dan ben ik stil. Ene keer is het wel gebeurd dat ik gewoon stil was, en dat ze dachten dat ik mijn medicijnen had genomen, terwijl ik ze niet had genomen. Dat is ene keer gebeurd, maar meestal hebben ze het direct door. **De opvoeder van het internaat heeft het meestal direct door wanneer ik het niet heb ingenomen.** Ik kan ook niet liegen. **Dan probeer ik te liegen: 'Meneer, ik heb ze wel ingenomen'.** Maar dan zegt hij: 'Nee, je liegt. Ik zie het aan je doeningen'. Dat is dan raar. Ikzelf probeer dan zo normaal mogelijk te doen, maar toch heeft hij het door dat ik het niet genomen heb.

Medicatie helpt niet tegen gedragsproblemen

Eén jongen wilde *bewijzen* aan leerkrachten en ouders *dat Rilatine niet werkt*, door te simuleren dat hij de medicatie innam. De anderen merkten dat de medicatie –die hij dus niet innam– een duidelijk verschil in het gedrag van de jongen bewerkstelligde: het maakte hem rustiger.

Ik moest elke dag naar de verpleging. Twee, nee drie keer per dag moest ik naar 't school en moest ik mijn Rilatine innemen en ik had dat nooit ingenomen. Ik deed alsof ik dat innam, onder mijn tong en niemand wist dat ik dat zo deed. En mijn moeder en de leerkrachten zeiden toen: 'Ja, hij is rustiger geworden sinds hij die pillekens neemt'. En ik dacht in mijn eigen van: **Ik neem die pillekens niet en dan zeggen ze 'ja, het is beter'.** (...) Ik heb dat ook tegen mijn moeder gezegd. **Ik wilde bewijzen dat ik geen pillekens hoefde te nemen voor me rustig te houden. En ja...**

Verschillende jongeren geven aan dat ze zelf de indruk hebben dat medicatie *geen effect* heeft op hun (gedrags)problematiek of ADHD.

Ik was altijd nen hele drukke, nu nog eigenlijk, ook al heb ik mijn pillekes gepakt.

Dat mijn energie dan soms zo de bovenhand neemt dat mijn medicatie zelfs niet eens helpt. Dat ik zelf ook het gevoel heb dat het zelfs niet helpt. Dat is heel raar. **Dat heb ik echt al heel vaak gehad, dat ik**

mijn medicatie neem en dat ik toch te druk was. Maar ik denk mocht ik me concentreren dat het dan wel makkelijker zou gaan met die medicatie. Mijn drukheid is gewoon sterker dan mijn medicatie.

Medicatie heeft positieve effecten...

Ik neem nu nog geen medicatie. Ze (de school) zijn er mee bezig, zeggen ze. Maar ik hoor er niks van. En het liefst wil ik tot nu toe toch effe geen pillen nemen, ze. Ik wil mijn eigen blijven. Ik wil niet zo ene zijn die zo op die tafel ligt (maakt snurkend geluid). De leerkrachten zeggen tegen mij: 'Dat gaat u helpen, maar ge gaat gij u niet nen andere voelen, ge gaat altijd zo uw eigen blijven'. Maar dat geloof ik niet, dat heb ik toch altijd beweerd, dat gaat niet zo zijn, ge gaat iemand anders zijn.

Het zijn vaak anderen (in het bijzonder leerkrachten, opvoeders en ouders) die jongeren met een gedragsproblematiek overtuigen dat medicatie hen niet zal veranderen, maar wel een positief effect zal hebben op hun gedrag. Medicatie zou jongeren stiller, geconcentreerder, rustiger maken en helpen om het gedrag onder controle te houden. De jongeren geven aan dat ze, sinds ze medicatie nemen, goeie opmerkingen krijgen van de leerkrachten omdat ze 'braaf' zijn en dat dat wel leuk is. Dat ze minder vaak buiten gegooid worden op school.

Dat is ook zo met mijn medicatie. Als ik mij medicatie niet neem dan hebben anderen dat direct door, maar ikzelf merk daar niks van.

Ja, toen ik dat (Rilatine) niet nam, waren de meeste problemen op school. In een jaar zat ik in drie scholen of zo. Maar vanaf ik dat terug begon te nemen werd ik nog altijd buiten gezet uit sommige scholen, maar het was dan voor een langere tijd dat ik er zat. Dan was dat een half jaar soms, soms was dat tot twee maanden voor het grote vakantie was. Dus dat hielp mij wel.

Ze hadden ook in begin gezegd als ik die pillekes moest pakken, zeiden ze van: 'Dat is voor u rustig te houden, voor meer te concentreren in de klas'. En dan ja, ik wou dat eerst niet geloven. Maar dan ben ik dat toch rustig beginnen aanpakken en die pillekes blijven nemen en dan werd dat erger en erger en erger. Eerst wist ik niet waarvoor dat dat diende.

Ik kon mij veel beter concentreren. Ik kon stil zijn in de klas en kreeg altijd goeie opmerkingen, dat ik stil kon zitten en braaf was. Dat vond ik eigenlijk wel heel leuk. En zo heb ik die pillekes.... Het is eigenlijk een gewoonte geworden.

Mensen die het allemaal moeilijk hebben om zich normaal te gedragen in de maatschappij. Mensen die er Rilatine voor moeten nemen, of Risperdal zoals mijn broer.

Verschillende jongeren sluiten aan bij de 'positieve' of de beoogde effecten van medicatie die door volwassenen geformuleerd worden. Ze geven zelf ook aan dat het goed is voor hun concentratie, dat ze er rustiger van worden, beleefder, minder luidruchtig, dat ze er beter door studeren. Het zou tevens de agressie temperen.

Voor mijn ouders was dat wel goed, omdat die dachten van: 'Ja, we hopen dat hij door die Rilatine wat rustiger wordt', en ik hoopte dat ook toen. En dat is dan uiteindelijk wel zo gebleken. En voor mijzelf was dat eigenlijk ook wel een goeie ervaring ook.

Ik had het gevoel dat ik nog voldoende mezelf kon zijn. Ik deed eigenlijk alles wat ik daarvoor ook nog altijd deed, maar dan op een rustige manier, in plaats van altijd luidruchtig en zo. Minder opvallend zal ik maar zeggen. (...) Ik vond dat wel goed. En dan naarmate is dat ook gebeterd. Dan deed ik eigenlijk

alles **minder luidruchtig**, in de klas en thuis. Alles wat ik deed was **rustig en beleefd** ook. Dat was ook wel een minpuntje daarvoor. **Beleefd zijn en luidruchtig zijn.**

Ja, dan word ik **rustig**. Want ik kan ook niet **stilzitten** als ik dat niet neem. Dan ben ik heel de tijd bezig, zo met mijn handen en heel de tijd zo opstaan. Maar als ik dat neem, dan word ik rustig. Dan kan ik mij **concentreren**. (...) **Dromen en naar de vliegen kijken, doe ik nog altijd**. Daarom heb ik nu problemen op 't school.

Dat heb ik eigenlijk al redelijk vaak gehad, dat ik mijn medicatie niet heb genomen en dat mijn tekening mislukt. Dus sindsdien doe ik dat wel. Elke keer als ik teken, neem ik mijn medicatie, en dan mislukken ze ook nooit. Ze zijn wel al eens mislukt als ik mijn medicatie wel had ingenomen, maar meer als ik ze niet had ingenomen. Dan kan ik geen lijnen trekken, dan ben ik gelijk met andere dingen bezig in mijn hoofd in plaats van met tekenen. Snap je wat ik bedoel?

Rilatine maakt dat ik **beter werk**. Dat ik **beter geconcentreerd** zit. Dat ik me **beter gedraag** en zo. Ja. Als ik mijn Rilatine neem ben ik **veel rustiger**. Als ik hem niet pak, ben ik veel wilder. Slaan op kinderen. Ze in hun graf kloppen.

Eigenlijk voor mij waren er veel voordelen. **Beter studeren en leren**. Ik werd **rustiger** en kalm.

Als ik nu mijn pilletjes niet heb gepakt, kan ik heftiger reageren en veel raarder dan andere mensen. Voor het kleinste ding, **als die mij echt irriteren**, dan waarschuw ik niet van: 'Stop ermee!'. Dan is dat van 'Eeh, ga je ermee stoppen' en dan duw ik die zo. **Als ik mijn pillekes heb gepakt, dan is dat van: 'Wil je er alstublieft mee stoppen?'** Dat is een totaal ander verschil. Ik ben ook veel **rustiger**. Vroeger pakte ik altijd zo mensen vast, gewoon voor te spelen en nu doe ik dat niet meer, nu sta ik er gewoon stil naast.

Iedereen wordt wel eens uitgedaagd op de bus of op straat door mensen. Als ik die pillekes niet pak, dan vlieg ik er naar en voel ik mij direct aangevallen. Dan ga ik mij niet **verdedigen met woorden** maar met vechten. En als ik die pillekes heb gepakt, **dan negeer ik dat gewoon** en denk ik bij mijn eigen: 'Ik ben slimmer, ik ga niet reageren.'

...maar medicatie heeft ook negatieve effecten

Maar tegelijkertijd wijzen al de jongeren in het onderzoeksproject –op één jongere na –naast de gewenste effecten ook op de negatieve bijwerkingen van de medicatie. Rilatine maakt hen té stil, maakt hen moe, neemt een deel van hun levenslust en creativiteit weg, maakt dat ze opgesloten zitten in hun eigen wereld en minder opgewekt zijn. Ze hebben het gevoel dat ze niet voldoende zichzelf kunnen zijn.

Ikzelf merk er niks van dat ik dat neem. Echt totaal niet. Als ik dat niet neem... Kijk vandaag heb ik ze niet genomen. Ik merk daar helemaal niks van. Juist bij mijn tekenen merk ik er iets van. **Als ik mijn medicatie niet neem, dan zit ik vol van de ideeën**, maar dan kan ik ze niet op het blad zetten. **En als ik mijn medicatie wel neem, kan ik me echt concentreren, maar heb ik te weinig ideeën**. Het is het enige waarbij ik het merk, bij het studeren. Dat gaat gemakkelijker met medicatie dan zonder medicatie. En concentreren, maar voor de rest, merk ik het echt niet in mijn dagelijkse doeningen en al, merk ik er niks van dat het werkt.

Aan de andere kant kan ik me dan wel beter concentreren en is dat voor school belangrijker. Maar aan de ene kant ben ik dan wel **stiller**. **En dan wil ik dat niet. Ik wil nog altijd druk zijn.**

Dat ik soms te stil ben. Maar voor de rest heb ik niet echt last van die medicatie. Ze zeggen dat je er depressief van wordt, maar ik heb dat niet. Juist dat je er soms echt stil van loopt, en dat ik soms in mijn eigen wereld zit door die medicatie. Dat ik zodanig te geconcentreerd ben, maar voor de rest heb ik er geen last van die medicatie.

Toen ik dat (Rilatine) in het begin moest pakken, had ik last van hoofdpijn en buikpijn, dat heeft een week geduurd en die neveneffecten waren weg en dan was ik er aan gewend, want dat is een stof die ik tekort heb. Maar lang heb ik dat nooit niet gehad. Ik denk een week maximum. En nu nooit meer. Ik heb er niet echt hoofdpijn van of...(…), het maakt me alleen moe.

Eerlijk gezegd merk ik er in den dag eigenlijk niet veel van. Maar 's avonds was ik minder opgewekt. Dan had ik minder storend gedrag tegenover mijn ouders en zo. Dat was, ja die vonden dat ook ineens raar omdat ik zo stil was en zo. En dat was dan de werking van die pillekens, dat ik 's avonds niet zo opgewekt was, maar dat ik eigenlijk moe was.

Medicatie heeft enkel negatieve effecten

Naast de jongeren die geen effecten waarnemen, of zij die zowel positieve als negatieve effecten waarnemen, zijn er ook jongeren die zich onverdeeld negatief uitspraken over hun ervaring met medicatie (Rilatine, Concentra, Dipiperon). Ze noemen het slaapverwekkend, drogerend en beschrijven paradoxale effecten zoals een toename van de agressie eens de medicatie uitgewerkt geraakt.

Een dokter heeft me Rilatine voorgesteld, omdat hij dacht dat ik een gedragsprobleem had en omdat ik me niet kon concentreren op één ding. Dus ik heb ooit al Rilatine genomen. Maar voor mij werkt dat niet echt. Het is gewoon een slaapmiddel voor mij. (...) Dat maakte me actief, als ik dat juist gepakt had, kon ik me net dan niet concentreren. Heel vaak werkt het ook zo, dat je moe wordt en zo. En Dipiperon juist hetzelfde. (...) Dipiperon dat was een tijdje geleden. Ik was dertien. In het begin dat ik dat nam, nam ik 20 druppels en dat was teveel. Door die 20 druppels lag ik al heel vroeg in mijn bed. Vijf, zes uur. Ik was heel moe. Tijdens praktijken, lessen, zat ik ook gans de tijd te slapen. En dan mocht ik de les niet meer meedoen, omdat ze zeiden: 'Ja, ge slaapt te veel in de les'.

Die pillen waren slecht voor mij. Ik kon niet meer mijn eigen zijn. Nee, ge moest mij nen keer zien, ik had gelijk geblowd. Dat was gelijk drugs dat ik innam. Op de bus verklaarden ze me gek. (...) Ik voelde me altijd draaierig.

Ik heb dat ongeveer een half jaar gepakt. Drie keer per dag; 's morgens, 's middags en 's avonds. Met die Rilatine werd ik eigenlijk agressiever dan zonder. Daarom ben ik daarmee moeten stoppen.

Met die relatine. In de morgen pakt gij er één en één in de namiddag en dat blijft u moe maken.

Die pil (Concerta) houdt u kalm, ge begint dan te draaien. Ge doet niks. Maar daarna als die pil uitgewerkt is, dan komt al de agressie terug die je die dag hebt gehad. Dan komt dat op één iemand af, hé. Er begon mij iemand uit te dagen op de bus en ik ben er dan direct op beginnen slaan. Ik ging naar hem en ik had hem. Gewoon beginnen slaan op zijn gezicht. En ik heb ook al iemand zitten wurgen. De agressie die omhoog kwam als de pillen uitgewerkt waren, was erger dan toen ik geen medicatie nam.

Medicatie en de paradoxale houding van de ander

Enerzijds is er dus een deel van de dichte omgeving van de jongere die verwacht dat de jongere medicatie neemt. Anderzijds leidt het nemen van medicatie, net als het krijgen van een diagnose ook tot *vooroordelen* bij de anderen: 'Er zal wel iets grondig mis met de jongere zijn'. Het nemen van medicatie gaat voor verschillende jongeren dan ook gapaard met een *gevoel van schaamte*.

De mensen die me niet kenden gingen op het eerste gevoel af: 'Die pakt Rilatine, dus er zal wel iets mis mee zijn'. Maar ik weet dan dat dat niet waar is. Ja, ik weet wel, ik slik iets, maar ik pak dat voor een reden. (...) Mijn ouders vonden dat wel een goed vooruitzicht op de jaren (...), omdat ik dan rustiger werd, meer concentratie,...De leerkrachten vonden dat dus ook wel goed. (...) Ik wist wel dat ik ze zeker moest pakken, want ik was echt niet zo denderend.

Vroeger in de lagere school moest ik een halfke in de morgen en een halfke in de middag nemen. Op 't school in de middag dan nam ik dat soms eens niet, ook voor die schaamte zo een beetje. Dan zei ik tegen de andere jongens: 'Ik neem dat niet meer'. Dan gooide ik dat weg.

*Vroeger op de lagere school was dat eigenlijk zo van een soort van **schaamte** van: 'Kijk ik moet pilletjes nemen' en iedereen ziet dat. Maar nu is dat een gewoonte geworden. Ik weet dat dat gewoon is om mij te helpen. Dus ik pak dat altijd.*

Illegale verhandeling en de strijd om de pil

Jongeren geven ook aan dat medicatie zoals Rilatine illegaal wordt verhandeld en misbruikt. Ze vergelijken Rilatine ook met drugs, beide worden geslikt om beter te kunnen studeren en betere punten te halen op school. Sommige jongeren geven aan dat ze het niet fair vinden dat jongeren die geen Rilatine nodig hebben, het toch nemen om betere punten te halen. Zij komen immers die stof tekort en 'die anderen' niet. Eén kind gaf aan jaloers te zijn dat sommige kinderen wel medicatie mogen nemen en zichzelf niet.

Ik heb dat ook al gehoord dat anderen gewoon Rilatine gebruiken om redenen, om beter te kunnen concentreren tijdens de examens.

Eigenlijk om betere punten te krijgen in de school dan. En dat was ook zo inderdaad. Misschien krijg je van drugs wel betere punten, maar daar ga je je leven niet mee redden. Dat kun je niet gans uw leven pakken hé. (...) Rilatine dat is iets anders. Dat kunt ge wel. Maar bijvoorbeeld drugs...ja, dat is illegaal en al. Tegenover Rilatine. Rilatine is beter. Als je drugs vergelijkt met Rilatine, zou je beter Rilatine pakken. Daar kun je ook verslaafd aan geraken waarschijnlijk, maar dat heeft nog een nut. Van wiet en cannabis, dat is illegaal en dat heeft niks nut. De politie zit achter je aan, en ze pakken u sowieso. Dat heeft niks nut.

Ik heb dat wel eens gehoord dat mensen Rilatine verkopen om beter te studeren. Ik vind dat belachelijk, want wij komen die stof te kort en zij hebben die normaal. Dat helpt voor hun niks. Ik zou dat zelf ook nooit doorverkopen omdat ik dat door de dokter heb voorgeschreven gekregen. Mijn ouders zouden dat merken en ik zou dat ook gewoon niet geven. Als ik dat doorverkoop en als ge teveel pakt, liggen die misschien tegen de grond. Dat weet je nooit. Mensen hebben er allemaal andere reacties op.

Ik ben jaloers, ik zou ook graag pilletjes nemen. (...) Ik heb nog nooit pilletjes genomen. Ik wil dat ook nen keer doen, maar ja. Gelijk een jongen uit mijn leefgroep. Voor hem is dat voor kalm te houden. En die wordt niet zo kalm. Die zit hier, hé. (...) Ja, want hij is wild soms. Ik wil ook pilletjes nemen voor me kalm

te houden, maar soms ben ik niet kalm. Ik heb thuis wel pillen gepakt voor mijn tandje. Ja, want ze hebben mijn tand uitgetrokken.

(Willen) stoppen met medicatie

Verschillende jongeren geven aan dat ze ook zonder medicatie zouden willen leven. Eén jongere formuleerde dat hij het later zou willen, maar misschien niet zal durven. In verschillende gesprekken kwam tevens tot uiting, zoals we eerder al aangaven, dat er echter soms van jongeren verwacht wordt dat ze het blijven nemen.

Later als ik echt het gevoel heb dat het zonder medicatie gaat, dan kan ik er mee stoppen. Maar dat ben ik echt nog niet zeker dat. Ik ben nog aan het twijfelen. Mijn mama zegt dat ik het moet blijven nemen, dus...

Ik ben daar een maand mee gestopt omdat ik dat niet goed vond. Omdat ik elke dag 6 pillekes moest pakken, ik wou niet geloven dat mij dat hielp dan. Omdat ik zo koppig was. 'Pakt uw pillekes!' Vroeger kon ik daar niet goed tegen, als 9-of 10-jarige. Dan zei ik: 'Dat ligt niet altijd aan die pillekes'. Ik werd kwaad en ik was er een maand mee gestopt. De psychiater heeft mij gezegd dat het dat, dat en dat was. En dan wou ik dat nog niet geloven. Dan heb ik nog twee weken gestaakt. Dan heb ik het uiteindelijk opgegeven, omdat ik veel nota's op school kreeg en dan begon ik te beseffen: 'Ik heb dat echt wel nodig, dat helpt mij, dat is niet voor mij te straffen'.

Ik heb zelf gevraagd om er mee te stoppen, omdat dat mij niet echt hielp.

Vele jongeren geven nochtans aan dat het belangrijk is voor hun eigenbeeld de problemen zelf aan te pakken, zonder medicatie. Ze willen de problemen zelf doorwerken, er zelf verantwoordelijkheid voor opnemen, al dan niet met de hulp van anderen.

Die pillen helpen niet. Ikzelf help me het meest. Gewoon mijn eigen. Dat is hetgeen mij moeder ook al zei: 'Pillekens gaan misschien niet helpen, maar gij moet u eigen kunnen controleren en doen'. En na een tijd, probeerde ik dat ook wel. Ik deed mijn best en zo. Mijn moeder had ook al gezegd: 'Kijk, het lukt al een beetje, er moet enkel wat meer inspanning zijn'.

Mijn eerste gedacht was, no way! Geen gedachten aan, geen pillen. Ik heb dat dan tegen mijn ma gezegd. (...) Omdat ik daar echt geen zin in had. Ik wil mijn eigen blijven. Ik zeg altijd tegen de mensen: 'Ik wil mijn eigen blijven, ik wil niet zo iemand zijn die daar met een dip in de klas zit. No way, ik wil mijn eigen blijven!'. Daar wil ik mezelf wel mee helpen. Wat er ook gebeurt met mijn ADHD, als ik dat krijg, ik ga me er zelf wel mee doorhelpen.

Ik weet, het moet eigenlijk van mijzelf komen, want de medicatie dat komt ook tot een einde. Dat wordt ook uitgewerkt, dus ik moet eigenlijk zonder kunnen hé.

Andere jongeren geven aan te willen stoppen met medicatiegebruik omwille van de zelf ervaren *bijwerkingen* of omdat ze geïnformeerd worden door anderen (de media, familieleden of vrienden die ook medicijnen op basis van Methylfenidaat namen) over negatieve effecten van dergelijke medicatie.

Ik zag ooit een documentaire over ADHD en ik was ongerust omdat er ook mensen in voorkwamen die pillekes namen en die er raarder door begonnen te doen. En daar had ik schrik voor. Die legden

allemaal uit wat er in Rilatine zat en Concerta en Risperdal en al die dingetjes, wat ervoor hielp. **Dan heb ik ook gezegd tegen de mama dat ik dat niet meer wou pakken omdat er zoveel mis kan gaan.**

*Mijn ma zei dan tegen mij: 'Ge krijgt gij geen pillen. Ge moet gij niet van mij'. Mijn ma heeft ooit een documentaire gezien, zegt ze tegen mij. Van **kindjes die pillen pakken en dat zij eerder doodgaan**. En zij wil niet dat één van haar zonen direct doodgaat aan pillen, zegt ze tegen mij.*

***Ik nam dat (Rilatine) heel lang**, en dan was ik er een tijdje mee gestopt, een jaar. En dan heb ik dat terug genomen. En dan terug een maand of twee **gestopt**. Dat was eigenlijk **omdat ik in een project zat voor niet schoolbare jongeren. En daar zeiden ze dat ik dat niet moest nemen**. Dus toen ik daar uitkwam, dacht ik: 'Ik heb dat niet meer nodig', dus ik nam dat ook niet meer. Dan kwam ik terug op school en dan zag ik dat ik terug problemen had. En dan ben ik dat terug beginnen nemen.*

Verschillende jongeren stopten dan ook na maanden of jaren medicatiegebruik definitief met het innemen van Rilatine. Meestal gebeurde dat op hun eigen vraag.

***Ik heb die volledig gepakt tot wanneer mijn ouders en den dokter beslisten: 'Ge moogt ermee stoppen'**. Die pilkekes hadden dan al zo goed gewerkt, en **ikzelf had eigenlijk ook zoiets van: 'Waarom moet ik die nog pakken, ik ben toch rustig en kalm?'**. En dan had ik gezegd tegen de mama: 'Hoe zit dat nu eigenlijk, moet ik die pilkekes nog pakken?'. En dan zei ze: 'Nee, het is het laatste dooske, pakt dat nog uit, en dan zullen we eens naar den dokter gaan'. Dan zijn we naar den dokter gegaan en die heeft dan vastgesteld: 'Ge zijt inderdaad rustig en kalm gebleven en zo'. Dan heeft hij ook vastgesteld van: 'Ja, je moet die pilkekes niet meer pakken. Maar nu hebben we nog altijd, moest ik terug die periode krijgen van vroeger, van lastig doen, luidruchtig zijn en niet kunnen concentreren dan heeft hij nog steeds zo'n papier dat ik direct mag komen halen voor terug die Rilatine te gaan halen.*

(Deze jongere nam van zijn 4 tot 12 jaar Rilatine)

***Ik wilde stoppen met medicatie**. De huisdokter heeft dat toen uiteindelijk beslist, (...) en mijn ouders. Van drie, terug naar één. Omdat dat zo goed liep, en zo rustig, hebben ze gezegd: 'Pak eerst nog een halfke om te zien of het echt nog goed gaat nu'. En dan hebben ze beslist niks meer te nemen. En nu is het heel goed. (...) Eigenlijk veranderde er toen niks. Ik was gewoon verder gegaan als gelijk toen met medicatie. Dat half pilkeke heeft me doen inzien dat ik dat niet meer moet pakken. Ge zijt er toch al een beetje vanaf, van uw gedrag en zo.*

3.7. Wat helpt jongeren?

Jongeren ontwikkelen vaak zelf strategieën om om te gaan met hun (gedrags)problematiek. Verschillende jongeren geven aan dat **een hobby, sporten en het zich creatief uiten** helpt. Ze tekenen, ze schrijven, ze fotograferen, ze rappen, ze voorspellen het weerbericht, ze realiseren zich in rappen en in beat box, ze schrijven gedichten, ze maken muziek...Doorheen de creatie vinden ze een rust, komen ze tot zichzelf. In de creatie sublimeert de chaos en de drukte zich.

***T**ekenen en onnozel doen. Maar **vooral tekenen**. **Tekenen is voor mij eigenlijk een goeie medicatie. Daar word ik eigenlijk rustig van**. Als ik teken, **daar kan ik alles in kwijt**...en ge ziet dat dan ook aan mijn tekeningen. Bij sommige tekeningen zie je dat...de chaos. Ik heb vorig jaar mijn agenda volledig vol getekend bijna. Dat Mr. Mark mijn agenda opendeed en dat hij zei: 'Wow! Wat is dat?'. Maar **terwijl ik dat doe, ben ik wel rustig. Dus dan ben ik zodanig in mijn tekeningen bezig, dat de drukte in mijn tekeningen zit, maar niet meer in mezelf**. Dan ben ik rustig, stil. **Dus tekenen is de perfecte medicatie voor mij. Dat is mijn Rilatine: tekenen**.*

*Ik kan mezelf het best afhelpen van mijn gedragsproblemen door **mij gewoon veel bezig te houden met dingetjes**. Je niet te veel druk maken over dingetjes. Dat kan van alles zijn; **buitengaan, iets gaan doen, sporten...** Dat helpt het meest bij mij; sporten.*

En het weer**. Dat was **een hobby** van mij vroeger. Alleen nu eigenlijk nog altijd. Maar niet meer zo extreem. **Daar kan ik ook rustig van worden en mijn energie in kwijt. Het weer fotograferen, het weer voorspellen...**Vroeger zette ik dan mijn webcam aan en voorspelde ik het weer. En alle weerberichten volgen. **Als het sneeuwde, kon ik uren naar buiten kijken. Dan werd ik ook echt rustig.** Dan ben ik heel afgeleid ook, en dan kan ik een uur door het raam staren naar de sneeuw. Daar kan ik echt rustig van worden, van sneeuw. Dat is echt mijn lievelingsweer. **En fotograferen dat doe ik ook echt heel graag.

***En fietsen, daar kan ik ook al mijn energie in kwijt. En lopen, daar kan ik ook al mijn energie in kwijt.** Dan blijf ik ongeveer een uur rustig. Maar daarna ben ik weer opgeladen. Dat is gelijk een Duracel batterij. Ik ben heel snel opgeladen.*

Rappen, dat helpt ook.** Dat is ook een bezigheid. **Hoe meer teksten dat je maakt, hoe beter dat jij denkt, hoe beter dat jij wordt.

***Ja** gaan joggen dat kan me wel helpen. Dat maakt mij wel moe.*

***Tekenen** deed ik wel vroeger. En **teksten schrijven**, voor mijn vriendinnetje. Daar was ik ook wel goed in, zal ik zeggen. **Dat hielp mij wel.** Want op een gegeven moment als ik thuis kwam 's avonds, dan had ik zoiets van luidruchtig zijn weer. En dan zeiden mijn ouders: 'Hier, **een kleurboek**, kleurt dat eens in'. Dan aan de voorkant en de achterkant van de kleurboek had ik van alle tekeningskes getekend. Dan was gans den boek klaar, en dan ben ik **zeker 2 of 3 uur rustig en kalm** gebleven. En dan hadden mijn ouders iedere week zo'n nieuw boek gekocht. Nee tekenblok hebben ze ook gekocht. Dus, en dat hielp me ook wel.*

Sommige jongeren proberen hun (gedrags)problematiek te reguleren door **druggebruik**, door **automutilatie**, door te **ageren**, door te **roepen** of **zich af te zonderen**. Of ze projecteren hun agressie op personages uit (gewelddadige) **computerspelletjes**.

Vanuit de ogen van een hulpverlener zijn dit uiteraard niet de beste strategieën om om te gaan met problemen. Voor de jongeren zelf hebben ze echter een functie; het zorgt voor een afname van spanning, het is hun antwoord –misschien niet steeds het beste of het meest 'geadapteerde' –op een onmogelijkheid of ondraaglijkheid.

***Laat me desnoods een uurtje zitten mokken.** Dat gaat wel vanzelf over.*

***Met dingen gooien, dat helpt soms.** Dat is **om iets uit te maken**, hé. Ge kunt moeilijk uw mama beginnen uitmaken van 'ge zijt een teef' of zo. Ge kunt dat moeilijk allemaal zeggen hé.*

Er is niet veel dat me helpt.** Gewoon, als ik mij een keer kan **afreageren op computerspellekes**. Dat soort dingen. **Dat kan wel helpen.

***Nu** als ik mij niet kan concentreren in de les, dan vraag ik aan de leerkracht: 'Mag ik eefkes **naar de gang** gaan?'. Om eefkes terug **een beetje op adem te komen** en dan kan ik mij terug concentreren.*

Ik schart aan mijn armen en benen en snijd mezelf, dat lucht me op.

Soms eventjes ja...**op mijn play station spelen**, dat kan ook helpen. Dan zit ik op **agressieve games**. Dat helpt mij die woede zo af te doen. Soms beeld ik mij zo in, ah dat is diene gast, en dat was den diene. Maar daarna, denk ik dan zo: 'Wees slimmer dan zij'.

Drugs helpen me soms wel, niemand hoeft me te geloven. Maar **als een kalmeermiddel, als je stress hebt, of je hebt het moeilijk, of je zit met te veel dingen in je hoofd**. Dat is wat ik bedoel, met je vrienden wat over andere dinges praten, gewoon. En ja, drugs smoren helpt. **Dat je er niet te veel aan denkt of je er te veel zorgen over maakt**. Want hoe meer zorgen dat ge u maakt, hoe maar stress ge krijgt.

Vroeger, hé, met mijn zwarte DS, deed ik altijd **BAF! Met mijn Nintendo tegen mijn kop**. Het was zo'n gewoonte, want ik voelde mij daar zo goed mee. Maar toen hij kapot ging, moest ik bij mensen gaan om het uit leggen waarom ik dat deed en blablabla.

Fantaseren, dromen, in een ander verhaal duiken, naar muziek luisteren en stilte helpen ook.

Een gevoel van **stilte en chillen**, rust. Als ik **muziek** luister en ik zit dan neer dan kan ik gewoon mijn ogen toe doen en dan kan ik daar zo mee in slaap vallen. **Dan zit ik op een andere wereld**, dan zit ik niet bij de les of zoiets. Zit ik gewoon naar muziek te luisteren, zit ik voor mij of naar buiten te kijken (...).

Of eens **nen schonen boek** lezen. Soms op school lees ik wel eens. Maar nu met dat goed weer, begint dat minder te worden. Op school kunnen we in de speeltijd een boek lezen. Maar omdat het zo schoon weer is, zit ik meer buiten de laatste tijd.

Veel jongeren vinden steun in **spreken met mensen die ze kunnen vertrouwen**, of met **andere jongeren die ook problemen hebben**. Het maakt dat ze zich niet meer 'abnormaal' voelen. Graag gezien worden door familie en vrienden, **erkend en gehoord worden** en de **liefde** helpen iedereen. En een thuis of **iemand bij wie ze zichzelf mogen zijn**.

Erover praten, met iemand die ge kunt vertrouwen, met wie ge kunt praten. Praten heeft soms een effect, soms niet. Hangt ervan af wat ge op die momenten denkt dat helpt. Soms denk je, praten helpt niet, dat is hopeloos. Op andere momenten heb je wel **nood om te praten**. (...) **Als je er niet over praat, blijf je ermee in je hoofd en dan blijf je dat opstapelen** en op den duur dan denk je er gewoon terug aan. En als je erover praat, ga je er minder over denken.

Op internaat zit er wel iemand en die heeft ook ADHD. En daar kan ik wel goed mee opschieten, maar soms botst dat ook. Dan hebben we **twee ADHD'ers samen**.

De anderen zeggen veel dingen: '**Rustig, hou u rustig!**' (...) Het is daarom dat ik morgen terug **naar een psycholoog** moet gaan. Ik doe dat al heel lang. Een jaar. **En dat helpt mij, ja. Alles zo nen keer vertellen, hé. Maar ik ga blij zijn, als ik weg ben, van hier (het internaat). Ik heb er niks op tegen. Maar als ik terug naar huis kan, dan ben ik heel gelukkig bij mijn ma. Dan kan ik nog mijzelf zijn.** Ik ben ook een enig kind, hé. En geloof mij, het is leuk om zo bij familie te zijn. Als ik bij mijn familie ben, ben ik echt blij. **Echt zo gelukkig dat ik me voel. Dat ik, echt, geloof mij, mijn liefde aan mijn ma kan geven.**

Het is misschien raar om te zeggen, maar toen had ik zo'n **vriendinneke**. Die zat nu wel niet bij mij in de klas, maar tijdens de lessen en tijdens de speeltijd ging ik er zo wel eens naar toe. (...) **En dan stonden wij op de speelplaats te praten. En dat hielp mij ook wel.** Want nadat ik met haar had gepraat, ging ik terug naar de klas, dan was ik me echt wel aan het concentreren op de klas, op het bord en op de

leerkrachten. Om te zeggen dat gaat hier goed vooruit, dan kan ik ze straks terugzien. Zo, en **dat hield mij ook wel goed bezig.**

Nu praat ik met jou, hé. Als ik nu niet zou praten, zou ik heel druk zijn. Dus praten helpt.

Tuurlijk zijn er andere dingen die me kunnen helpen buiten medicatie! **Vrienden, mijn lief en mijn broers.** Dat zijn ook de enigen. **Ik heb altijd mijn broers achter mij, wat er ook gebeurt.**

Wat me helpt? **Ik ga niet zeggen altijd iemand bij mij hebben, maar er moet wel...ik ben altijd wel met iemand op stap.** En dan zou ik wel tegen die persoon zeggen van 'Als ik kwaad word, pak mij vast en zeg doe rustig'. **En dan word ik wel rustig.**

Ik kan stil zitten wanneer ik wil, ze. Het is gewoon als de zin daar is. Als ik me bezig kan houden. Bijvoorbeeld in de klas. Ik kan niet stil zitten, omdat...andere mensen praten altijd, maar ik moet dan wachten. **Hier kan ik praten met u en ik ben met iets bezig, hé. (...)** Ik moet me nu niet inhouden. **Ik ben nu gewoon mijzelf. Het is gelijk naar muziek luisteren.**

Het enige dat me dan kan helpen, is mijn eigen lief. Dan geef ik haar een knuffel...ja ik doe mijn ogen toe en wachten tot wanneer het weg is. Als ik ook een flipping krijg thuis of zo, moeten ze gewoon **mijn stiefzus bellen. Dan gaat het weer.** Voor voorlopig.

Regelmatig als ik zo'n flipping had, of als ik me niet zo blij voelde of zo, dan mocht ik altijd naar **de leerlingenbegeleider** gaan. In begin gaat dat niet, hé, dan voel ik me druk en moet ik zo ruzie maken of zo, of ambetant doen. **Dan laat hij mij effe zo zitten. Dan begint hij gewoon zachtjes tegen mij te praten.** (...) Dan zegt hij tegen mij: 'Wat is er nu eigenlijk?'. En **dan praten we eigenlijk gewoon. Dan gaat dat vlot, na een tijdje kunnen we dan terug lachen, na vijf minuten of tien minuten of zo. Dan terug naar de klas en het is voor de rest van de dag relaxed.**

3.8. Wat helpt jongeren niet?

Wat helpt? Sinterklaas zal het wel niet zijn. Ik weet het niet. Bijna niemand kan me helpen. Mijn papa soms. Maar leerkrachten en opvoeders zeker niet.

Verschillende middelen of hulpverleningsinterventies waarvan we hierboven aangaven dat ze jongeren kunnen helpen of ondersteunen (praten, creatieve ateliers, sporten,...) kunnen ook **contraproductief** zijn. Eén van de redenen daarvoor is net omdat ze productief moeten zijn en aldus gaan fungeren als een soort dogma's: 'Als je het moeilijk hebt, moet je spreken, dat helpt!'. Jongeren geven echter aan dat praten niet steeds helpt, en niet met om het even wie. Kinderen geven zelf aan dat praten slechts helpt als er een vertrouwensband is geïnstalleerd. Er moet dus een context gecreëerd worden waarin jongeren willen in plaats van moeten spreken. Tijd waarbinnen gerealiseerd kan, in plaats van moet worden. Ruimte voor de jongere om te kunnen 'zijn', te kunnen 'ageren' en gewoon 'met rust gelaten te worden'. Bovendien is elk kind anders, en heeft elk kind dan ook andere ideeën over hoe hij het beste geholpen wordt.

Ik heb dat al tegen mijn juffrouws en meneer Mark gezegd, dat ik daar verlost wil van worden. **Dat ze me moeten helpen. Maar als ik dan weer zo kwaad word, dan heb ik zo'n rot gevoel en dan wil ik dat niemand tegen mij praat, snap je?** Dan word ik zo meer ambetant. Dan zeg ik: 'Laat me met rust'. En als

ze dan zeggen tegen mij: 'We moesten u helpen', dan zeg ik: 'Ik heb dat helemaal niet gezegd, dus laat me met rust'. Snap je, dat is echt zo'n rot gevoel.

Als ge altijd negatieve commentaar krijgt van uw leerkrachten, of van uw ouders, dan zijt ge op den duur niet meer gemotiveerd. Ge wilt dat ze u ook nen keer een compliment geven voor wat ge wel goed doet. Nee, **nota's en straffen**, ze denken dat dat helpt. Maar **dat maakt dat ge net het omgekeerde gaat doen.**

Wat mij niet helpt? Als ik eerlijk moet zijn, kinderen die toen lastig waren in de klas. Ik was misschien zelf ook lastig, maar daar had ik het toch wel wat moeilijk mee. Want dan wou ik opletten op het bord en op de leerkrachten en zo, maar dan zag ik weer dat er weer iemand aan het spelen was in de klas, en ja dan kon ik het ook niet laten om weer luidruchtig te zijn en mee te spelen. (...) Het was vooral binnen de klas, buiten de klas niet. Vroeger wel. Soms was er wel **een jongen die zo uitpakte en graaf aan het doen was en dat stoorde mij ook wel een beetje.** Die weten dat ik een probleem heb en vlug uitschiet en zo en ja, **mij dan nog proberen kwaad te krijgen...Ja, dat stoorde mij ook wel ze.**

Je hebt een nota, je gaat u er weer ambetant bij voelen. Ge gaat u boos voelen. Als uw mama dat te weten gaat komen, gaat ze ook boos zijn. Het is een beetje van alles, hé. **Meestal helpt het dan niet dat ik scheld.** Er is niets dat me helpt, misschien andere kinderen wel, maar mij niet. Misschien minder leerkrachten op school, dat zou de ganse school kunnen helpen. **Minder rap nota's geven. Het maakt jongeren agressief, zodanig dat ze niet meer naar school willen gaan.**

Maar dat botst soms wel eens een keer. Allee in de vakanties zeker. Want als ik stil ben, is zij druk...maar **als ik eens geen zin heb om te praten, en ik wil eens stil zijn, dan is zij heel druk** en begint zij te zagen. En als ik dan weer praat en zij is stil, dan is er weer ruzie, maar na een tijdje ontploft dat dan. Dan is dat weer een explosie, ik druk, zij druk. Ik druk, zij druk. En dan is het weer een tijdje stil en zo gaat dat maar door en door. Maar ik heb dan wel een leuke mama, ze is niet saai. Ze praat ook veel.

We krijgen creatieve expressie. Dan krijgen we 20 minuten om een toneeltje in elkaar te steken dat we dan moeten opvoeren voor de begeleiders. Als we na die 20 minuten niks hebben, dan vliegen we naar onze kamer. Ze zeggen dat we ons best niet willen doen en dan is het gedaan.

Maar als ik zo ben zoals nu, kan ik daarover praten en al. Ik kan daar alles mee doen, praten over mijn ADHD. **Maar als ik mij echt ambetant begin te voelen, dan kan ik dat allemaal niet zeggen ze nu.** Dan ga ik gewoon zeggen: 'Oh joeng, laat me met rust. Of nee, ik heb geen zin'. Nee dan wil ik gewoon gerust gelaten worden. Muziek in mijn oren. 't Is ook al.

Ik sport niet graag. Daar word ik zenuwachtig van. Ik zit liever hier op dit bankje te kijken.

Waarom moet je naar een psycholoog gaan? Om wat te praten. Ik weet het eigenlijk niet. **Het zou beter zijn, mocht ik mijn ma wat meer mogen zien.**

Ik ga niet meedoen aan die workshop. Ik moet al zoveel tekenen, omdat ze denken dat dat mij helpt. Ik teken dan dat ik uit een appartementsgebouw spring.

3.9. Geen op zich staande stoornis, maar een meervoudige problematiek.

Nee, ik weet niet vanwaar mijn gedragsstoornis en autisme komt. Ik weet wel nog als ik klein was, dat ik veel problemen heb gehad omdat mijn ma slecht behandeld werd door haar vriend. Ik denk dat dat daardoor komt, maar ik ben dat echt niet zeker. (...) Ik weet niet meer hoe dat als kind voor mij was. Dat was echt lang geleden. Dat was toen ik drie, vier jaar was. Ik herinner me daar niks van.

Binnen de voorgaande paragrafen beschouwden we samen met de uitspraken van de jongeren ADHD en gedragsstoornissen eerder acontextueel en meestal als een op zich staande 'stoornis' of 'problematiek'. Die *stoornissen* worden door anderen vaak binnen het kind gesitueerd. Het is dan ook het kind dat aangepakt en behandeld moet worden. Wanneer we jongeren echter bevroegen over de periode waarin de problematiek (ADHD of een gedragsstoornis) ontstond, verschenen er contexten, brokstukken van verhalen of een gans levensverhaal, zoals één jongen het zelf verwoordde. Die verhalen getuigden vaak van een meervoudige problematiek. De jongeren komen vaak uit incidentrijke gezinnen; agressie binnen het gezin, op de leeftijd van twee op internaat gestuurd worden omdat mama zwaar ziek is en vader weg, armoede, echtscheidingen, het vroeg verliezen van een ouder of broer,...De kinderen klagen er niet over, verschuilen zich niet achter een moeilijke geschiedenis en getuigen tegelijk ook van een enorme levensdrift.

Ik weet het niet. Ik kan eigenlijk van mezelf niet zo goed mijn problemen omschrijven.

Maar de kinderen en jongeren maken vaak zelf ook geen linken meer met de context, de periode, de individuele geschiedenis waarin de problemen zijn ontstaan. Of waar dat wel gebeurt, worden die associaties vaak niet bewust gemaakt, maar geformuleerd als een opmerking in de marge. Soms omdat er niet naar wordt gevraagd en er vooral aandacht gaat naar *de vorm* van de problematiek (de aanwezigheid van symptomen bij het kind) in plaats van naar de *inhoud* van de problematiek (hoe jongeren getuigen en spreken over hun problemen en over de context waarbinnen de problemen zijn ontstaan).

'We zijn moeilijk en onbeleefd, want we hebben ADHD', 'We vechten en zijn impulsief want we hebben een gedragsstoornis', 'Wat mijn probleem is? Ik heb ADHD'. Zo denken jongeren vaak, in de lijn van hoe volwassenen dikwijls naar hen kijken en over hen spreken. Het gevaar schuilt erin dat jongeren de gedragsproblematiek louter en alleen bij en in zichzelf situeren.

In wat volgt schetsen we daarom enkele van de contexten waarbinnen de gedragsproblematiek is ontstaan.

4. Portretten

Portret I

Hij vertelt me dat hij 7 broers heeft en één zus. Eigenlijk 8 broers, maar eentje is vroeg gestorven aan wiegendood. Zijn vroegste herinnering was met al zijn broers en zijn enige zus samen in de zetel. 'Dan hebben we een big happy family foto gemaakt,' vertelt hij mij. Hij moet toen een jaar of 2 geweest zijn. De foto hangt nog steeds boven de zetel en is heilig voor zijn moeder. Als ze klein waren, droegen de jongens per twee dezelfde kleren. Ja, ze waren 'één big happy family'. Maar één met vele uitdagingen en incidenten.

Hij vertelt me hoe zijn echte vader zijn moeder veel heeft geslagen. Zijn broers waren getuige van de gevechten en de politie nam achteraf verhoren van hen af, om te achterhalen of die gevechten wel echt waren gebeurd. Hij was vier jaar en een half toen zijn vader hem 'kapot heeft geslagen' tegen de caravan. In die periode begon het kind 'wild' te lopen. Eén van de broers betrapt in diezelfde caravan hun vader met een andere vrouw. Zijn ouders scheiden snel daarna en de 4 jongste kinderen worden allemaal in verschillende instellingen geplaatst. De oudste broers gaan alleen wonen en komen allemaal in aanraking met de politie. De kinderen hadden geen of nauwelijks nog contact met elkaar om 'ruzies te voorkomen'. Hij was ongeveer 6 jaar, toen zijn moeder een nieuwe partner leerde kennen. Hij en zijn zus trekken terug in bij de moeder, de twee andere broers gaan bij de vader wonen. Het supermooie, grote huis waar hij ooit woonde, moest worden verkocht.

We hebben allemaal evenveel slaag gehad. Soms mijn ene broer meer dan mij en mijn zus, maar ik woonde bij mijn ma. Mijn ma deed geen vlieg kwaad. We hebben eigenlijk wel geluk ze, ik en mijn zus...

Vijf jaar lang ziet hij zijn broers (bijna) niet. Zijn 'biologische' vader heeft hij nooit meer terug gezien. Op de lagere school (een MPI) zeggen ze dat hij druk is. Hij stelt dat de problemen met zijn karakter daar zijn begonnen. Hij begint het echter goed te vinden met zijn stiefvader die hij erkent in de positie van een echte vader. Hij was streng, maar rechtvaardig. Hij was de persoon voor wie hij zijn best wilde doen op school en voor wie hij zich 'kalm' wilde houden. Zijn stiefvader hielp hem met zijn problemen. Het was een periode waarin hij zich 'in bedwang' kon houden. Hij toont me een foto van zichzelf met zijn stiefvader op het voetbalveld. Een foto die hij nog steeds in zijn portefeuille meedraagt. Zijn stiefvader gaf hem een sport, voetbal, omdat hij dacht dat dat misschien ging helpen. Zijn stiefvader wilde niet dat hij pillen nam, maar wilde dat hij en zijn zus een normaal leven konden leiden en alles hadden wat kinderen nodig hebben. Hij wilde dat de kinderen 'zich gezond en fris voelden, dat ze een ander leven konden gaan leiden dan dat ze vroeger hadden gekend'.

In het laatste jaar van de lagere school gaat het opnieuw mis. Er ontstaan echtelijk ruzies en de stiefvader krijgt kanker. Zijn moeder en stiefvader scheiden en enkele dagen na de scheiding sterft zijn stiefvader.

Toen mijn stiefvader nog leefde, we hebben zo'n tuin. Ik moest dan een ganse tijd onkruid gaan trekken. En toen heb ik tegen mijn eigen gezworen: 'Ik ga nooit tuinbouw volgen'. En ik zit nu toch wel in die richting zeker...

Ik zie mijn papa nu nog altijd als diegene die nu dood is. Dat was voor mij een supervent.

Hij vertelt dat op dat moment zijn leven begon te veranderen. Hij werd weer heel 'druk' en kreeg elke keer opnieuw problemen met de juffen en meesters. Hij is dan buiten gegooid op school, omdat hij opnieuw last had van zijn 'flipping ADHD'.

Portret II

'Ik ben te vroeg geboren,' begint hij ons gesprek. Hij zit op internaat omdat er een jaar geleden een soort ongeluk is gebeurd, waarover hij moeilijk kan praten. Ik zeg hem dat hij over niks moet praten. Dat hij mag spreken, over wat hij wil en als hij dat wil.

Hij vertelt me dat hij niet goed kan lezen en schrijven. Hij durft het aan niemand te vertellen, omdat hij zich zo schaamt. En dat zijn toetsen daarom ook zo slecht zijn.

*Eén ding is het **grootste probleem van al, mijn lezen is zo traag en slecht.** Ik heb het eigenlijk aan niemand durven vertellen, omdat ik me zo schaamde. Echt geloof mij, als je altijd moet lezen en de verwarring maar toeslaat. **Als het 'b' is en ik zeg 'p', dan beginnen ze te lachen.** En het is **daarom dat ik het ook kort probeer te houden**, want echt waar, ik kan niet zo van die hele lange woorden lezen, want daarmee is het echt slecht begonnen. Toen ging het allemaal zo in de war. (...) **Echt ik voel mij daarmee rot, hé.***

Hij weet dat 'juist schrijven' belangrijk is. 'Maar kunnen leerkrachten dat niet gewoon verbeteren, zonder er punten voor af te trekken, dan zou hij toch ook uit zijn fouten geleerd hebben?', vraagt hij zich af. De paasvakantie staat voor de deur en hij wil graag een goed rapport meebrengen naar huis. Dat zou zijn moeder erg blij maken.

Over zijn moeder spreekt hij met heel veel liefde, zijn vader ging dood toen hij erg klein was. Hij vertelt over hoe gelukkig ze steeds met zijn twee zijn geweest. Toen hij drie was woonden ze samen aan zee. Zijn moeder had een klein bakkerijtje: 'Wree wijs, echt waar!'

Maar toen moesten ze daar weg, midden in de nacht. Ze trokken richting Gent. Ze hebben overal in en buiten Gent gewoond. Hij heeft nog steeds geen paspoort, omdat ze nooit een vast adres hebben gevonden. Na een aantal jaren ontmoetten ze een man, hij was erg vriendelijk, voor een jaar. Dan was er weer miserie en waren ze weer aan het zoeken naar een nieuwe plek. Ze moesten veel doen en hij had het ook lastig. Maar hij weet dat hij veel geluk had; autobussen namen hen mee, ze mochten met de taxi rijden voor de helft van de prijs en uiteindelijk maakten ze vrienden die hun huis met hen deelden.

*Ja, dan gingen we naar **huizen van vrienden** die ons dat leenden. Echt, vrienden hebben ons veel geholpen. Ik ben daar blij om. Ik ben ze **echt dankbaar** geweest. En die mensen, zij wisten en ik wist dat zij iets goeds deden.*

En dan gebeurde het dikwijls dat hij zich weer opnieuw bij iemand thuis voelde en dat er dan miserie kwam met de mensen die daar woonden. En dan moesten ze weg, rap hun spullen pakken, in drie of vier keer.

Vorig jaar verhuisden ze naar een nieuw huis. Hij was er bij toen iemand daar iets fout heeft gedaan en daardoor is overleden. Hij had het hondje van de persoon die dood was meegenomen, omdat hij het echt niet kon achterlaten.

Ik wilde dat hondje echt niet in een asiel laten. Ik kan echt niemand zo achterlaten. Ik heb al veel mensen moeten achterlaten. Allee achterlaten, zo kwijt geraakt. Het is daarvoor dat ik zo rustig moet zijn. Pfff...

En dan kwam de politie en moest hij allemaal vragen beantwoorden. En toen is het allemaal zo'n beetje begonnen.

Ik heb mijn ma veel moeten helpen. Ik heb echt, geloof mij, altijd achter haar gestaan. En als er iemand miserie bracht, kwam ik er altijd voor op. Ook al kreeg ik mot. Ik hou echt van mijn ma. En toen had er iemand, die hier werkte dat gezegd, en nu ben ik hier gekomen en ben ik hier en dan ken je het wel een beetje.

Ze haalden hem weg bij zijn moeder en hij moest op internaat, omdat dat de beste oplossing voor hem was. Hij vindt dat hij nu moet opdraaien omdat iemand anders iets fout heeft gedaan. Hij zegt dat zijn gedragsproblemen op internaat pas echt zijn begonnen.

Nee, ik hoop dat de mensen nu niet denken dat ik voor mijn ma zorg probeer te dragen, want anders...Want echt geloof mij, zo alleen zijn, is niet meer wijs. Mijn mama had echt zoveel verdriet, als ik op internaat ging. Ze had echt zo verdriet. Ik had echt zo schrik.

In het weekend mag hij naar zijn moeder. Voorlopig wonen ze op een plek buiten de stad. Hij hoopt dat ze daar nog een tijd kunnen blijven wonen. Maandagmorgen moet hij steeds heel vroeg de bus nemen, want dan gaat hij rechtstreeks van thuis naar school. En deze morgen had hij geluk, want de bus was te laat waardoor ze hem niet hadden gemist. 'Jongens toch, wat een geluk had ik vandaag!'

Nu weet je gans het leven van mij. Zo is het gegaan zo'n beetje. Wat ik nu allemaal heb gezegd, was gans mijn leven. Echt, mijn ganse leven was zo altijd met ellende. En dat was juist een gedragsprobleem. Want telkens probeerde ik...Vroeger, hé, met mijn zwarte DS, deed ik altijd BAF! (Met zijn Nintendo tegen zijn hoofd). Het was zo'n gewoonte, want ik voelde mij daar zo goed mee. Maar toen hij kapot ging, moest ik bij mensen gaan om het uit leggen waarom ik dat deed en blablabla.

Maar mijn probleem? Dat ik slecht lees en schrijf en me niet kan beheersen. De anderen zeggen me dan: 'Doe eens rustig en doe normaal.'

5. Conclusie

Bevindingen op basis van getuigenissen van jongeren met een diagnose van ADHD of een gedragsstoornis: implicaties voor de praktijk

Diversiteit in de verhouding van jongeren met een gedragsproblematiek ten opzichte van hun diagnose

Kinderen en jongeren met een gedragsstoornis verhouden zich verschillend ten opzichte van het krijgen van een diagnose. Jongere kinderen vereenzelvigen zich vlugger met een diagnose omdat het directer lijkt in te grijpen op de ontwikkeling van een eigen identiteit: ze groeien op met de diagnose. Adolescenten trekken het oordeel en de mening van de professional (meestal een psychiater, psycholoog of neuroloog) vaker in twijfel. Dit gaat vaak gepaard met de manier waarop de jongere ervaart dat een diagnose gesteld wordt; op basis van een enkel gesprek of een vluchtige ontmoeting met de jongere of op basis van informatie die over de jongere door derden (ouders en leerkrachten) aan de expert meegedeeld worden. Verschillende jongeren geven hierbij aan dat ze zelf onvoldoende beluisterd worden en dat de mogelijke oorzaken van hun gedragsproblematiek onvoldoende in kaart worden gebracht.

Verschillende jongeren erkennen zich in bepaalde symptomen die geassocieerd worden met een gedragsstoornis (o.a. antisociaal, agressief, opstandig) of ADHD (o.a. impulsief, rusteloos, ongehoorzaam), maar geven –expliciet of impliciet –aan dat er vaak momenten of situaties zijn

waarbinnen ze niet samenvallen met deze symptomen en het label. Aansluitend hierbij beschrijven verschillende jongeren hun gedragsproblematiek als iets dat opkomt en weer weggaat, als iets (veelal een emotie) dat verschijnt binnen een bepaalde context.

Een ander spanningsveld binnen de verhouding van de jongeren ten opzichte van een diagnose ontwaren we in de getuigenis van vele jongeren dat een gedragsstoornis of ADHD niet samenvalt met een duidelijk afgebakend, uniform conglomeraat van symptomen. Ze geven aan dat jongeren met eenzelfde diagnose fundamenteel van elkaar verschillen en dat de inhoud en oorzakelijkheid van elke gedragsproblematiek bij iedereen anders en uniek is.

Bovendien is het effect van een diagnosestelling op het omgaan van de jongere met zijn of haar problematiek verschillend. Sommige jongeren vinden het krijgen van een diagnose betekenisvol, omdat het inzicht kan verschaffen of omdat anderen dan rekening kunnen houden met het kind en zijn of haar gedragsproblematiek. Voor verschillende andere jongeren heeft het krijgen van een diagnose echter een stigmatiserend en isolerend effect: een diagnose verwordt tot een label of stempel waarvoor ze zich schamen en waar ze zich schuldig over voelen en maakt dat ze buitengesloten worden door en geïsoleerd geraken van anderen.

Diversiteit binnen de verhouding van jongeren met een gedragsproblematiek ten opzichte van aangeboden hulpverleningsstrategieën

Uit de ontmoetingen met de jongeren blijkt dat er geen geijkte hulpverleningsstrategieën zijn die voor alle jongeren gedrags- of emotieregulerend werken. Voor de ene jongere is tekenen 'zijn perfecte Rilatine', voor een ander kind betekent het een opgave. Voor de ene jongere helpt praten, voor een ander kind helpt schrijven. Voor de ene helpt sporten, een ander realiseert zich in rappen. Het ene kind voelt zich ondersteund door medicatie, een ander kind voelt er zich door miskend. Alle jongeren proberen echter uiteindelijk zelf strategieën te ontwikkelen om om te gaan met hun gedragsproblematiek en een vaak incidentrijke context of geschiedenis (o.a. vroeg verlies van een ouder, armoede, agressie binnen het gezin, echtscheiding van de ouders, ziekte binnen het gezin). Uit de getuigenissen van de jongeren blijkt echter dat de problematiek door professionals en andere volwassenen te vaak en eenduidig gesitueerd wordt binnen het kind, waarbij veelal voorbij wordt gegaan aan de context waarbinnen de problematiek is ontstaan. In het zich richten op voornamelijk de fenomenologie van een gedragsproblematiek en op het aanpakken van voornamelijk de symptomatologie, schuilt het gevaar dat de jongere zelf geen linken meer maakt met zijn levensgeschiedenis en de context waarbinnen de problemen verschenen.

Aanbevelingen voor de praktijk: geïndividualiseerde hulpverlening op maat van elke particuliere jongere

Op basis van de getuigenissen van de jongeren besluiten we dat het krijgen van een diagnose, het innemen van medicatie, het implementeren van een bepaalde psychologisch-pedagogische interventie niet steeds leidt tot een grotere weerbaarheid van jongeren of een regulering van hun gedragsproblematiek.

Wat voor de ene jongere helpt, resorteert een ongewenst effect bij een ander kind. Waar een diagnose voor sommige jongeren betekenisvol is, werkt zij voor vele anderen isolerend en desubjectiverend. Waar medicatie voor sommige kinderen stabiliteit biedt, zorgt zij voor onrust en stigmatisering bij andere jongeren.

We zouden er dan ook voor willen pleiten om aan hen die dagelijks werken met jongeren met een gedragsproblematiek de middelen en de ruimte te geven om jongeren echt te blijven ontmoeten. Om hen de tijd te geven om in dialoog met de jongere zelf samen op zoek te gaan naar een **geïndividualiseerde hulpverlening** waarbinnen de gedragsmoeilijkheden kunnen gereguleerd worden. **Een hulpverlening op maat van elk kind afzonderlijk**, waarbinnen het kind kan groeien, zijn weerbaarheid kan vergroten, zijn of haar problemen kan doorwerken door er – ondersteund door anderen –zelf verantwoordelijkheid voor op te nemen en zo **zichzelf** kan **realiseren**.

Het is binnen zo'n verhouding tot de jongere dat we, als hulpverleners, kunnen **'beoordelen'** en het kind **'door en door kunnen leren kennen'** (wat de eigenlijke betekenis is van het Griekse *'diagignoskein'*). Er zou hierbij in eerste instantie een tijd moeten zijn waarbij we als hulpverlener vooral **kijken en luisteren naar het kind**, waarbij we behoedzaam en **voorzichtig** zijn **in onze interventies**. Er zou een tijd moeten zijn waarbinnen de **problematiek van de jongere gecontextualiseerd en begrepen wordt**; door het in kaart brengen van de *individuele levensgeschiedenis* van het kind, door de problematiek te begrijpen in verhouding met de *socio-culturele en maatschappelijke context* van de persoon en door het in rekening brengen van de *momentane context* van het kind. Het is binnen dit proces van zich verhouden tot de jongeren dat tenslotte een **authentieke diagnose** kan ontstaan. Een diagnose die niet zozeer samenvalt met een gestandaardiseerde, universele en geobjectiveerde beoordeling maar net **het singuliere, het unieke en het subjectieve** van elk kind verwoordt.

